

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет
внутрішніх справ
Кіровоградський юридичний інститут

Навчальне видання

**ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ
РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА КВАРТИРИ
ГРОМАДЯН
(ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК)**

Кіровоград – 2009

ЗМІСТ

Список умовних скорочень.....	3
Передмова.....	4
1. Криміналістична характеристика розбійних нападів на квартири громадян.....	10
2. Попередження розбійних нападів на квартири громадян.....	20
3. Розкриття розбійних нападів на квартири громадян.....	44
3.1. Загальні тактичні положення розкриття розбійних нападів на квартири громадян.....	44
3.2. Особливості проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.....	52
3.3. Особливості проведення огляду місця події.....	68
4. Особливості планування та проведення наступних оперативно-розшукових заходів.....	80
Список використаної літератури.....	91
Додатки.....	97

Список умовних скорочень

ВІТ	відділ інформаційних технологій
ВОІ	відділ оперативної інформації
ГУМВС	Головне управління міністерства внутрішніх справ
УМВС	Управління Міністерства внутрішніх справ
УМВСТ	Управління Міністерства внутрішніх справ на транспорті
ДАІ	Державна автомобільна інспекція
ЕОМ	електронно-обчислювальна машина (персональний комп'ютер)
КПК	Кримінально-процесуальний кодекс
КК	Кримінальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
ОВС	органи (орган) внутрішніх справ
ОП	оперативний підрозділ (підрозділи)
ОРД	оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ	оперативно-розшукові заходи (захід)
ОРС	оперативно-розшукова справа
ОРР	оперативно-розшукова робота
ППС	патрульно-постова служба
РВВС	районний відділ внутрішніх справ
СОГ	слідчо-оперативна група

ПЕРЕДМОВА

Злочинність є результатом соціально-економічних умов життєдіяльності суспільства та відображенням його характеру на кожному конкретному історичному етапі розвитку. Злочинність ніколи не була простою сукупністю вчинених злочинів, а виступала закономірним соціальним явищем. Тому злочинність повинна розглядатися та вивчатися не просто як „кримінальна хвороба” суспільства, а як соціальне явище, що за мірою свого „змушнення” все більше впливає на долі держав і народів.

Сучасна злочинність – це соціально-правове негативне явище, обумовлене протизаконною діяльністю певної частини населення, яка наносить велику шкоду всьому суспільству та знаходиться в тісному співвідношенні із питанням забезпечення національної безпеки України, безпеки її громадян, конституційних прав і свобод людини, законності та правопорядку в державі.

Значне розшарування населення, нестабільність в економічній і політичній сферах характеризують сучасний стан суспільного життя в Україні. Це стало однією з причин значних змін у структурі та динаміці сучасної злочинності.

Особливу небезпечність посягань на майно громадян становлять розбійні напади, тому що крім матеріальних збитків існує загроза здоров'ю, а іноді й життя потерпілих.

Впродовж 2005 року до державної служби зайнятості тільки по Кіровоградській області у пошуках роботи звернулось 58,3 тис. громадян, що на 3,4 тис. (або на 6,2 %) більше, ніж рік потому. Половину (51,1 %) з них склали жінки, кожний другий – у віці до 35 років.

У загальній структурі злочинності в 2005 році 57,3 % склали злочини проти власності. Злочини загальнокримінальної спрямованості склали 90,2 % від загальної кількості зареєстрованих органами внутрішніх справ (8539 злочинів), економічної – 9,8 % (927).

Зниження рівня злочинності загальнокримінальної спрямованості у порівнянні з січнем-червнем 2004 року відбулося у 20 регіонах України. Разом з тим, значне зростання злочинної активності відмічалось у м. Києві (на 20,4 %), Рівненській, Донецькій областях (відповідно на 6,9 % та на 4,2 %).

За даними, розміщеними на сайті Магнолії ТВ, в 2003 році по Україні неповнолітніми було вчинено 768 розбійних нападів, а в 2002 році – 784, динаміка сягнула 2,0 %. Виявлено осіб, які вчинили розбої: у 2002 році - 5881, а у 2003– 5384, динаміка складає 8,5 %. Особи, які потерпіли від розбоїв, у 2002 році - 5338 чол., у 2003 році – 6344 чол., динаміка складає 7,6 %. З них загинула 1 особа. Розбої, вчинені у громадських місцях, у 2002 році - 1051, а у 2003– 3188. У поєднанні з насильством небезпечним для життя та здоров'я у 2002 році – 4, а у 2003– 45 [30].

Тяжкі й особливо тяжкі злочини склали 49,9% від загальної кількості злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ. Так, у 1990 році зареєстровано розбійних нападів 34, у 1995 році – 89, у 2000 році – 143, у 2005 році – 157 [30]. Тільки в період із січня до липня 2005 року по Україні було вчинено 3 792 розбійних напади, а в 2004 році – 3 201.

Стійка тенденція до зростання цього виду злочину в Україні відбувалася з 1997 року до 2006 року (у 1997 році зареєстровано – 4 873 розбійних нападів; у 1998 році – 4 897, у 2000 році – 5264, у 2001 році – 5 674, у 2003 році – 5 703, у 2005 році – 6 708 таких злочинів) і

лише з 2006 року спостерігається зниження кількості розбійних нападів. Так, у 2006 році вчинено 6 464 розбійних нападів, у 2007 році - 5 716, а у 2008 році було зареєстровано 4 984 таких злочинів. Подолання цього негативного явища ставить перед оперативними підрозділами МВС України складні нестандартні завдання, адже злочинні групи, які вчиняють розбійні напади, досить добре конспірують свою діяльність і нерідко впродовж тривалого часу їх злочинна діяльність залишається поза полем зору органів внутрішніх справ.

Дослідженню окремих аспектів вказаної проблематики присвятили свої праці такі вітчизняні вчені, як: Ю.П. Аленін, В.С. Багтиргареєва, В.П. Бахін, П.Д. Біленчук, О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.О. Глушков, А.Ф. Зелінський, А.В. Іщенко, В.Є. Коновалова, М.Й. Коржанський, В.К. Лисиченко, М.І. Мельник, М.В. Костицький, В.С. Кузьмічов, П.П. Михайленко, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, С.М. Стахівський, В.М. Стрельбицький, М.Є.Шумило та інші фахівці у галузі права та кримінології.

Окремі теоретико-прикладні аспекти попередження та розкриття розбійних нападів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ, у тому числі з проникненням у житло, досліджувалися у працях В.М. Атмажитова, О.М. Бандурки, В.Г. Боброва, О.С. Вандишева, Д.В. Гребельського, В.А. Кузнецова, В.Г. Камиша, П.К. Кривошеїна, В.І. Грачова, В.А. Лукашкова, О.А. Гапон, О.Ф. Долженкова, І.П. Козаченка, С.С. Овчинського, О.П. Снігерьова, Б.І. Бараненка, В.Г. Боброва, Г.М. Бірюкова, Я.Ю. Кондратьєва, Д.Й. Никифорчука, В.В. Матвійчука, В.Л. Регульського, О.І. Чулкової, В.В. Шувалова, Г.О. Черного, А.В. Єфремова, В.О. Сілюкова та інших дослідників.

Зазначені вчені зробили вагомий внесок у розробку цієї проблеми протидії розбійним нападам. Разом з тим, їх дослідження стосувалися лише окремих аспектів. Комплексного дослідження діяльності оперативних підрозділів МВС України щодо протидії розбійним нападам на квартири громадян не проводилося.

Сьогодні суттєвий вплив на „традиційні” мотиви вчинення таких злочинів має розподіл сфер діяльності комерційних структур та їх участі у приватизації майна тощо. Боротьба з розбійними нападами на квартири громадян залишається в числі пріоритетних завдань діяльності оперативних підрозділів МВС України.

Корислива злочинність завжди була стержнем та економічною базою соціального зла. Якщо насильство, за словами класика, „повитуха історії”, то корисливість - її нянька та вчителька. І творять вони людську історію, наповнену грабівницькими війнами та нападами на сусідні народи, державними переворотами й оберненням у рабство співвітчизників... Насильство й обман досі залишаються традиційними засобами злочинного збагачення.

Оперативні підрозділи наділені законодавством широкими повноваженнями, але ним же встановлені й обмеження в їх діяльності, гарантії конституційних прав громадян.

Оскільки власність є економічною основою життя суспільства та людини, показником добробуту населення, вкрай необхідно забезпечити належний захист з боку держави цього осередку всіх суспільних відносин. Це положення має свої витoki як із вітчизняного, так і з міжнародного права.

У статтях 13 та 41 Конституції України проголошено, що кожен має право володіти,

користуватися та розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання. Аналогічне положення проголошено й у ст. 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини.

Об'єктом злочинів проти власності є суспільні відносини власності, що охороняються кримінальним законом як частина економічних відносин, так і основа економічної системи держави.

Юридичним вираженням відносин власності є право власності - це, відповідно до п. 1 ст. 2 Закону України „Про власність”, врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження майном. Цей закон визначає, що власність в Україні виступає в таких формах: приватна, колективна, державна. Відповідно до Конституції України від імені українського народу права власника на землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси України здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Таким чином, суб'єктами права власності виступають - держава, юридичні та фізичні особи. Стаття 13 Конституції України проголошує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом і забезпечення захисту їх прав державою. Тому кримінальне законодавство також охороняє всі форми власності, що існують в Україні.

Проблема оперативно-розшукового забезпечення процесу розкриття та розслідування розбійних нападів на квартири громадян в теорії і практиці оперативно-розшукової діяльності набула особливої гостроти в зв'язку з соціально-політичними змінами у суспільстві і, зокрема, з визнанням існування організованої злочинності, з якою без застосування прийомів і методів

ОРД боротися неможливо.

Небезпечність розбійних нападів на квартири громадян, як і злочинів проти власності взагалі, важливість її охорони кримінально-правовими засобами визначається тим, що вона є найважливішою соціальною цінністю: нормальне функціонування відносин власності забезпечує стабільність усієї економічної системи, підвищення рівня добробуту народу.

Однією з причин неефективної боротьби з розбійними нападами на квартири громадян є недостатнє дослідження оперативно-розшукового та криміналістичного аспекту пошуково-пізнавальної діяльності, зокрема, зі встановлення осіб, що вчинили розбійні напади та інші тяжкі злочини в умовах неочевидності. Невипадково оперативні працівники та слідчі одноставно відмічають, що наявні в їх розпорядженні методичні рекомендації мають суттєві недоліки, не містять у достатньому об'ємі інформацію, яка необхідна для їх практичної діяльності. Все це **висуває** вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямів як теоретичних, так і прикладних оперативно-розшукових, кримінологічних та криміналістичних досліджень.

У посібнику розглядаються як наукові, теоретичні положення, так і практичні основи діяльності оперативних підрозділів і слідчих у попередженні та розкритті розбійних нападів на квартири громадян. Крім загальної тактики попередження та розкриття, нами запропоновані рекомендації щодо особливостей огляду місця події, тактика розкриття вбивств, учинених під час розбійних нападів на квартири громадян тощо.

1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА КВАРТИРИ ГРОМАДЯН

Розкриття злочинів, розшук та викриття осіб, які їх учинили, є основним завданням діяльності міліції щодо захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань.

Розкриття злочинів - це визначена законодавством і нормативно-правовими актами МВС України комплексна діяльність оперативних підрозділів, органів дізнання, досудового слідства, інших підрозділів органів внутрішніх справ, спрямована на встановлення наявності або відсутності суспільно-небезпечного винного діяння, збирання доказів вини особи, яка його вчинила, з метою притягнення її до кримінальної відповідальності та відшкодування збитків, завданих злочинною діяльністю, а також установа й усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів [4].

Означена діяльність неможлива без знання обставин, які притаманні тому чи іншому злочинному діянню.

Розбійні напади на квартири громадян – особливий вид корисливо-насильницьких злочинів, що має своє кількісне вираження, визначені тимчасові та просторові межі. Ці характеристики впливають на організацію і тактику діяльності спеціалізованих підрозділів служби карного розшуку та керування ними під час розкриття розбійних нападів на квартири громадян.

В юридичній науці використовуються різноманітні абстраговані теоретико-пізнавальні конструкції, які допомагають вивченню та розкриттю сутності явища, що досліджується. Зазначимо, що до них можна віднести,

наприклад, такі:

у кримінальному праві – склад злочину;
в адміністративному праві – склад правопорушення;

у кримінології – причини та умови вчинення злочину, особа злочинця, попередження злочинів;

у кримінальному процесі – предмет доказування та провадження по кримінальним справам, а також інші поняття, що знаходяться у тісному зв'язку з ними;

у криміналістиці – механізм злочинної діяльності.

Перш ніж визначити поняття будь-якої наукової категорії, необхідно усвідомити її функції та призначення.

І.М. Лузгін вказував на такі функції криміналістичної характеристики злочинів: евристичну та пізнавальну (сприяють пошуку слідів і розкриттю злочину); організаційно-методичну (допомагає правильно обрати методи розслідування й організувати роботу зі справи) і оцінкову (допомагає оцінити ознаки конкретних діянь, зіставляючи їх з типовими, властивими визначеній категорії злочинів).

Чинне законодавство визначає в якості розбійного нападу „...Напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (розбій)...” [2, с. 462].

Під нападом у складі розбою слід розуміти раптову, несподівану для потерпілого, короткочасну, агресивну, насильницьку дію, спрямовану на протиправне заволодіння чужим майном. Напад може бути як відкритим, так і таємним (наприклад, нанесення удару потерпілому з-за спини). За цією ознакою розбій відрізняється, з одного боку, від крадіжки, з іншого, - від грабежу.

Відмінною рисою розбійних нападів на квартири громадян є його підвищена громадська небезпека, яка полягає у відкритому незаконному насильницькому вилученні майна. Напад, поєднаний із насильством, при розбої безпосередньо спрямований на вилучення та заволодіння майном, при якому вплив на особу може бути як фізичним, так і психічним. Фізичне або психічне насильство може бути застосоване до потерпілого в процесі заволодіння майном, а також безпосередньо після викрадення для утримання майна.

Як обов'язкову ознаку розбою, до насильства слід відносити і насильство, небезпечне для життя в момент заподіяння шкоди. Специфіка його у тому, що реальна небезпека для життя існує для потерпілого лише в момент застосування насильства, фактично воно не призводить до настання смерті.

До такого насильства відносяться також дії, що не призвели у конкретному випадку до будь-яких наслідків, але містили реальну небезпеку для життя в момент їх вчинення. Наприклад, здушення ший, застосування електроструму, скидання з висоти тощо. Фізичне насильство може бути як відкритим, так і таємним (нанесення удару потерпілому, який спав).

Під фізичним насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, розуміється легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості, тяжке тілесне ушкодження, замах на вбивство, вбивство. Однак слід відмітити, що замах на вбивство та вбивство, що супроводили розбій, не охоплюються цим складом і вимагають додаткової кваліфікації за відповідним пунктом ч. 2 ст. 115 ККУ.

Тривалий час спірним у судовій практиці було питання про можливість віднесення до насильства,

небезпечного для життя чи здоров'я, давання потерпілому, з метою вилучення у нього майна, наркотичних, психотропних речовин, що призвели до його несвідомого стану. Пленум Верховного Суду України визнав, що, якщо такі засоби були застосовані без згоди потерпілого (всупереч його волі) та містили в собі небезпеку для його життя чи здоров'я, про що знав винний, то такі дії кваліфікуються як розбій.

Отже, фізичне насильство при розбої, з проникненням у житло це:

порушення анатомічної цілісності зовнішніх тканин тіла;

посягання на життя та здоров'я шляхом впливу на його внутрішні органи без порушення анатомічної цілісності зовнішніх тканин тіла;

позбавлення або обмеження особистої волі людини.

При психічному насильстві злочинець прагне залякати потерпілого і, пригнітивши його волю, примусити до безперешкодного вилучення або передачі необхідного майна, визначення місця, де воно знаходиться.

Вище зазначалося, що психічне насильство при розбійному нападі на квартиру полягає в погрозі негайно застосувати фізичне насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу (погроза вбити, заподіяти тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, легке тілесне ушкодження з розладом здоров'я або втратою працездатності).

Погроза має місце тоді, коли винна особа, висловлюючи її в будь-якій формі (словами, жестами, демонстрацією зброї тощо), бажає, щоб у потерпілого склалося враження, що, якщо він протидіятиме нападнику або не виконає його вимог, ця погроза буде реалізована, а у потерпілого таке враження склалося. Це

стосується й випадків, коли винна особа погрожує застосуванням предметів (зіпсованої зброї або її макета тощо), які завідомо для неї не можуть бути використані для реалізації погрози, якщо потерпілий сприймає ці предмети як такі, що являють собою небезпеку для життя чи здоров'я. Таким чином, головним критерієм реальності погрози при розбійному нападі на квартиру є суб'єктивне сприйняття її потерпілим. Для кваліфікації діяння за ст. 187 ККУ не має значення, чи мав винний намір приводити погрозу насильством, небезпечним для життя або здоров'я, до виконання.

Погроза вчинити вбивство або заподіяти тяжке тілесне ушкодження, висловлена в процесі розбою, повністю охоплюється диспозицією ст. 187 і додаткової кваліфікації за ст. 129 ККУ не потребує.

Спосіб вчинення розбійного нападу на квартиру (чи інше домоволодіння) являє собою взаємопов'язану, задалегідь погоджену злочинцями систему дій і прийомів з підготовки, вчинення та приховування розбійного нападу, а також дозволяє зробити висновок про обстановку вчиненого злочину, психофізіологічні особливості злочинця (або злочинців), мотиви й цілі вчиненого злочину.

Криміналістична характеристика розбійних нападів і грабежів охоплюється їх основними подібними особливостями. Законодавець розмежував грабежі та розбої, виходячи з міри небезпеки насильства, застосованого при їх вчиненні.

В останні роки ці злочини набувають певної спрямованості, яка виявляється в тому, що злочинці, залежно від ухвалених цілей, старанно розробляють тактику поведінки, якщо це спрямовано на заволодіння майном.

Розбійні напади на квартири громадян

характеризуються тим, що злочинці створюють групи, яким властиві елементи розподілу функцій серед учасників. Тобто ці групи з погляду криміналістичної характеристики мають окремі елементи, які характерні для організованих злочинних груп. Особи, що вчиняють розбійні напади на квартири, не тільки розподіляють між собою окремі функції по заволодінню майном, але й визначають шляхи відступу з місця вчинення злочину, способи його приховування та реалізації, збуту матеріальних цінностей.

Особливий різновид становлять напади з проникненням у приміщення організацій чи квартир. Пограбування офісів комерційних структур, магазинів і банків супроводжується застосуванням вогнепальної зброї або її імітацією. Не менш небезпечні розбійні напади на квартири.

Організовані групи, як правило, проводять спеціальну підготовку, нерідко витрачаючи на неї значний час. Особливу увагу вони приділяють вивченню місця вчинення злочину та технічним засобам, які будуть ними використані.

Отже, при виявленні зазначених осіб важливе значення набуває знання криміналістичної характеристики розбійних нападів на квартири громадян.

Криміналістична характеристика відображає в основному на статистичному (ймовірному) рівні дані про окремі елементи розбійного нападу:

особу злочинця та потерпілого;

прийоми підготовки, вчинення та приховування окремих видів злочинів;

ситуаційно обумовлені, причинні або іншим чином пов'язані з подією злочину результати відповідних змін у навколишньому середовищі, що мають доказове значення;

спроби до приховання слідів злочинів, що вживаються злочинцями;

інформацію про інші обставини, що можуть бути корисними для повного, всебічного й об'єктивного розслідування кримінальних справ.

Криміналістична характеристика злочину становить собою обґрунтований типовий перелік обставин, що підлягають встановленню по справі, як юридичне релевантних, так і проміжних (доказових) з виділенням серед них прихованих, неочевидних обставин, що характеризують злочин цього виду (групи) на момент початку розслідування та слугують ефективній організації розслідування [22, с. 119].

Субстратом криміналістичної характеристики є її елементи. Аналіз літератури з цього питання дає підстави виділити нам такі, як:

- предмет злочинного посягання;
- спосіб вчинення злочину;
- спосіб приховання злочину;
- типові матеріальні сліди та їх знаходження;
- особа злочинця.

Структуру криміналістичної характеристики необхідно вивчати відповідно до кожної конкретної методики розслідування.

Вчиняючи розбійний напад, злочинці враховують певні обставини (місце події, риси, властиві особі потерпілого, характер майна, яким передбачається заволодіти) і визначають спосіб вчинення злочину, час, знаряддя та засоби, які можуть бути використані під час нападу.

Якщо напади вчиняються на власників квартир, у яких є матеріальні цінності, то способи їх вчинення пов'язані зі сферою діяльності власників майна (бізнес, торгівля тощо), видом і особливостями предмета

посягання, його споживчою вартістю, характерними рисами та кримінальними навичками злочинців.

Істотного значення в структурі криміналістичної характеристики набуває встановлення таких обставин:

- а) час, місце й обстановка вчинення злочину;
- б) особа злочинця;
- в) особа потерпілого;
- г) індивідуальні особливості предмета посягання, його споживча вартість;
- г) обставини, що сприяють вчиненню злочину.

Статистичний аналіз злочинності по Україні свідчить, що понад 50 % вимагань і розбійних нападів вчиняються групами, у яких беруть участь від двох до шести осіб. Майже всі ці злочини, вчинені неповнолітніми, мають груповий характер. Вогнепальна зброя використовується у 12 % цих злочинів, холодна – майже в половині. Особливий різновид становлять напади з проникненням у приміщення організацій чи квартир. Пограбування офісів комерційних структур, магазинів і банків супроводжується застосуванням вогнепальної зброї або її імітацією. Не менш небезпечні розбійні напади на квартири. Побоюючись викриття й усуваючи свідків, бандити іноді вбивають усіх мешканців, навіть малих дітей. Жертвами таких нападів, як правило, стають заможні люди із сумнівними прибуткам.

Результати нашого дослідження свідчать, що 35 % розбійних нападів на квартири громадян вчиняються групами у складі 2-3 осіб, 52,6 % у яких беруть участь від чотирьох до семи осіб і 12 % – більше семи осіб. Організаторами розбійних нападів здебільшого є раніше засуджені за різні злочини, а також злочинці, які втекли з установ виконання покарань, особи, що переховуються від слідства та суду. За тяжкістю вчинення злочинів по

судимості, серед членів злочинних груп розподіляються: раніше засуджені за навмисні вбивства – 8 %; раніше засуджені за корисливі злочини – 24 %; раніше засуджені за інші злочини – 10,6 %¹. Найчастіше предметом посягання при вчиненні розбійних нападів на квартири громадян є гроші (84,6 %), у тому числі й іноземна валюта, що виступає як універсальний засіб для задоволення найрізноманітніших людських потреб. При цьому злочинці прагнуть у першу чергу заволодіти валютою (доларами США або Євро).

До підготовчих дій, спрямованих на вчинення розбійного нападу з проникненням у житло, зараховують збір злочинцями інформації про приміщення, які можуть бути об'єктом розбійного нападу. Слід виділити такі способи, які найчастіше зустрічаються: знайомство з жінками (чоловіками) на вулицях, в парках, кафе та барах, коли, задаючи під час розмови заздалегідь підготовлені запитання, злочинці дізнаються про професію співрозмовника, його фінансовий стан, місце проживання та іншу інформацію, що їх цікавить; в розмовах, під час зустрічей, спільного вживання спиртних напоїв злочинців з друзями або просто з незнайомими людьми, останні розповідають, що в житлі їх знайомих, родичів, сусідів є коштовні речі, велика сума грошей та інші цінності; через осіб, що займаються злочинною діяльністю. Після збору інформації робиться попередня розвідка об'єкта (житла) нападу, яка включає в себе: орієнтацію злочинців щодо розташування приміщень, з яких складається житло, вивчення режиму роботи мешканців, маршруту їх пересування, умов

¹ Анкетуванню підлягали 150 оперативних працівників із Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Львівської, Черкаської, Кіровоградської, Тернопільської, Хмельницької, Київського ГУ та ін. областей. Усього опитування проводилося по 15-ти областях України.

охорони житла, визначення місця знаходження найбільш цінного майна, добування ключів або виготовлення їх дублікатів.

Безпосередньо способи проникнення у житло при вчиненні розбоїв можна поділити на такі групи: 1) проникнення у житло шляхом використання насильницьких способів; 2) проникнення у житло шляхом обману, введення потерпілого в оману. До типового переліку першої групи входять способи проникнення у житло із застосуванням різних знарядь злому, як спеціально виготовлених для насильницького проникнення у житло (наприклад, сокира), так і пристосованих для цього (наприклад, будівельна арматура), або спеціальних інструментів-пристроїв (відмичка, набір ключів різноманітної модифікації) для відмикання заборів, замків та інших перепон. До другої групи зараховують випадки, коли злочинці представляються працівниками правоохоронних органів, домоуправління, газової служби, пожежної охорони, пошти, відділу соціального захисту населення, під вигаданим приводом від імені сусідів, спільних знайомих, друзів, для передачі подарунків або іншого майна, з проханням зателефонувати, зняти житло, надати термінову медичну допомогу.

Отже, знання на теоретичному рівні криміналістичних ознак розбійних нападів на квартири громадян сприятиме в подальшому ефективному розкриттю на практиці цього виду злочинів.

2. ПОПЕРЕДЖЕННЯ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА КВАРТИРИ ГРОМАДЯН

Попередження вчинення злочинів завжди було, є і буде ефективним напрямом боротьби зі злочинністю. Чільне місце в цьому процесі посідає й оперативно-розшукова профілактика, під якою ми розуміємо цілісну систему оперативного контролю та профілактичного впливу на осіб, які мають стійку кримінальну орієнтацію, на криміногенну обстановку (ситуацію) та інші антигромадські прояви, а також на попередження вчинення злочинів із використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів.

У комплексі заходів боротьби з розбійними нападами на квартири громадян вирішального значення набуває запобігання цих злочинів. Запобігання розбійних нападів на квартири громадян досягається в результаті проведення: загальних профілактичних заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин злочинів і умов, що сприяють їх вчиненню; індивідуальних профілактичних заходів відносно осіб, від яких можна очікувати вчинення розбійних нападів на квартири громадян; оперативно-розшукових й інших заходів, що перешкоджають вчиненню розбійних нападів, які готуються та замислюють, а також припинення замахів на ці злочини.

У теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності ОВС попередження злочинності розглядається як широкий комплекс взаємопов'язаних заходів, які здійснюються державними органами та громадськістю. Вони організують попереджувальну роботу переважно не лише на соціальному рівні. Специфіка таких заходів полягає у їх спеціальному призначенні та цілеспрямованості на усунення

конкретних криміногенних факторів.

Загалом, під попередженням злочинності розуміють такі заходи, що безпосередньо спрямовані на виявлення й усунення причин та умов вчинення злочинів, запобігання їм та припинення.

Виходячи з цього, у діяльності підрозділів карного розшуку щодо попередження розбійних нападів на квартири громадян слід зазначити такі напрями:

виявлення й усунення (нейтралізація) обставин, які можуть зумовлювати вчинення розбійних нападів на квартири громадян;

*попередження **реально можливих** (у тому числі таких, що готуються) нападів і переходу на злочинний шлях певних осіб;*

припинення розбійних нападів на квартири громадян, що вчиняються;

виявлення й усунення обставин, які безпосередньо сприяли вчиненню розбійних нападів на квартири громадян та які можуть сприяти новим злочинам;

попередження рецидиву.

У межах цих напрямів існує комплекс заходів, що становить у своїй сукупності діяльність із попередження розбійних нападів на квартири громадян, і який складається із:

заходів виховного характеру, спрямованих на постійне підвищення рівня культури громадян;

діяльності, спрямованої на усунення умов, що сприяють вчиненню розбійних нападів;

заходів, спрямованих на виявлення осіб з криміногенною поведінкою;

запобігання розбійним нападам, що містить вжиття заходів, спрямованих на недопущення подальшого розвитку злочинної діяльності конкретних осіб;

припинення розбійних нападів, що містить заходи

щодо негайної нейтралізації злочинної діяльності осіб, які безпосередньо розпочали протиправну діяльність, а також заходи з недопущення настання злочинних наслідків;

перешкоджання подальшій злочинній діяльності осіб, що вчинили розбійні напади, шляхом повного та своєчасного їх розкриття й ізоляції винних.

У сучасній науці розрізняють три рівня профілактики:

1) вирішення важливих соціальних, економічних та інших проблем життя суспільства, що забезпечує опосередкований планомірний вплив на всі ланки антигромадської поведінки;

2) здійснення впливу на конкретні соціальні групи, де відбуваються негативні явища. Тут необхідно оперативне усунення різних недоліків, виявлених у житті колективу (соціальної групи);

3) індивідуальна профілактична робота, тобто позитивна **зміна** системи ціннісних орієнтацій людини, поведінка якої заслуговує на особливу увагу.

За формами профілактика буває ранньою та безпосередньою. Рання профілактика покликана впливати на негативно охарактеризованих осіб, які знаходяться на стадії, ще віддаленій від учинення злочину. Безпосередня ж - стосовно осіб, близьких до реалізації своїх антисоціальних намірів. Ці розмежування дозволяють практичним працівникам **цілеспрямованіше** планувати профілактичну роботу та використовувати більш ефективні для конкретної ситуації тактичні прийоми.

Якщо заходи профілактики не дають бажаних результатів і у свідомості та поведінці особи начебто „визріває” умисел на здійснення злочину, то на цій стадії необхідне запобігання йому. У ряді випадків прийняте

рішення здійснюється не одразу, а тому існують об'єктивні можливості справити на цю особу вплив, перебудувати рішення, змінити направленість поведінки особистості.

Коли мова заходить про припинення злочину, то розуміються заходи, які направлені на припинення чогось уже розпочатого, що відбувається. Певною мірою цей термін застосовується і для випадків, коли діяльність відповідних органів (окремих осіб) спрямована на зменшення шкоди, очікуваної від злочинного посягання.

Профілактика розбійних нападів на квартири громадян полягає у проведенні заходів зі встановлення й усунення причин цього виду злочинів та умов, що сприяють їх вчиненню. Джерелами одержання відомостей про розбійний напад на квартиру, який замислюється або готується, можуть бути відомості із заяв громадян і посадових осіб, представників громадськості, негласних співробітників, інші оперативні відомості, отримані із аналізу оперативної обстановки та статистичних даних. Коли оперативний працівник отримує такий сигнал, він повинен з'ясувати, які саме причини й умови стали приводом до створення такої ситуації.

Внаслідок зміни суспільних, економічних, політичних і культурних відносин в країні, як було вже вказано, відбулися якісні та кількісні зміни причин й умов, що сприяють вчиненню розбійних нападів на квартири громадян. Успіх їх профілактики, насамперед, залежить від повсякденної та цілеспрямованої роботи в цьому **напрямі** оперативних служб. Для одержання таких відомостей необхідно використовувати:

методи оперативно-розшукової діяльності та їх результати, допомогу дільничних інспекторів міліції, патрульно-постової служби, скарги та заяви громадян

тощо;

аналіз статистичних даних про здійснені й розкриті розбійні напади на квартири;

наслідки роботи щодо розкриття та розслідування цієї категорії кримінальних справ;

постійний активний зв'язок з населенням, особливо з тією його частиною, яка бажає надавати допомогу правоохоронним органам.

Вкажемо найбільш загальні, на наш погляд, умови, які сприяють вчиненню розбійних нападів на квартири громадян:

1) пияцтво;

2) бездушне ставлення, невчасне застосування необхідних заходів реагування з боку окремих працівників міліції, державних установ щодо фактів антигромадської поведінки конкретних осіб;

3) наявність незаконно утримуваної зброї та носіння холодної зброї;

4) недоліки в організації та **розстановці** сил ППС;

5) недоліки в оперативній роботі. Слабкий контроль за рецидивістами (спеціальний кримінологічний рецидив) й особами, що раніше були судимі за злочини корисливо-насильницького спрямування;

6) слабкі оперативні позиції в нових економічних структурах;

7) вчиненню розбійних нападів на квартири громадян певною мірою сприяють недоліки в роботі слідчо-оперативних груп зі своєчасного розкриття таких злочинів, що дає можливість злочинцям тривалий час залишатися безкарними;

8) недостатня робота зі створення обстановки, яка переконувала б морально нестійких осіб у тому, що кожний вчинений ними злочин буде швидко розкритий;

9) неналежна взаємодія органів міліції з іншими

державними установами і громадськістю;

10) слабкий контроль за неповнолітніми, які допускають правопорушення;

11) недоліки в організації роботи чергових частин міліції зі своєчасного й якісного реагування на вчинений розбійний напад.

Цей перелік не є вичерпним. Знання таких недоліків дає можливість перегляду організаційних питань, а також дозволяє ставити більш конкретні завдання силам, які є в розпорядженні, вдосконалити контроль за їх виконанням.

Заходи загальної профілактики, які можуть забезпечити послідовне скорочення розбійних нападів на квартири громадян, можна поділити на дві взаємопов'язані і взаємообумовлені групи:

профілактичні заходи, що проводяться за допомогою органів державної влади та самоуправління, а також інших ланок керівництва, які в силу своєї компетенції можуть впливати на негативні явища, що відбуваються (реагуючи на відповідні подання і документи, або ініціативно);

профілактичні заходи, що проводяться безпосередньо органами внутрішніх справ.

До першої групи державних заходів можна зарахувати такі:

- 1) усунення прогалин у законодавстві;
- 2) розробка механізмів реалізації економічних програм;
- 3) підвищення життєвого рівня населення;
- 4) фінансування спеціальних програм боротьби зі злочинністю;
- 5) широкомасштабна виховна робота громадянами, підвищення їх культурного рівня;
- 6) координація роботи різних структур й установ,

спрямованих на виконання цих завдань.

До другої групи профілактичних заходів щодо попередження розбійних нападів на квартири громадян належать такі:

1) своєчасне реагування на різноманітні порушення громадського порядку;

2) проведення разом із громадськістю рейдів на найбільш криміногенних об'єктах;

3) заохочення громадян, які надають допомогу правоохоронним органам;

4) активізація діяльності щодо виявлення осіб, які незаконно зберігають вогнепальну зброю; встановлення шляхів її придбання або виготовлення;

5) посилення нагляду за раніше судимими; контроль за їх способом життя та джерелами матеріального забезпечення; посильна участь у розв'язанні їх проблем;

6) підвищення ефективності оперативної роботи щодо попередження розбійних нападів на квартири громадян та грабежів;

7) своєчасне розкриття та якісне розслідування кримінальних справ про розбійні напади на квартири громадян;

8) усунення недоліків та помилок, допущених у роботі оперативних підрозділів;

9) більш широке застосування спеціальних засобів, які використовуються в ОРД;

10) вивчення та впровадження в життя досягнень інших держав, спрямованих на попередження розбійних нападів на квартири громадян;

11) вилучення з вулиць і притягнення до відповідальності пияків, жебраків і повій; вивчення їхнього способу життя та вжиття більш дійових профілактичних заходів щодо цих категорій осіб;

12) встановлення і вжиття заходів щодо утримувачів „кубел розпусти”;

13) здійснення тісної взаємодії з оперативними працівниками, що спеціалізуються на боротьбі з незаконним обігом наркотиків і організованими злочинними групами;

14) виходячи з доцільності, належить підтримувати контакт з керівниками за місцем роботи особи, що профілакується;

15) проведення роботи з медичними установами по обміну інформацією, що становить інтерес у сфері боротьби з розбійними нападами на квартири громадян;

16) організація виступів працівників міліції різних рівнів у телерадіопередачах з метою пропаганди здорового способу життя і недопущення правопорушень;

17) організація таких виступів у трудових колективах і навчальних закладах;

18) участь у розстановці сил і засобів ОВС з урахуванням оперативної обстановки, що склалася у певному регіоні;

19) вжиття заходів щодо роз'єднання груп із антисоціальною направленістю;

20) термінова перевірка скарг і сигналів про можливе вчинення розбійних нападів на квартири громадян;

21) забезпечення конспірації в роботі. Вжиття заходів, які виключають можливість просочення оперативної інформації, розшифрування осіб, які надають допомогу в боротьбі з розбійними нападами тощо;

22) профілактика інших видів злочинів корисливо-насильницького спрямування.

Важливим елементом є належна взаємодія з судовими органами, які можуть надавати інформацію,

що становить інтерес, одержану в ході розгляду цивільних справ (шлюбборозлучні процеси, поділ майна, відшкодування заподіяних збитків тощо).

Певною мірою якість судового розгляду справи також може впливати на наслідок рішень, прийнятих сторонами.

Залежно від одержаних відомостей та оперативної обстановки, що склалася, органи міліції повинні інформувати органи державної влади про недоліки, які арсеналом засобів і методів, що є в ОВС, самостійно усунути неможливо. Координацію подальшої спільної роботи необхідно проводити як за загальними профілактичними напрямками (якщо простежується системна тенденція таких недоліків), так і в більш вузькому аспекті, стосовно кожного конкретного випадку.

ОВС у діяльності щодо попередження розбійних нападів на квартири громадян повинні широко використовувати допомогу населення. Через ряд причин у багатьох громадян склалася позиція невтручання в ті події, що не стосуються їх безпосередньо.

Проблема взаємовідносин населення з міліцією дуже важлива в практичному плані. Як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід, охорона громадської безпеки, забезпечення прав і свобод громадянина, боротьба з розбійними нападами на квартири громадян не можуть вестись ефективно без підтримки з боку населення.

Аналіз кримінально-процесуального законодавства, законів України „Про міліцію”, „Про оперативно-розшукову діяльність”, „Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” й інших законодавчих і відомчих нормативних актів дає підставу стверджувати, що взаємодія ОП із населенням може

здійснюватися в гласній та негласній формах співробітництва.

Загальновідомо, що гласними можливостями неможливо викрити усіх прихованих злочинців. Через складність завдань, вирішуваних оперативними працівниками, і невеликий кількісний склад, їх діяльність концентрується в основному на інших напрямках. Виходом з цієї ситуації поки що може служити допомога громадських помічників і заходи щодо виховання населення в дусі недопущення будь-яких фактів протиправної поведінки. У цій справі необхідна добре поставлена робота дільничних інспекторів міліції.

Індивідуальна профілактика є важливою складовою частинною діяльності ОВС щодо попередження розбійних нападів на квартири громадян. Її мета полягає в тому, щоб своєчасно виявляти осіб, від яких можна очікувати вчинення розбійних нападів на квартири громадян, і шляхом виховного впливу на них та прийняття інших заходів у напрямках переборення їх антигромадських поглядів та звичок, не допустити вчинення ними розбійних нападів на квартири громадян. Тому від рівня організації індивідуальної профілактичної роботи в кожному ОВС, від ступеня активності й ефективності участі в цій роботі громадськості залежить успішність вирішення загальних завдань попередження злочинності.

Індивідуальна профілактична робота цілком залежить від своєчасного та чіткого встановлення особи, від якої, судячи з її минулої антигромадської поведінки, можна очікувати вчинення розбійного нападу на квартиру.

Важливу роль у попередженні розбійних нападів на квартири громадян відіграє виявлення та перевірка осіб

із антигромадськими поглядами, способом життя та протиправною поведінкою. Зосередження таких осіб утворює криміногенне середовище, яке впливає на оперативну обстановку певної території обслуговування.

Існують традиційні категорії осіб, які внаслідок об'єктивних і суб'єктивних обставин підлягають особливому контролю з боку ОП, а саме: особи, раніше засуджені за вчинення розбійних нападів на квартири громадян; раніше засуджені за вчинення інших корисливо-насильницьких злочинів; особи, які не стали на шлях виправлення після відбування покарання; особи, які зловживають спиртними напоями; наркомани; особи, які не мають визначеного місця проживання і роду занять; неповнолітні та особи, які втягують підлітків у злочинну та іншу антигромадську діяльність; особи, які вчинили адміністративні правопорушення, й існує можливість вчинення ними у майбутньому кримінальних діянь.

Наступним, вищим ступенем попередження розбійних нападів на квартири громадян є запобігання їм. Здійснення злочинних намірів за тривалістю займає невеликий відрізок часу. Його початок лежить у психологічних переживаннях евентуального злочинця, пов'язаних з механізмом вольового акту. Уявні наміри не можуть бути покарані. Тому завданням правоохоронних органів у цілому і ОП зокрема, є встановлення таких намірів у конкретних осіб і втручання в ці процеси. На відміну від профілактичних заходів тут широко можуть бути використані заходи примусового характеру, включаючи притягнення до кримінальної відповідальності (наприклад, зберігання вогнепальної зброї або погроза вбивства).

Серед питань загальнопрофілактичного впливу, які слід обговорювати під час проведення пропаганди

правових знань, необхідно поширювати відомості про відповідальність за вчинення розбійних нападів на квартири громадян та інших тяжких злочинів корисливо-насильницького спрямування.

Під час проведення індивідуально-профілактичної роботи коло питань, які слід обговорювати, повинно стосуватися того, де і коли переважно вчинюються корисливо-насильницькі злочини; причин та умов їх вчинення та конфліктності, яка сприяє цим злочинам; того, як не стати жертвою цих злочинів.

Важливе місце в комплексі заходів щодо попередження розбійних нападів на квартири громадян посідає боротьба з наркоманією, насильницькими злочинами, а також рецидивом, формуванням злочинних груп, з незаконним носінням та зберіганням зброї.

Ця робота здійснюється в таких організаційних формах: запобігання їм, припинення злочинів, перешкоджання подальшій злочинній діяльності.

Заходи щодо запобігання злочинам спрямовані на недопущення подальшого розвитку злочинної діяльності осіб, що готуються до вчинення злочину. Приготування до злочину становить першу, початкову стадію умисної діяльності особи, яка намагається вчинити злочин.

Чинний Кримінальний кодекс України містить законодавче визначення приготування до злочину. Відповідно до ст. 14 ч. 1 КК готуванням до злочину визначається підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також умисне створення умов для вчинення злочину.

На практиці найбільш поширені форми приготування до вчинення розбійних нападів на квартири громадян полягають у такому:

придбанні або виготовленні вогнепальної та

холодної зброї, отруту або наркотичних речовин й інших предметів, що застосовуються злочинцями для впливу на осіб;

підшуванні учасників розбійних нападів на квартири громадян й організації розбійницької групи, а також підбурюванні до вчинення зазначених злочинів;

попередньої домовленості учасників злочинної групи про час, місце й способах вчинення розбійного нападу;

підготовки конкретного плану вчинення розбійного нападу на квартиру;

завчасному усуненню перешкод вчиненню розбійного нападу (наприклад, приручення собаки, що стереже квартиру чи приватний будинок, порушення охоронної сигналізації);

попередній підготовці транспорту для доставки злочинців до місця вчинення розбійного нападу на квартиру і негайного від'їзду з місця після вчинення нападу, а також для вивезення награвованих речей та цінностей;

підготовці укриття злочинців або слідів злочину;

завчасному порушенні засобів зв'язку, щоб перешкодити передачі в органи міліції повідомлення про розбійний напад на квартиру (обрив проводів телефонного зв'язку тощо);

обліку сил міліції в місцях вчинення передбачуваних розбійних нападів на квартири громадян, виборі найбільш безпечних шляхів відходу;

використанні різного роду маскування, технічних засобів тощо.

Всі ці дії спрямовані на створення умов для вчинення розбійного нападу на квартиру, досягнення, в решті решт, злочинного результату.

Для здійснення планів злочинцям потрібен певний

час. Це дає можливість виявляти ознаки готування до злочину й вживати заходів для запобігання переростання підготовчих дій у замах або закінчений злочин. Виявленню осіб, що задумують або готують розбійні напади, сприяє та обставина, що вони часто висловлюють злочинні наміри в присутності випадкових знайомих, підшуковують собі співучасників із числа раніше засуджених і нестійких громадян, підштовхують їх до вчинення розбійних нападів на квартири громадян.

Перелічені завдання можуть бути вирішені різними тактичними способами, інакше кажучи - визначеною сукупністю заходів і дій, проведених ОП.

Всі способи безпосереднього запобігання злочинам, в тому числі й розбійним нападам на квартири громадян, можна поділити на дві основні групи.

До першої групи належать такі тактичні способи, що дозволяють **схилити** встановлених осіб до відмови від злочинних намірів і не передбачають можливості притягнення їх до кримінальної відповідальності. Найбільш поширеними й ефективними слід вважати такі з них, як: безпосередній вплив оперативного працівника на особу, яка замислила або готується до вчинення розбійного нападу, шляхом проведення особистих бесід з метою відмови від злочинних намірів і дій; вплив на таких осіб з тією ж метою через оперативні можливості; вплив через рідних, друзів, колег по роботі, осіб, які мають на неї певний вплив, тощо.

До другої групи належать способи, використання яких дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які виношують намір і готуються до вчинення розбійного нападу на квартиру, шляхом затримання та притягнення до кримінальної відповідальності за інші злочини.

Оскільки особливу небезпеку становлять

організовані злочинні групи, головним завданням при одержанні інформації про злочинні наміри й дії є попередження створення таких груп або ж роз'єднання вже створених, які готуються вчинити розбійний напад.

Найбільш ефективним заходом попередження створення злочинної групи і, таким чином, запобігання розбійних нападів на квартири громадян, що задумуються або готуються, є притягнення до кримінальної відповідальності організаторів і підбурювачів.

Затримання є основним засобом припинення замаху на розбійний напад. На цій стадії значення мають усі фактори: своєчасність отримання первинної інформації та її повнота, активність виконавців, обдуманість запланованих заходів, готовність ОП вирішувати такі завдання, роль оперативного працівника у здійсненні такої роботи, їх ігнорування може призвести до невідворотних наслідків - смерті людини.

Найважливішою умовою при затриманні злочинця є гарантування безпеки співробітникам правоохоронних органів та іншим особам, які можуть випадково знаходитися на місці проведення такої операції.

Тому планування операції з захоплення злочинця необхідно ретельно готувати.

Втілення у практику діяльності підрозділів карного розшуку та слідства зазначених заходів безперечно буде позитивно сприяти боротьбі з розбійними нападами на квартири громадян та іншими тяжкими злочинами.

Використання спеціальних психологічних знань у процесі виявлення та перевірки осіб, які можуть вчиняти розбійні напади на квартири громадян

Розв'язання завдань, що вирішуються в процесі виявлення та перевірки осіб, які можуть вчиняти розбійні напади на квартири громадян неможливе без застосування спеціальних психологічних знань. Без цього в сучасних умовах боротьби з розбійними нападами на квартири громадян неможливе вдосконалення та якісне оновлення роботи оперативних підрозділів.

Інформацію прийнято вважати цінною лише тоді, коли її можна використати, причому корисність інформації багато в чому залежить від її повноти, точності та своєчасності.

Необхідно конкретно розрізняти й не плутати: факти (дані), думки (особистісні припущення), інформацію (аналітично оброблені дані).

Інформація дозволяє: орієнтуватися в ситуації; чітко планувати свої дії; відслідковувати результативність проведених акцій; ухилятися від несподіванок; маніпулювати окремими людьми й **угруповуваннями**.

Психологічні знання – це система відомостей про закономірності виникнення і розвитку психіки, психічні явища, процеси, стани, поведінку та діяльність людини. З їх допомогою пізнаються окремі або загальні факти й явища, зокрема, такі, як мета та мотивація розбійного нападу, вибір форми та способу його здійснення, маскування слідів злочину тощо, що цікавлять оперативного працівника і будуть цінними для слідства, прокуратури, суду та захисту.

Знання психології дозволяють оперативному працівнику зрозуміти обставини, які мають психологічну

природу: непатологічні особливості психіки підозрюваного (звинуваченого), потерпілого, свідка та інших осіб і є важливими для правильного розв'язання завдань в оперативній або кримінальній справах про розбійні напади на квартири громадян. Психологічні знання дозволяють досліджувати не лише психологічні явища та факти, але й суміжні з ними правові обставини.

Оскільки робота оперативних працівників у напрямках попередження та розкриття розбійних нападів на квартири громадян базується на ОРД, яка в силу своєї специфіки потребує вміння приймати рішення у випадках дефіциту часу, а запросити для рішення вказаних питань спеціаліста-психолога не завжди є можливість, тому працівник карного розшуку повинен вміти самостійно, за допомогою експрес-методів визначити основні ознаки тих чи інших особливостей особи свідка, потерпілого, підозрюваного, які впливають на встановлення істини та вміло встановлювати з ним довірчі відносини, тобто можуть бути вирішені тільки при системній організації постійного психологічного забезпечення.

Довірчі відносини в ОРД - це відносно сталий стан взаємодії між оперативним працівником і громадянином, який повідомляє йому конфіденційну інформацію для розв'язання оперативно-службових завдань.

Довірливість - це особливість міжособистісного спілкування, яка виявляється у виникненні в осіб, які спілкуються, почуття „ми” та своєї ізоляції від „чужих”.

Спілкування може бути довірчим лише за наявності двох умов: 1) **ексклюзивність** і конфіденційність предмету спілкування (він ніколи не повідомляється іншим особам); 2) особливе (специфічне) ставлення до партнера, що виявляється в суворому

дотриманні принципу „діади” (довірчі відносини існують лише між двома особами, при втручанні в предмет спілкування третьої особи відносини втрачають довірливість).

Процес спілкування, як правило, починається зі знайомства. Для більшості людей вступ у контакт із незнайомою людиною, як правило, пов'язаний із серйозними труднощами. Знання загальних положень цього процесу, спеціальні тренування та відповідна підготовка значно полегшують знайомство.

Професійне спілкування з об'єктами оперативної уваги забезпечується ретельним плануванням процесу знайомства.

Під час планування обов'язково слід враховувати індивідуально-психологічні особливості об'єкта: зацікавленість у спілкуванні (наявність цікавих для співрозмовника тем або взаємовигідного предмету розмови); психологічний і соціальний тип (соціальний статус, риси характеру, життєвий досвід співрозмовника, специфіка сприймання ним значимої інформації); мотивація поведінки (наявність у співрозмовника нагальних особистих та особистісних потреб).

Окрім цього, велике значення має вибір приводу для знайомства. Часто пряме звертання викликає у людини психологічний дискомфорт і накладає негативний відтінок на перше враження.

Необхідно також надати можливість співрозмовнику відчувати себе значущим. Оперативник повинен пам'ятати, що вміння слухати співрозмовника - це мистецтво. Для того щоб досягти успіху в спілкуванні з людьми потрібно оволодіти цим мистецтвом.

Ефективність довірчого спілкування з об'єктом оперативної уваги **багато в чому** залежить від уміння оперативника будувати взаємовідносини, від знання

психології об'єкта.

Під час встановлення та розвитку довірчих відносин важливим є таке правило: керувати та розпоряджатись ініціативою в контакті набагато корисніше, ніж просто володіти нею.

Це означає, що потрібно час від часу передавати ініціативу партнерові, особливо в питаннях, де він є фахівцем чи просто більш досвідчений. При цьому „лідером” контакту повинен бути оперативник.

Розвиток контакту між людьми в психологічному плані проходить три стадії: 1) взаємне оцінювання; 2) взаємна зацікавленість; 3) відокремлення в діяду (виникнення почуття „ми”).

Перше враження про людину складається на основі сприйняття: зовнішнього вигляду; експресивних реакцій (міміки, жестів, ходи тощо); голосу та мовлення.

Особливість пізнання оперативником властивостей об'єкта оперативної уваги полягає в тому, щоб зрозуміти не тільки обумовленість зовнішніх ознак об'єкта, але також його наміри, плани, його суб'єктивний світ.

Процес формування першого враження логічно розпадається на такі етапи.

Перший етап - це сприйняття об'єктивних характеристик. Об'єкт оперативної уваги сприймається скоріше як фізичний індивід із зовні зрозумілими особливостями (стать, зріст, міміка, одяг, хода, рольові ознаки тощо). Це - якості, що ніби говорять самі за себе, через це їх і називають невербальними компонентами спілкування.

Другий етап - це сприйняття більш глибинних емоційних і поведінкових проявів об'єкта оперативної уваги та його загального психічного стану.

Третій етап - це синтез раціональних висновків, емоційних вражень, поєднання минулого досвіду і

власних намірів оперативника щодо об'єкта оперативної уваги і створення так званого динамічного образу, який включає оціночні уявлення про співрозмовника як власника соціально-рольових та індивідуально-особистісних рис, що роблять його придатним або непридатним для спілкування за таких умов.

У процесі спілкування між оперативником і об'єктом оперативної уваги виникає симпатія або антипатія, які виникають на підсвідомому рівні. Розвиток контакту триває, природно, тільки за наявності позитивного ставлення осіб, що спілкуються, тобто коли є взаємна симпатія. Цілком зрозуміло, що для розвитку контакту оперативнику необхідно викликати до себе почуття симпатії з боку об'єкта оперативної уваги.

Щоб викликати симпатію до себе, необхідно іноді мистецьки грати роль однодумця.

Люди з подібними ціннісними орієнтаціями мають тенденцію зближатися, вони викликають симпатії один в одного. Приводом до цього є психологічні механізми наслідування та копіювання, що криються в глибині людської підсвідомості. За загальними психологічними законами поведінки людини, як живої істоти, ці механізми найбільш активно включаються на початкових стадіях процесу спілкування. Потім вони здебільшого обумовлюють первісне сприймання й ототожнювання співрозмовника при подальших міжособистісних контактах. Наприклад, якщо в підсвідомості людини стосовно співрозмовника **первісне** виник усталений стереотип негідника та поганой людини, цей стереотип упродовж тривалого часу буде відігравати провідну роль під час упізнання та ідентифікації співрозмовника незалежно від будь-яких інших, навіть позитивних образів.

Окрім цього, при налагодженні первісного

контакту слід обов'язково враховувати особистісні цінності об'єкта спілкування. У людській природі існують цінності, притаманні майже всім представникам сучасного суспільства, їх можна ефективно використовувати в ситуаціях дефіциту інформації про об'єкт.

Найбільш поширеними особливо важливими для багатьох людей особистісними цінностями є: ставлення до добра і зла; загальнолюдські норми моралі; джерела збагачення; різні аспекти пізнання тощо.

Велику значущість також мають соціальні цінності й установки, що регулюють життя більшості людей. Соціально **усталена** людина завжди шукає зближення з тими, хто її підтримує. Люди завжди прагнуть спілкування з тими, хто розглядає їх як особистість, наділену певними позитивними якостями.

Отже, одним із проявів турботи з боку оперативника може стати прагнення зрозуміти внутрішні переживання особи, *яка є об'єктом оперативної уваги*. Доведено, що коли одна людина щиро хоче зрозуміти іншу, то вона немов допускає цю людину у світ своїх переживань, симпатизує їй.

Оперативник має враховувати, що найбільший інтерес до своєї особистості, а також до спілкування він може викликати в процесі самої бесіди. Навіть у тому випадку, якщо об'єкт спочатку матиме до оперативника певне почуття ворожості, бесіда може виправити становище. Варто враховувати, що спільну розмову буде підтримано далеко не кожним співрозмовником.

Недоречна тема розмови також може призвести до негативних наслідків, зокрема, створити непорозуміння між тими, хто спілкується та породити бар'єр несумісності.

Для успішного встановлення та розвитку

контакту оперативнику доцільно розробити **примірний** план, в якому мають бути відображені особистісні риси об'єкта оперативної уваги: вибір кандидатури об'єкта; збір максимально можливої інформації про об'єкт (його біографія, професійні інтереси, хобі тощо); складання психологічного портрета об'єкта (психологічні риси, сильні та слабкі сторони, професійно-психологічна готовність та придатність особи до тієї чи іншої діяльності тощо); розробка стратегії проведення первинного контакту на підставі первинної інформації та психологічних рис; підготовка вигідних обставин першої зустрічі.

Формування інтересу до контакту здійснюється шляхом забезпечення зацікавленості об'єкта в особистості оперативника та спілкуванні з ним.

Плануючи побудову проблемної ситуації в розмові, треба брати до уваги характерологічні особливості об'єкта, його ерудицію, соціально-психологічні дані. Основну увагу слід звертати й на „соціальний статус” об'єкта в суспільстві.

Незважаючи на те, що оперативник часто відчуває дефіцит часу, необхідно також знайти в собі бажання та набути професійні навички слухати співрозмовника.

За манерою слухання співрозмовника слухачі поділяються на три групи: 1) уважні слухачі - створюють сприятливу атмосферу розмови, стимулюють співрозмовника до активності; 2) пасивні слухачі - викликають у співрозмовника апатію і тому гасять його мовленнєву активність; 3) агресивні слухачі - викликають у співрозмовника негативні емоції.

Іноді слухач має бути щиро зацікавленим у тому, що говорить співрозмовник, однак, у силу своїх індивідуально-психологічних особливостей погано сигналізує йому про це. Наприклад, оперативник,

прислухаючись тільки до слів співрозмовника, випускає із поля зору співрозмовника, який, не відчуваючи на собі погляду слухача, починає нервувати й шукати привід перервати розмову та піти. Тому необхідно привчити себе не відволікатися на телефонні дзвінки, стежити за тим, яким тоном висловлюється співрозмовник, якими є його міміка, жести, рухи.

Уміння слухати полягає також у тому, щоб зрозуміти не тільки те, що говорить співрозмовник, але й те, як він це говорить, що він хоче висловити, чого він не хоче або не може сказати. Важливо вміти ставити уточнюючі, **навідні** запитання. Оперативнику необхідно це робити так, щоб у співрозмовника виникло бажання докладно відповідати на запитання, йому хотілося б розповідати про себе, свої переживання, думки, почуття, про певні факти.

Оперативник має показати співрозмовнику, що він уважно його слухає: періодично дивитися йому в очі, кивати головою та робити відповідні жести, які будуть свідчити про підтримку його слів і висновків.

При організації довірчої бесіди та підготовці до неї слід враховувати таке: 1) учасники бесіди повинні мати у своєму розпорядженні час, достатній для проведення спокійної, докладної розмови; 2) варто передбачити обставини, що можуть перешкоджати бесіді та виключити їх (музика, шум, можливість втручання в бесіду інших осіб тощо); 3) до розмови потрібно чітко продумати привід і відпрацювати легенду зустрічі; 4) в об'єкта оперативної уваги не повинно бути підозри в тому, що його вивчають, тому в процесі бесіди не варто робити нелегенованих записів під час фіксування отриманих **даних**; 5) необхідно оптимально налаштуватися на бесіду, ніби відокремлюючись від переживань, що могли б негативно вплинути на

готовність до спілкування; 6) необхідно придушити в собі почуття, що можуть негативно впливати на сприйняття й оцінку особистості об'єкта; 7) під час підготовки до розмови варто скористатися всією можливою інформацією про об'єкт, яку можна отримати; 8) слід прагнути заздалегідь передбачати можливі запитання, які може висловити об'єкт, і бути готовим на них відповісти [9, с. 126-127].

Будь-яка професійна діяльність має свої технічні прийоми, без оволодіння якими неможлива досконалість навіть при великому природному обдаруванні.

Таким чином, слід зазначити, що неухильне дотримання принципів поваги до особи, демонстрування власної зацікавленості, загальної та спеціальної обізнаності, акцентування на значимості предмету спілкування, вираз доброзичливості й шанобливості, прояви співчуття та симпатії до об'єкта, уміле балансування стану переваги та підлеглості (залежності), ввічливість, принциповість, а часом наполегливість і впертість, в умілих руках грамотного оперативника можуть стати грізною непереможною зброєю в боротьбі за отримання інформації, що становить оперативний інтерес. А **надані** у цьому розділі практичні рекомендації та поради слугуватимуть запорукою успішності здійснення професійного спілкування у напрямках здійснення ОРЗ щодо попередження та розкриття розбійних нападів на квартири громадян.

3. РОЗКРИТТЯ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА КВАРТИРИ ГРОМАДЯН

3.1. Загальні тактичні положення розкриття розбійних нападів на квартири громадян

Оперативно-розшукова тактика є складовою частиною загальної тактики, яка з доісторичних часів визнана військовим мистецтвом підготування, організації та ведення бою, визначення шляхів, методів, засобів і форм боротьби, що відповідають конкретним обставинам у цей момент і забезпечують стратегічний успіх, а в переносному значенні - це прийоми, засоби досягнення якоїсь мети, лінія поведінки кого-небудь.

Тактика як мистецтво ведення протиборства притаманна діяльності, пов'язаній із суперництвом, боротьбою, введенням в оману протидіючої сторони для забезпечення власного успіху (військова справа, спорт, ОРР тощо). Діяльність посадових осіб, покликаних працювати у сфері конфліктних ситуацій (воєначальники, оперативники МВС, СБУ, прикордонних військ тощо), пов'язана з постійною протидією ворогуючої сторони. Це зумовлює необхідність враховувати не лише свої оперативно-тактичні плани, а й задуми, наміри, поведінку супротивника, передбачати його вчинки, рішення, заходи.

Оперативно-розшукова тактика як складова частина оперативно-розшукової роботи - це мистецтво протидії кримінальному середовищу.

Отже, під тактикою розкриття розбійних нападів на квартири громадян слід розуміти найбільш раціональний порядок застосування з цією метою правомірних, науково обґрунтованих та підтверджених передовим

досвідом методів, способів і прийомів здійснення ОВС процесуальних дій, а також оперативно-розшукових та інших заходів.

Роботу з розкриття розбійних нападів на квартири громадян необхідно починати з вивчення оперативної обстановки в регіоні. Вивчення, аналіз та оцінка оперативної обстановки – один із найважливіших елементів організації роботи оперативних підрозділів щодо попередження та розкриття розбійних нападів на квартири громадян. Оперативна обстановка - це сукупність взаємопов'язаних умов, що вивчаються, оцінюються та враховуються працівниками ОП в боротьбі з розбійними нападами на квартири громадян на території чи об'єкті, що обслуговуються. Одним із заходів, за допомогою якого працівник карного розшуку отримує інформацію про стан оперативної обстановки на території, об'єктах обслуговування чи лінії роботи, є систематичне вивчення, аналіз та оцінка оперативної обстановки.

В ОП, перш за все, необхідно організувати концентрацію всієї інформації, яка надходить із різних оперативно-розшукових та інших джерел, для подальшого її використання.

Крім того, вивченню підлягають матеріали справ оперативного обліку, кримінальних справ, результатів проведення рейдів тощо.

Особливе значення для досягнення мети розкриття розбійного нападу на квартиру належить тактичним методам, з яких впливає принципова установка або основний шлях здійснення необхідних для цього заходів. У рамках одного й того ж методу застосовуються різні тактичні прийоми, всередині кожного існуючого способу – різні тактичні прийоми здійснення заходів з розкриття розбійних нападів на квартири громадян.

Тактика розкриття розбійних нападів на квартири громадян ОВС базується на певних принципах. Виходячи із загальноприйнятого поняття принципів як основних вихідних положень, їх сутність в тактиці розкриття розбійних нападів на квартири громадян зводиться до такою:

максимально повне використання можливостей, сил та засобів, які є в розпорядженні ОВС, на основі врахування передового досвіду;

забезпечення в кожному конкретному випадку своєчасності та повноти досягнення мети розкриття розбійного нападу на квартиру;

суворе дотримання законності в кожному випадку застосування того чи іншого прийому розкриття й в цілому в усій тактиці розкриття розбійних нападів на квартири громадян.

Виявлення розбійних нападів на квартири громадян у рамках такого тактичного методу, як використання слідів, залишених на місці злочину, також можливе декількома способами: за слідами ніг, відбитками пальців, слідами зубів. Тактичним прийомом для кожного з цих способів може бути провадження відповідного виду криміналістичної експертизи, наприклад, трасологічної експертизи слідів ніг, отриманих на місці події, та слідів підозрюваних; порівняльне дослідження відбитків пальців, виявлених на якому-небудь предметі на місці злочину й отриманих експериментальним шляхом у підозрюваного.

При використанні предметів та речей, залишених злочинцями на місці події, використовується спосіб пред'явлення свідкам, очевидцям чи іншим особам, які володіють інформацією, цих предметів для з'ясування їх власників або осіб, які користувалися цими предметами. Можливе також пред'явлення свідкам, очевидцям чи

іншим особам, які володіють інформацією різних предметів, які використовувалися в якості знарядь вчинення розбійних нападів на квартири громадян та залишених на місці вчинення злочину.

У тих випадках, коли злочинці встановлюються через їх зв'язки, застосовуються три основні способи: виявлення останніх через їх родинні зв'язки; виявлення злочинців через інтимні зв'язки; виявлення їх через осіб, які збувають предмети та цінності, здобуті злочинним шляхом.

Окрім перерахованих раніше тактичних методів розкриття розбійних нападів на квартири громадян на практиці застосовується також виявлення злочинців за способом вчинення розбійного нападу на квартиру. Проте слід зауважити, що за допомогою цього методу неможливо безпосередньо виявити підозрюваних у вчинених розбійних нападах на квартири громадян, оскільки не виключається співпадіння способів вчинення розбійних нападів на квартири громадян різними злочинцями. Але його застосування дозволяє обмежити коло підозрюваних, серед яких за допомогою основних, раніше викладених тактичних методів, у подальшому можливо виявити особу чи осіб, які вчинили розбійний напад на квартиру.

Комплекс ОРЗ та їх послідовність залежить від характеру і конкретних обставин вчинення розбійних нападів на квартири громадян, від можливостей застосування засобів і методів ОРД за конкретних умовах місця та часу.

Система першочергових ОРЗ включає в себе такі групи заходів:

1. заходи, які забезпечують отримання первісної інформації про злочин, з метою визначення напрямів оперативного пошуку злочинців;

2. заходи, пов'язані з переслідуванням і затриманням злочинців за „гарячими слідами”, а також в місцях їх можливого перебування або появи;

3. заходи, пов'язані з використанням системи оперативної інформації;

4. заходи (пов'язані з використанням обліків ОВС), направлені на виявлення і перевірку осіб, причетних до вчинення злочину;

5. розвідувальні заходи в місцях концентрації кримінального елемента та можливого збуту викраденого майна.

Щоб досягти успіху в розкритті розбійного нападу на квартиру, тобто виявити злочинців в найкоротший термін, необхідно кожного разу з урахуванням його характеру та обставин вчинення злочину визначати, який з тактичних методів або які методи в їх поєднанні слід застосувати. При цьому особливу увагу слід звернути саме на обставини вчинення розбійного нападу на квартиру.

Якщо при вчиненні розбійного нападу потерпілий чи потерпілі могли запам'ятати прикмети злочинців, то для виявлення та затримання останніх необхідно використовувати метод виявлення їх за прикметами (за словесним портретом). Але, щоб уникнути помилки, не можна обмежуватись лише інформацією, здобутою на місці події, а необхідно одразу ж після отримання повідомлення про вчинення розбійного нападу на квартиру допитати потерпілих (хоча б одного) та зафіксувати, якщо є можливість, детальніше зовнішні прикмети злочинця (чи злочинців). Потім слід організувати місцевий розшук злочинців за допомогою оперативних груп, які направлені до місць найбільш ймовірної їх появи: на вокзали, пристані, в аеропорти, ресторани, кафе, більярдні тощо.

Групи можна формувати з працівників міліції та громадськості, які спеціалізуються по лінії карного розшуку. До такої групи повинно входити не менше трьох-п'яти чоловік; очолює її працівник міліції. Кожному її члену необхідно повідомити детальні дані про зовнішні прикмети злочинців. При наявності можливості, необхідно забезпечити членів пошукової групи фотокартками підозрюваних.

Якщо вирішено організувати пошук злочинців в місцях найбільш ймовірної їх появи за прикметами зовнішності, до групи включається потерпілий або інша особа, що добре запам'ятала ознаки зовнішності особи, яка розшукується. Пошук в такому випадку здійснюється негласно. При виявленні розшукуваного необхідно знайти нейтральний привід для його затримання та доставити до найближчого ОВС. В якості приводу для затримання зазвичай застосовується доставка до органу міліції для перевірки особи. Там організується та проводиться впізнання підозрюваних за всіма процесуальними правилами пред'явлення особи для впізнання. Згідно цих правил, кожний підозрюваний пред'являється в групі осіб (не менше трьох чоловік), за можливістю зовнішньо схожих (приблизно однаковий вік, зріст, колір волосся тощо).

Успіх організації розкриття розбійних нападів на квартири громадян за гарячими слідами багато в чому визначається наявністю чітко функціонуючої системи управління, яка дозволяє:

- швидко оповістити про вчинені розбійні напади на квартири громадян всі служби та особовий склад міськрайоргану в внутрішніх справах;

- планувати та здійснювати розшукові заходи зі становлення злочинця шляхом залучення з цією метою можливих сил та засобів;

планувати необхідну для розкриття розбійного нападу на квартиру взаємодію служб міськрайоргану внутрішніх справ.

Важливо відзначити, що найкращих результатів можна досягти саме під час здійснення комплексу ОРЗ та слідчих дій. Характер та конкретний зміст таких заходів визначається в залежності від різновиду розбійного нападу що розкривається та конкретних обставин його вчинення.

Оскільки в ході розкриття розбійного нападу на квартиру за гарячими слідами організатором та керівником всієї роботи на місці події є слідчий, а здійснення оперативно-розшукових заходів до його компетенції не входить, він і в цьому випадку повинен координувати свої дії з оперативним працівником.

Вибір тих чи інших тактичних способів та прийомів розкриття конкретного розбійного нападу на квартиру значною мірою залежить від:

- характеру вчиненого розбійного нападу на квартиру;

- емпіричних спостережень щодо послідовності проведення слідчих дій та ОРЗ;

- знання способів вчинення розбійних нападів на квартири громадян;

- знання кримінологічної характеристики особи злочинців;

- стану оперативної обстановки.

Найважливішим попереднім заходом з метою швидкого та повного розкриття розбійних нападів на квартири громадян є підтримання постійної бойової готовності сил і засобів ОВС, що забезпечується:

- розробкою в кожному органі чіткої системи оповіщення та збору співробітників міліції, за необхідності залучення їх до участі в розкритті злочину і

розшуку злочинця;

створенням в УМВС областей (УМВСТ) і великих міст резерву зі співробітників служб управління, особового складу навчальних закладів системи МВС України, навчальних пунктів, спеціальних моторизованих і стройових частин, посилених в необхідних випадках за рахунок особового складу найближчих міських і районних відділів внутрішніх справ;

постійною взаємодією з органами прокуратури, судово-медичними закладами;

порядком роботи підрозділів, які ведуть оперативно-довідкові, оперативно-розшукові та інші обліки, від яких ОВС могли б негайно одержувати необхідну інформацію;

достатньою кількістю спеціальних телефонних каналів (02), що дозволять населенню негайно повідомляти в міліцію про злочин, який скоєний або готується;

розстановкою автопатрулів міліції з урахуванням їхнього прибуття на місце пригоди протягом 3-5 хвилин з моменту одержання вказівки чергової служби; їх оснащеністю спеціальними загороджувальними пристроями (стрічками тощо) та криміналістичними засобами, що забезпечують збереження речових доказів у несприятливих кліматичних і погодних умовах;

наявністю попередньо розроблених типових планів, схем розстановки сил і засобів для проведення ОРЗ і охорони території, прилеглої до місця пригоди;

регулярним тренуванням особового складу при виїзді на місце пригоди та після прибуття на нього;

забезпеченням **постійно діючих** слідчо-оперативних груп з розкриття розбійних нападів автотранспортом, зброєю, засобами захисту та зв'язку, криміналістичною

технікою та іншими матеріально-технічними засобами.

Розроблені плани, схеми та функціональні обов'язки співробітників територіальних та транспортних підрозділів міліції повинні передбачати особливість місцевих умов, виходячи з наявності сил і засобів, стану злочинності й інших взаємопов'язаних факторів, що визначають оперативну обстановку. Неодмінною умовою планування є пошук нових підходів для досягнення мети. Тому прийнято вважати, що складання планів – не що інше, як „дослідницька діяльність, пов'язана з критичним і комплексним аналізом досягнутих раніше результатів”. Аналітичні функції повинні виконуватися на всіх рівнях системи ОВС.

3.2. Особливості проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів

Особлива суспільна небезпека розбійних нападів на квартири громадян обумовлюється необхідністю добре організованої та кваліфікованої ОРД підрозділів карного розшуку, їх **тісної** взаємодії з дільничним інспектором міліції, слідчим, підрозділами охорони громадського порядку та громадськими формуваннями.

Якісне розкриття та розслідування розбійних нападів на квартири громадян можливе лише при комплексному використанні сил і засобів, що є в наявності, при постійному вдосконаленні тактики та методів практичної діяльності, а також при творчому ставленні до справи співробітників усіх підрозділів. Значення цих завдань, що постають перед правоохоронними органами, зводяться передусім до запобігання розбійних нападів на квартири, що готуються, та своєчасному розкриттю та розслідуванню учинених нападів, викриттю та притягненню до карної відповідальності осіб, що їх вчинили.

Приводом для порушення кримінальної справи про розбійний напад служить:

заява потерпілих;

повідомлення свідків-очевидців;

виявлення факту розбійного нападу працівниками міліції;

повідомлення медичних установ, куди були доставлені потерпілі від розбійного нападу на квартиру.

Якщо в заявах і повідомленнях наявні ознаки злочину, черговий негайно організує охорону місця події і відправляє туди слідчо-оперативну групу. Слідчий, переконавшись, що є ознаки розбійного нападу, порушує кримінальну справу і розпочинає розслідування, а орган дізнання - розкриття злочину за „гарячими слідами”.

У розкритті розбійних нападів на квартири громадян визначальну роль відіграє правильне здійснення невідкладних оперативно-пошукових і слідчих дій. Це обумовлюється, в першу чергу, швидкоплинністю подій, які відбуваються, та нетривалим існуванням доказів, що „прив’язують” злочинця до місця події. Він прагне швидше зникнути, використовуючи різні види транспортних засобів. Тому на початковій стадії роботи потрібен негайний виїзд на місце події, швидке розгортання різнобічних пошукових заходів в оперативно-тактичній зоні, яка охоплює місце події й інші місця ймовірної появи злочинців.

Згідно „Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості” (далі Положення), прийнятому Наказом МВС України №458 від 30.04.2004, „...розкриття злочинів передбачає встановлення у ході проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі: події злочину; вини особи, яка його вчинила;

мотивів злочину; фактичних даних, що впливають на ступінь і характер відповідальності, характеризують таку особу; характеру й розміру шкоди, завданої злочином; інших обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінальної справи... ” [4].

Цим же Положенням закріплено важливість створення слідчо-оперативних груп: *„...для розкриття тяжких і особливо тяжких, а за рішенням керівництва ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів – також інших злочинів, наказом або розпорядженням начальника органу створюються слідчо-оперативні групи (далі – СОГ). Керівником СОГ є слідчий або керівник слідчого підрозділу, у провадженні якого перебуває кримінальна справа... ” [4].*

Успішне розкриття розбійних нападів на квартири громадян забезпечується: наявністю дійового оперативно-розшукового обліку; взаємодією підрозділів карного розшуку між собою, з іншими службами міліції, а також оперативними підрозділами Державного департаменту виконання покарань; поєднанням оперативно-розшукових і криміналістичних засобів, методів розкриття злочинів; активним використанням допомоги громадськості та населення.

Звичайно оперативно-розшукова робота щодо розбійних нападів на квартири розпочинається відразу ж після одержання повідомлення або заяви, попередня перевірка яких спеціально майже не проводиться [38].

Черговий по РВВС негайно висилає на місце патрульно-постову групу, дільничного для затримання злочинців за „гарячими слідами”, блокування шляхів відходу злочинців та їх затримання.

Спираючись на думки вчених, ми вважаємо за доцільне звернути увагу на розкриття розбійних нападів на квартири громадян за гарячими слідами.

Слід погодитися з М.В. Салтевським, що розкриття злочину за гарячими слідами - досить умовне поняття в слідчій і оперативній практиці. Це специфічна за змістом засобів і організації їх використання діяльність методологічного порядку, це підхід, метод дії, що базується на сукупності специфічних засад - принципів розкриття злочину за гарячими слідами. Інакше, якщо не використовувати такі сліди - **гарячі**, вони „вистигнуть” і розкриття злочину буде звичайною оперативно-слідчою діяльністю.

Гарячі сліди - це звичайні матеріальні й ідеальні сліди відображення, що виникають внаслідок події злочину. В історичному аспекті поняття „гарячі сліди” виникло в середні віки в період становлення розшукового процесу, коли під час розкриття злочинів застосовувалися розшук, катування, ордалії, повальний обшук, тобто негайний збір чуток про „лихих людей” (підозрюваних) за місцем їх проживання та місцем виявлення злочину. Пізніше будь-які дії, що розпочинаються негайно після виявлення ознак злочину і спрямовані на виявлення та затримання злочинця шляхом використання збережених матеріальних і ідеальних слідів, стали називати розкриттям злочину за гарячими слідами.

Тактика розкриття розбійних нападів на квартири громадян за гарячими слідами характеризується низкою особливостей такої діяльності:

- 1) негайним (невідкладним) виявленням і фіксацією гарячих слідів на місці події;
- 2) швидким та об’єктивним декодуванням на місці події до відображення інформації в слідах;
- 3) формуванням інформаційної моделі механізму подій та її учасників;
- 4) раптовістю і конспіративністю ОЗ;

5) концентрацією сил і засобів на розкриття розбійного нападу на квартиру в перші дні після виявлення його ознак.

Таким чином, поняття „гарячі сліди” дуже складне, воно характеризує, принаймні, *дві обставини*:

1) *час, що минув з моменту утворення слідів до моменту їх виявлення з метою розкриття злочину;*

2) *відрізок часу, протягом якого можна найбільш ефективно використовувати сліди для розкриття злочину на досудовому слідстві.*

За змістом це поняття включає: а) матеріальні відображення, відбиті речовими джерелами (засоби вчинення злочину, сліди рук, ніг, знарядь злому, мікро-сліди, сліди запаху); б) уявні образи, відбиті в пам'яті обвинуваченого, потерпілого та свідка-очевидця.

Нарешті, поняття „гарячі сліди” є умовним і не відображає реальної сутності. *В оперативній діяльності* були спроби замінити його, наприклад, поняттям „свіжі сліди”. Однак і останнє однозначно не визначає, який слід варто вважати „свіжим”, а який - „несвіжим”. Ця проблема пов'язана з установленням збереження слідів та інформації, відображеної ними. Останні залежать від багатьох факторів: виду відображення, фізичних властивостей матеріальних об'єктів, що беруть участь у відображенні, наступних умов, пов'язаних зі збереженням, виявленням і фіксацією. Слід пальця на **хорошому** папері може бути „старим”, але не втратити своєї інформаційної значимості. Навіть після десяти років його можна виявити і, навпаки, такий слід на погано проклеєному папері вже через чверть години стає непридатним, втрачає свою інформативність, хоча його треба вважати „свіжим”.

Розкриття злочину в юридичній літературі розглядається у різних аспектах: *процесуальному* (у

зв'язку зі стадіями кримінального судочинства), *оперативному* (вважаючи злочин розкритим, коли встановлена особа та зібрані матеріали, які необхідні для порушення кримінальної справи) та *криміналістичному* (як слідчу діяльність органу попереднього слідства, оперативну діяльність органу дізнання та результатів розслідування). Ці положення вимагають додаткового уточнення. Так, наприклад, розкриття злочину в процесуальному аспекті - у зв'язку зі стадіями кримінального судочинства, що необхідно під цим розуміти. Далі, необхідно було б пояснити, що розкриття злочину в криміналістичному аспекті - як слідчу діяльність органу попереднього слідства, *оперативну діяльність* органу дізнання та результатів розслідування, необхідно розуміти як найбільш повну.

Діяльність слідчого й органу дізнання з метою розкриття злочину „по свіжих слідах” може здійснюватися, як правило, в умовах початкового етапу розслідування, який становить собою суцільну взаємопов'язану систему первинних слідчих дій, організаційних, управлінських та ОРЗ.

У криміналістиці проблема збереження інформаційної цінності слідів досить складна, вона пов'язана з встановленням ідентифікаційного періоду, тобто часу, протягом якого предмет залишається таким, який він є, і уможливує його ідентифікацію. Отже, у кримінально-процесуальному плані ідентифікаційний період - це оціночне поняття, коли законодавець декларує частину прав суб'єкта правозастосуванням. Так ст. 103 КПК **ставить** за обов'язок органу дізнання застосовувати необхідні заходи для виявлення ознак злочину й осіб, які його вчинили, але не вказує в який період здійснювати цю діяльність.

Тому період виявлення та використання слідів злочину іноді називають *розкриттям за гарячими слідами в оперативно-розшуковому розумінні*. У цей період орган дізнання зобов'язаний знайти ознаки злочину й осіб, які вчинили його (ст. 103 КПК), зібрати та закріпити докази, тобто розкрити злочин за гарячими слідами.

Якщо кримінальну справу порушує слідчий, то невідкладні первісні слідчі дії також носять активний пошуковий характер і спрямовані на розкриття злочину за гарячими слідами на досудовому слідстві. Своєю діяльністю він координує з органами дізнання, дає їм доручення та вказівки щодо провадження пошукових і слідчих дій, використовує допомогу установ підприємств, посадових осіб і громадян, для яких вимоги слідства обов'язкові та законні.

Таким чином, розбійні напади на квартири громадян, розкриті у період провадження оперативно-розшукових і невідкладних слідчих дій на досудовому слідстві, припустимо вважати розкритими за гарячими слідами. Встановлювати абсолютний час розкриття доцільно лише для статистичної звітності. Для практики розслідування, у науковому аспекті, воно не має значення, оскільки дії слідчого й органу дізнання в період досудового слідства мають невідкладний характер і повинні проводитися негайно після виявлення ознак злочину.

Розкриття розбійних нападів на квартири громадян за гарячими слідами здійснюється в стадії досудового слідства, в ході дізнання та попереднього слідства. В організаційно-тактичному плані діяльність щодо розкриття розбійних нападів на квартири громадян за гарячими слідами можна *розділити* на два етапи:

заходи щодо розкриття розбійного нападу на квартиру в стадії проведення дізнання;

заходи щодо розкриття розбійного нападу на квартиру під час провадження слідчих дій щодо порушеної кримінальної справи.

Розкриття розбійних нападів на квартири громадян за гарячими слідами починається як тільки органу дізнання та попереднього слідства стає відомо про ознаки злочину. У цей період починаються дії, що здебільшого мають **непроцесуальний** характер і включають:

*припинення **триваючих** протиправних дій злочинця;
фізичне затримання (захоплення) злочинця на гарячому та доставлення затриманого в громадський пункт охорони порядку, відділ міліції, на пост патрульно-постової служби;*

вжиття заходів щодо ліквідації тяжких наслідків, пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю людини, знищенням особистого майна;

збереження джерел інформації про подію розбійного нападу на квартиру;

попереднє дослідження та перевірку інформації про ознаки розбійного нападу на квартиру.

Суб'єктами цієї діяльності є звичайно особи, що перебували на місці події чи випадково поблизу нього, з обов'язку служби, наприклад, оперативні працівники, дільничні інспектори, співробітники патрульно-постової служби, контрольно-пропускних пунктів, митниці, прикордонних застав, підприємств, установ, члени добровільних формувань, спецпідрозділів „Беркут” тощо. Опинившись на місці події ці особи, насамперед, вживають заходів щодо припинення злочинних дій і фізичного затримання злочинця на гарячому, надають допомогу потерпілим, охороняють затриманих до

прибуття слідчо-оперативної групи, чергового наряду міліції або доставляють у найближчий пункт охорони громадського порядку; вживають заходів щодо охорони місця події (видаляють сторонніх громадян, виставляють огороження), виявляють свідків, очевидців і забезпечують їх зустріч із членами слідчо-оперативної групи; фіксують адреси свідків або пропонують дочекатися прибуття слідчого.

До невідкладних заходів на початковому етапі розкриття розбійних нападів на квартири громадян, поруч з охороною місця події слід віднести всі дії, які призначені для швидкого виявлення підозрюваних. З цією метою необхідно здійснити: *одержання та фіксацію інформації про вчинений розбійний напад, про знаряддя його вчинення, про осіб, які викликають підозру, про залишені сліди тощо, а також іншої інформації, яка може сприяти встановленню злочинців і виявленню викраденого; негайне пересування і затримання злочинців, для чого залучити не тільки співробітників карного розшуку, а й інші сили (наряди ППС, ДАІ, дільничних інспекторів міліції); організацію загороджувальних заходів; проведення розвідувальних опитувань з метою виявлення осіб, яким відомі прикмети нападників; обстеження місцевості, що прилягає до місця події; орієнтування працівників міськрайлінорганів внутрішніх справ щодо прикмет злочинців і ознак викраденого майна та цінностей.*

Найважливішим ОРЗ є встановлення спеціального спостереження в місцях можливої появи злочинця (дороги між населеними пунктами, залізничні й автобусні станції, аеропорти, пристані, ресторани, закусочні тощо), а також у місцях можливого зберігання й збуту викраденого (камери схову, ломбарди, ринки, скупні пункти). При цьому оперативні працівники, яким

доручене спостереження, повинні мати докладні відомості про прикмети злочинців і викрадені ними речі.

Поряд із цим позитивні результати може надати й організація пошукових груп, які складаються з 2-3 оперативних працівників, із включенням до їх складу потерпілих та інших свідків-очевидців, що направляються в місця можливої появи злочинців. Такі групи відвідують місця загального користування, як, наприклад: парки, пляжі, кінотеатри, вокзали, автобусні станції, ресторани, бари, закусочні. Серед відвідувачів зустрічаються учасники нападу.

Зазначений захід доцільно проводити в міських умовах у тих випадках, коли є підстави вважати, що в цій місцевості діє злочинна група, яка систематично вчиняє напади.

Особливе місце в розкритті розбійних нападів на квартири громадян за гарячими слідами на цьому етапі належить черговому по РВВС чергової частини.

Одержавши повідомлення про злочин, *черговий* організує роботу з його розкриття, а тому: *а) інструктує (телефоном) заявника про подальші його дії; б) змінює маршрут найближчого патрульно-постового наряду та направляє його на місце події; в) доводить до відома про подію дільничного інспектора; г) висилає на місце події слідчо-оперативну групу, наряд міліції; ґ) повідомляє про подію начальника РВВС; д) за погодженням з начальником РВВС інформує державні органи; е) забезпечує постійний зв'язок з місцем події і слідчо-оперативною групою.*

Наступний етап розкриття розбійного нападу за гарячими слідами починається після прибуття на місце події слідчо-оперативної групи, яка повинна прибувати в повному складі.

На цьому етапі діяльність слідчого (дознавача) спочатку спрямована на оцінку сформованої слідчої (оперативної) ситуації, уявну фіксацію наявних джерел матеріальних та ідеальних відображень, виявлення причинного зв'язку між ними, встановлення стосунку їх до події пригоди. У цей період слідчий орієнтує на місці події і, оцінивши ситуацію, що виникла, іноді ще до огляду приймає тактичне рішення про проведення оперативно-розшукових або організаційних заходів для розкриття злочину за гарячими слідами, наприклад, опитує заявника, свідка, затримує підозрюваних тощо.

Як зазначається у Положенні, ефективність оперативно-службової діяльності ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів з розкриття злочинів забезпечується готовністю особового складу до виконання завдань у сфері боротьби зі злочинністю та до дій в умовах ускладненої оперативної обстановки, комплексним використанням наявних сил і засобів, належним рівнем організації оперативно-розшукової та слідчої роботи, застосуванням сучасної тактики розкриття злочинів, високим професіоналізмом працівників структурних підрозділів ОВС.

Складовими цієї діяльності є: вивчення, аналіз та оцінка оперативної обстановки на території обслуговування, на об'єктах та за лініями роботи; планування ОРД або прийняття іншого управлінського рішення, виходячи з оцінки оперативної обстановки; розміщення сил і засобів згідно з потребами боротьби зі злочинністю та оперативно-тактичними характеристиками; налагодження взаємодії оперативних та інших підрозділів ОВС, правоохоронних органів, державних установ та громадських організацій, які залучаються до боротьби зі злочинністю; контроль та перевірка виконання прийнятих рішень.

Розкриття розбійних нападів на квартири громадян починається з опитування потерпілих, свідків-очевидців, що повідомили про розбійний напад. З метою організації розшуку злочинця за гарячими слідами потрібно негайно допитати потерпілих про: *обставини нападу, викрадені гроші і предмети, кількість злочинців, їх прикмети, прийоми маскування, зброю, транспорт і його прикмети. Якщо встановлені свідки-очевидці розбійного нападу, що їх допитують. Допити фіксують на магнітну плівку, а отримані дані використовуються для орієнтування служби ДАІ, підрозділів міліції на вокзалах, в аеропортах, територіальних і транспортних ОВС. Здійснюється перевірка за обліками ВІТ (ВОІ), карного розшуку, чергових частин.*

Якщо показання потерпілих і свідків про зовнішність злочинців досить впевнені, складається комбінований портрет кожного з нападників, використовуючи фоторобот або допомогу **художника-портретиста**. З цією метою необхідно додатково допитати очевидців про прикмети розшукуваних осіб і **пред'явити** отримані **портрети**. Після оцінки цих портретів очевидцями й відповідного доопрацювання, портретні оригінали розмножуються для використання в оперативно-розшуковій діяльності.

До моменту прибуття слідчого з оперативною групою (СОГ) на місце події звичайно складаються наступні слідчі (оперативні) ситуації:

- а) злочинець, затриманий з доказами на місці події;
- б) злочинець, затриманий при збуті викраденого;
- в) затриманий скупник чи реалізатор викраденого, якому відомий злочинець;
- г) злочинець відомий, але зник з місця події;
- д) злочинець невідомий, але про нього є певні дані (деякі ознаки зовнішності, прізвисько);

є) злочинець невідомий і про нього немає ніяких даних.

Для вирішення слідчих ситуацій, що виникли, слідчий буде типові версії: 1) злочинець - відома особа; 2) злочинець - затриманий збувальник; 3) злочинець - раніше засуджений; 4) неповнолітній; 5) злочинці - група раніше **незасуджених** за корисливі злочини; 6) злочинець - непрацюючий, наркоман, бомж; 7) злочинці - „гастролери”. Для перевірки версій найбільш ефективним напрямом на початковому етапі розслідування розбоїв є розробка тактичних операцій і планів їх вирішення. Наприклад, для першої ситуації, коли злочинець затриманий з доказами на місці вчинення розбійного нападу на квартиру або при реалізації викраденого, основними тактичними операціями є: „Затриманий-обвинувачений”; „Розбій (грабїж), вчинений групою”; „Розбій за „наведенням”; „Злочин, вчинений „гастролерами” тощо.

Виявлення осіб, які зникли після вчинення розбійних нападів на квартири громадян

Розкриття розбійних нападів на квартири громадян залежить від багатьох факторів, серед яких першочергове значення мають: умови (місце, час); предмет посягання; спосіб заволодіння майном чи грошима; наявність злочинної групи; особистість злочинця тощо.

Злочинець, як правило, швидко зникає з місця **скоєння** нападу. Але не завжди, особливо при розбійних нападах добре організованими злочинними групами, залишаються видимі сліди злочину, які вказують на особистість злочинця та дозволяють організувати його розшук.

Все це вимагає від працівників карного розшуку досконало знати не тільки застосування негласних

оперативно-розшукових заходів, а й криміналістичні прийоми розкриття та розслідування розбійних нападів на квартири громадян, а також засвоювати досвід боротьби з цими злочинами.

Активний пошук нападника, збирання доказів, що характеризують факт розбійного нападу, якісне розкриття у багатьох випадках визначаються знанням обставин, які підлягають **доказуванню** по справах про ці злочини.

До таких обставин належать:

місце, час, умови вчинення розбійного нападу на квартиру (досвід показує, що ці злочини частіше за все вчиняються в умовах, які забезпечують раптовість нападу, можливість швидко заволодіти майном або грошима);

спосіб вчинення розбійного нападу (чи застосовувалося фізичне або психічне насильство, у чому конкретно воно відображалося, чи застосовувалася зброя або знаряддя насильства. Дані відносно зброї або знарядь злочину мають першочергове значення, перш за все, для розшуку злочинця, а потім для його викриття та встановлення складу злочину; з'ясовуючи обставини розбійного нападу необхідно встановити, чи користувався злочинець (група) транспортним засобом і яким саме, його прикмети);

чи передувала нападу підготовка, яка саме, коли вона проводилася, з ким;

чи застосовував злочинець, і які саме, прийоми для **укриття** злочину: маскував зовнішність чи ні, чи змінював одяг, чи було інсценування іншого злочину;

по відношенню до кого було вчинено розбійний напад;

хто вчинив напад;

скільки людей **брало** участь у нападі, наявність попередньої змови між ними, склад групи, умови її формування, роль кожного у вчиненні нападу.

Як показали дослідження, вид організованої групи залежить від способу її утворення. Він же зумовлює й інші відмінності між групами, зокрема, щодо групової поведінки їх учасників;

наявність пособників, підбурювачів, **укривачів** викраденого, збувальників, відомості про них;

які обставини сприяли нападу і чи свідомо використовувалися злочинцем.

Але дотримуючись цих загальних умов, треба разом з тим, враховувати особливості цього виду злочину.

Розбійні напади на квартири вчиняються звичайно в **обстановці**, при якій потерпілі безпосередньо спостерігають дії злочинців (виключення складають випадки, коли напади вчиняються у нічний час або ж потерпілому несподівано наносять тяжкі тілесні ушкодження, які призводять втрату свідомості або суттєвих розладів психічного стану).

Інколи **напади** на квартири вчиняються в присутності очевидців, які можуть повідомити прикмети злочинців і впізнати їх. Про факт нападу, як правило, швидко стає відомо органам міліції. Тому працівники підрозділів карного розшуку після отримання повідомлення про злочин у більшості випадків мають можливість:

швидко зібрати відомості про прикмети злочинців і викрадене майно; негайно організувати переслідування злочинців по гарячих слідах і здійснити спеціальні заходи загороджувального характеру;

прийняти заходи до виявлення та затримання злочинців в місцях їх ймовірної появи; виявити і

затримати злочинців при спробі збуту викраденого майна.

При затриманні підозрюваного обеззброюють і доставляють у зручне приміщення, де здійснюється його особистий обшук, а іноді огляд. При виявленні на одязі розривів, плям крові, масел, ґрунту одяг вилучають, упаковують. Затримання злочинців необхідно обов'язково проводити з дотримання заходів особистої безпеки.

Захоплення озброєних злочинців, позбавлення їх реальної можливості продовжувати умисні протиправні дії є для підрозділів карного розшуку найважливішим завданням. Таке завдання вирішується шляхом організації та проведення ОРЗ, порушення кримінальних справ, встановлення і затримання осіб, які вчинили розбійні напади на квартири громадян, координації діяльності з іншими ОП, усуненні причин і умов, що сприяють звершенню зазначених злочинів.

До компетенції підрозділів карного розшуку входить і право проводити операції по захопленню озброєних злочинців, припиненню тяжких злочинів.

При проведенні операцій по захопленню озброєних злочинців, припиненню озброєних розбійних нападів на квартири громадян, оперативні підрозділи поєднують гласні та негласні методи ОРД. До приведення операцій по затриманню озброєних злочинців, як правило, здійснюються інші ОРЗ, такі як візуальне спостереження за об'єктом затримання, встановлення його місця перебування, його зв'язки, контроль поштової і телеграфної кореспонденції, вивчення оперативними працівниками різної інформації, що характеризує злочинця, проникнення в злочинне угруповання, конфіденційне співробітництво з особами, які можуть давати інформацію стосовно вчинення розбійного нападу

на квартиру, чи осіб, підозрюваних в його вчиненні, застосовуються й інші негласні ОРЗ.

3.3. Особливості проведення огляду місця події

Огляд місця події (статті 85¹, 85², 190-193, 195 КПК України) одна з найпоширеніших слідчих дій у структурі методики розслідування злочинів.

У спеціальній криміналістичній літературі огляд місця події розглядають як одну з найскладніших і слідчих дій, під час проведення якої вирішують багато планових завдань розслідування й отримують різні фактичні дані. Тому проведення огляду місця події з боку слідчого вимагає значних зусиль і часу.

Місцем події може бути не тільки те місце, де скоєно злочин, а й те, де знайдено різного роду сліди, що вказують на його зв'язок із злочином. Зазвичай, це місце підготовки до злочину, приховання об'єктів злочинного посягання, знарядь злочину та інших речових доказів.

Місцем події може бути певна територія (суші, водяної поверхні, дна водоймища) чи приміщення. Також існують „рухливі” місця події: залізничні чи трамвайні вагони, автобуси, тролейбуси, автомобілі, морські та річкові судна.

Огляд місця події - це слідча дія, яка має на меті дослідження матеріальної обстановки місця події шляхом особистого її сприйняття слідчим або іншими учасниками огляду для виявлення, фіксації та вилучення різних слідів злочину, речових доказів, з'ясування механізму події та обставин, які мають значення для розслідування справи.

Під сприйняттям обстановки місця події слід розуміти, насамперед, візуальне сприйняття, у тому числі, підсилене засобами та методами криміналістичної техніки.

Суть огляду полягає в безпосередньому сприйманні

слідчим обстановки місця події, вивченні та дослідженні матеріальних джерел доказової інформації.

Слідчий особисто повинен переконатися в наявності матеріальних джерел, їх ознаках та властивостях, зафіксованих у протоколі огляду.

Завдання огляду місця події:

1) виявлення слідів злочину; 2) встановлення обстановки події, механізму вчинення злочину, напряду розслідування та розробки загальних версій стосовно події злочину та його учасників; 3) одержання вихідної інформації для організації пошуку злочинця і провадження першочергових невідкладних слідчих дій та ОРЗ.

Огляд місця події здійснюється згідно із загальними рекомендаціями, але стосовно розбійних нападів на квартири громадян необхідно детальніше проводити огляд не тільки місця злочину, а також шляхів підходу та відходу злочинців, прилеглої місцевості, оскільки виявлені сліди можуть свідчити про:

вчинення розбійного нападу на квартиру групою осіб; озброєність групи (сліди застосування зброї); ретельну підготовку до вчинення розбійного нападу на квартиру, що включає: відключення електроенергії (перерізаний електрокабель) на об'єкті нападу; блокування запасних виходів з об'єкта нападу; сліди, що свідчать про тривале спостереження за об'єктом; добре орієнтування злочинців на об'єкті (помешканні) нападу - мінімум часу для пошуку, мінімальна кількість слідів підготовчих дій для проникнення на об'єкт, відмикання дверей тощо; вибір найбільш вдалих шляхів підходу (відходу); використання заздалегідь підготовлених автотранспортних засобів; використання засобів маскування - маски, перуки, рукавички, окуляри тощо [22, с. 189].

До початку огляду приміщення, де було вчинено розбійний напад на квартиру, кінолог застосовує службово-розшукову собаку та діє надалі за вказівкою керівника оперативної групи.

Огляд місця події - це єдина невідкладна слідча дія, яку можна проводити до порушення кримінальної справи. Огляд проводять відповідно до вимог статей 190-192, 195 КПК України з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування характеру події, особи злочинця та інших обставин, що підлягають встановленню в ході подальшого розслідування кримінальної справи.

При розслідуванні розбійних нападів на квартири громадян (або з проникненням в інше житло) огляд місця події є негайною першочерговою слідчою дією, що забезпечує та визначає подальший напрям розслідування. Беручи до уваги, що для розбійних нападів на квартири громадян характерним є те, що вони вчиняються у вечірній та нічний час (результати вивчення та узагальнення судової та слідчої практики свідчать, що в період між 17.00 та 24.00 вчиняється приблизно 65 % розбійних нападів з проникненням у житло). Слідчому разом з оперативною групою при отриманні інформації про вчинений злочин необхідно негайно виїхати на місце події.

Близько 80 % усіх зареєстрованих розбійних нападів з проникненням у житло **вчиняються** у місті. За аналізом матеріалів слідчої та судової практики огляду місця події підлягають, як правило, квартири, що знаходяться в багатоповерхових будинках, і їх складові частини (балкони, веранди тощо), рідше - приватні домоволодіння та дачі, кімнати в гуртожитках, готелях. Однією із умов **вчинення** розбійного нападу на квартиру є дуже короткий проміжок часу. Напад на житло

відбувається здебільшого із засідок. Місцем для засідок є верхні або нижні поверхи у висотних будинках, горища, підвали, ліфти. Якщо розбійний напад вчиняється в сільській місцевості, то для засідок використовуються затемнені ділянки території з розрахунком, вдалого огляду об'єкта злочину, спостерігати, що відбувається у житлі, та в потрібний момент вчинити розбійний напад. **Тобто**, прибувши на місце події, слідчий повинен забезпечити охорону не лише житла - як місця вчинення злочину, а також і прилеглої території, яка могла бути використана злочинцями, як уже було зазначено, для спостереження за потерпілим та як засідка, а після вчинення злочину - для знищення речових доказів. Після фіксації обстановки місця розбійного нападу на квартиру слідчий повинен вивчити обстановку місця вчинення злочину та проаналізувати ситуацію, що склалася. Проведення аналізу обстановки місця вчинення розбійного нападу на квартиру можливе при використанні такого тактичного прийому як „уявний аналіз виявлених слідів та речових доказів” (у криміналістичній літературі цей прийом ще має назву „аналіз окремих слідів (предметів), їх ознак, розташування на місці злочину”). Цей тактичний прийом дозволяє слідчому оглянути та проаналізувати кожний предмет, що знаходиться на місці злочину, з точки зору його прямого функціонального призначення, а після цього щодо його місця, ролі та значення у встановленні події злочину. Аналізуючи всю сукупність виявлених на місці вчинення злочину слідів, речових доказів і встановлюючи їх належність до події, слідчий має створити уявну картину того, що трапилось, тобто уявну модель вчинення розбою з проникненням у житло.

Моделювання обставин розбійного нападу на квартири громадян:

дозволяє при зіставленні побудованої слідчим моделі вчиненого розбійного нападу з реально існуючими обставинами виявити такі фрагменти, яких не вистачає моделі. Це різноманітні сліди, речові докази, які мають значення та стосуються злочину, але слідчий з різних причин не виявив і не зафіксував їх;

відіграє контролюючу роль, і, якщо при зіставленні моделі з реально існуючими обставинами виявиться їх невідповідність або суперечності, то слідчий повинен звільнитися від цієї моделі, а при збігові вищезазначених факторів слідчий одержує додатковий доказ правильності напрямку розслідування. Повний та всебічний огляд місця події при вчиненні розбійного нападу на квартиру забезпечує подальший успіх розслідування цього виду злочину [43, с. 48].

Відповідно до закону (ст. 190-192 КПК), *слідчий* - головна фігура при огляді місця події, тому він зобов'язаний його організувати, починаючи з охорони території, що підлягає огляду. Щоб забезпечити максимально можливий збір і фіксацію слідів розбійного нападу на квартиру, з місця його вчинення видаляються всі сторонні громадяни, забороняється пересування по ньому інших учасників огляду (потерпілих, фахівців, експертів тощо). Це стосується й високопосадовців, незалежно від посади. Навіть тоді, коли до огляду необхідно залучити значну кількість людей (для пошуку, наприклад, стріляних гільз), це можна зробити лише після огляду території й закріплення загальної обстановки. Кожен виявлений предмет насамперед вивчається слідчим. По справах про розбійні напади на квартири вказані обставини набувають особливо важливого значення в чинність того, що напад у переважній більшості випадків вчиняється на невеликому просторі, швидкоплинно й нескладними

діями. Тому при загальному огляді необхідно зафіксувати положення слідів зазіхання відносно один одного й зорієнтуватися, де ще можуть бути сліди і які. *Робота зі слідами, в решті решт, визначає* й коло обов'язків кожного з учасників огляду місця розбійного нападу на квартири громадян.

Слідчий визначає межі огляду, включає в них не тільки місце нападу, але й шляхи підходу та **відходу** злочинців; територію, що прилягає до місця нападу (злочинці могли зупинитися безпосередньо перед нападом - вибір моменту, зміна зовнішності тощо), місце зупинки транспорту, а після нападу - і самих злочинців для усунення явних слідів на тілі й одязі, щоб визначити, чи немає за ними переслідування, і звільнитися від непотрібних предметів: знарядь злочину, особистих речей і речей потерпілих й ін.) [17, с. 58].

Крім того, *слідчий*:

керує діями слідчо-оперативної групи на місці події, організовує її роботу щодо розкриття злочину – розбійного нападу на квартиру;

у відповідності зі своїми процесуальними повноваженнями разом із експертом-криміналістом, іншими учасниками слідчо-оперативної групи здійснює огляд місця події, а також інші невідкладні слідчі дії (за наявності ознак злочину порушує кримінальну справу, веде допити, виїмки тощо);

визначає коло учасників огляду, дає їм конкретні завдання щодо збору й закріплення доказів, координує їхні дії;

безпосередньо або через керівника ОВС дає доручення та вказівки членам оперативної групи щодо проведення невідкладних слідчо-розшукових заходів;

приймає рішення та вносить пропозиції керівникам ОВС щодо додаткового залучення до розкриття

розбійного нападу на квартиру, сил і засобів, запрошує необхідних фахівців;

доручає оперативному уповноваженому карного розшуку й дільничному інспекторові міліції виявити й опитати осіб, яким можуть бути відомі обставини події, у тому числі тих, хто першим прибув на місце розбійного нападу на квартиру. Встановлюється кількість нападаючих (які чинили опір), їхні прикмети, застосована зброя, засоби зазіхання й маскуванню, напрямок - звідки злочинці скоїли напад і в якому зникли, про що говорили, (як називали один одного й інші питання, що мають значення для розкриття) та розслідування розбійного нападу на квартиру. Найбільш важливі опитування проводить (повторює) слідчий, особисто уточнює відомості, здійснює загальне керівництво силами та засобами, задіяними в огляді;

вживає заходів до пошуку, фіксації, вилучення слідів і предметів розбійного нападу і їх схоронності;

при необхідності інформує оперативного уповноваженого карного розшуку, дільничного інспектора міліції про зібрані докази, їх **значимість** для встановлення й організації розшуку винного; одразу ж організує переслідування злочинця за гарячими слідами;

з урахуванням здобутих первісних даних, разом із іншими членами слідчо-оперативної групи розробляє робочий план наступних, узгоджених слідчих дій та ОРЗ щодо розкриття розбійного нападу на квартиру;

після повернення з місця події разом із працівником карного розшуку та черговим ОВС, готує інформацію про розбійний напад на квартиру до **вищестоячих** ОВС.

В коло повноважень **оперативного уповноваженого** карного розшуку при огляді місця розбійного нападу на квартири громадян входить:

виявлення очевидців, інших свідків і з'ясування у

них обставин події, що трапилась;

організація (при відсутності керівників ОВС) перешкод на шляху пересування злочинця;

організація та пошук можливих місць **знаходження** злочинця, укриття слідів і знарядь вчинення розбійного нападу на квартиру (горищні й підвальні приміщення, яри, лісонасадження тощо) поза ділянками місця події, що оглядається;

орієнтування (по радіостанції, за допомогою чергового) інших підрозділів органів внутрішніх справ, працівників державтоінспекції, патрульних і постових нарядів, а також громадських формувань про розбійний напад, прикметах злочинця, інших обставинах (місце, час, спосіб, обстановку, об'єкт нападу тощо), необхідних для результативного пошуку винного, з метою його виявлення та затримання, залучає до цієї роботи всі оперативні можливості;

інформування слідчого про проведені оперативно-розшукові заходи та їх результати, виконання доручень слідчого, проведення невідкладних пошукових заходів.

Обов'язком експерта-криміналіста є:

брати участь в огляді місця події з метою виявлення й закріплення слідів злочину та злочинця, предметів та документів, які можуть бути доказами;

проведення на місці події експрес-аналізу та дослідження виявлених слідів, знарядь злочину, предметів і документів, робить попередні висновки про механізм утворення й належності слідів або їх придатності до ідентифікації;

надавати слідчому допомогу у виявленні, фіксації, вилученні й упаковуванні слідів та предметів, які мають доказове значення;

у межах своєї компетенції пояснювати слідчому походження виявлених слідів і предметів, їх

ідентифікаційні властивості й можливе відношення до вчиненого розбійного нападу на квартиру;

виконувати фото- та кінозйомку;

сприяти в описі виявлених слідів і предметів під час складання протоколу огляду місця події;

використовувати криміналістичні засоби виявлення та фіксації слідів, інформувати слідчого про результати їхнього застосування.

Дільничний інспектор міліції при огляді місця вчинення злочину – розбійного нападу на квартиру зобов'язаний:

зі своєї ініціативи або за вказівкою слідчого чи начальника ОВС вживати заходів щодо охорони місця події;

здійснювати поквартирний обхід у районі розбійного нападу з метою виявлення очевидців, чи свідків;

інформувати слідчого про осіб, які за його даними, можуть брати участь у злочинах такого виду;

інформувати позаштатних співробітників міліції, які проживають на його ділянці, орієнтуючи їх на виявлення осіб, здатних вчинити розбійний напад на квартиру;

організувати й особисто вживати заходів до переслідування й затримання осіб, що вчинили розбій;

виконувати доручення слідчого щодо охорони місця події, опитуванню конкретних осіб тощо.

Інспектор-кінолог разом з експертом-криміналістом і слідчим **відшукує** за допомогою службово-розшукового собаки сліди й предмети, які могли б залишити злочинці;

надає слідчому допомогу в упакуванні предметів, які можуть бути джерелами слідів запаху;

використовує **пошукового** собаку для **відшукування**

місце знаходження (укриття) злочинців, їх переслідування й затримання;

інформує слідчого про предмети, виявлені у процесі роботи зі службово-розшуковим собакою, дає їм **одорологічну** характеристику;

за вказівкою керівника слідчо-оперативної групи бере участь у проведенні інших пошукових заходів.

У разі вчинення розбійного нападу на квартиру з використанням автотранспортних засобів до складу СОГ залучається **співробітник ДАІ**, який:

спільно з черговою частиною ОВС керує нарядами ДПС по затриманню злочинців, залучає до цієї роботи позаштатних співробітників, водіїв державного, громадського та приватного транспорту.

У ході огляду місця розбійного нападу на квартиру необхідно:

1) *ретельно зафіксувати загальну обстановку у квартирі або іншому об'єкті;*

2) *зосередити увагу на пошуку й фіксації **слідів рук**, взуття, слідів застосування вогнепальної зброї, мікрочастинок, предметів, випадково загублених злочинцем;*

3) *обстежити сховища грошей (сейфи, ящики столу, звідки були викрадені гроші) та інші предмети, яких торкалися злочинці;*

4) *обстежити шлях відходу від квартири, дачі до автомобіля, місце стоянки автомобіля, вивчити, якщо є, сліди коліс або інших частин автомобіля;*

5) *у деяких випадках продовжити огляд за шляхом ймовірного руху автомобіля;*

6) *обстежити стан охоронної сигналізації.*

Сліди пальців рук і мікрочастинок поту, одягу можуть бути виявлені на ручках чи інших деталях дверей, на стійках і стінках, що ділять приміщення

ощадкаси, а у квартирі й дачах, - крім дверей, на предметах, яких торкався злочинець.

Якщо в результаті огляду виявлені **сліди рук**, необхідно на місці встановити їхню приналежність потерпілим, свідкам або членам оперативної групи. Після виключення зазначених осіб із числа осіб, які могли б їх залишити, фотознімки та зліпки **слідів** направляються в експертно-криміналістичний підрозділ і ВІТ для перевірки за відповідними обліками.

Дані, отримані шляхом огляду, допитів і методами ОРД, ретельно вивчаються та зіставляються з даними про аналогічні розбійні напади в регіоні, матеріалами регіонального й державного розшуку, архівними кримінальними та ОР справами. При цьому звертається увага на **схожість** ознак, що характеризують:

спосіб вчинення розбійних нападів на квартири, крадіжок, об'єкти зазіхання;

характер насильства, вид зброї або знарядь злочину, їхні **прикмети**;

прикмети зовнішності злочинців (вік, зріст, голос, статура, колір волосся, очі; помітні ознаки особи, одяг, взуття тощо);

прикмети автомашини (марка, номер, колір);

час вчинення розбійного нападу на квартиру.

Результати такого криміналістичного аналізу фактів узагальнюються за допомогою ЕОМ або більш простими способами й використовуються для побудови оперативно-розшукових і слідчих версій, головним чином відносно осіб, серед яких необхідно розшукувати підозрюваного.

Матеріали огляду використовуються для призначення криміналістичних, судово-медичних, хімічних й інших експертиз залежно від характеру об'єктів.

Огляд місця події у справах про розбійні напади на квартири громадян – це основна слідча дія, яка забезпечує успішне розкриття та розслідування злочинів даної категорії. Його слід здійснювати лише після попереднього опитування потерпілого чи свідків події, якщо це можливо.

При огляді місця події бажана присутність понятих, потерпілого, свідків, що допоможе повнішому та точнішому фіксуванню обстановки, а також поліпшить роботу слідчого з виявлення слідів (від взуття, транспортних засобів) і речових доказів, за якими можна встановити кількість нападників, напрямок їхнього руху, а також за допомогою експертного дослідження провести ідентифікацію взуття, марку транспортного засобу тощо.

Враховуючи вищезазначене можна стверджувати, що деякі особливості ускладнюють розслідування розбійних нападів на квартири громадян та вимагають від працівників слідства і карного розшуку дотримання принаймні трьох умов, необхідних для успішного розслідування.

По-перше, максимальна оперативність у розслідуванні й у проведенні першочергових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, що можлива тільки у випадку, коли розслідування у справі буде розпочато одразу після отримання повідомлення про вчинений напад.

По-друге, необхідно широко застосовувати науково-технічні засоби та прийоми розслідування для успішного збирання та дослідження речових доказів, зокрема слідів, які мають важливе значення для встановлення та виявлення злочинців цієї категорії справ.

По-третє, вміле поєднання оперативно-розшукової та слідчої роботи, яка буде неефективною без якісної та

тісної взаємодії слідчого та працівників інших служб ОВС.

Безсумнівно, важливе місце в доказуванні злочинної діяльності організованих груп нападників займають докази. Вся робота, здійснювана при дослідженні предметів, речей, виявлених та вилучених з місця пригоди (злочину), у підозрюваного при особистому обшуку, а також при обшуку в місцях можливого перебування (квартира, дача, гараж, місце роботи тощо), у його знайомих та друзів повинна бути направлена на з'ясування тієї ролі, яку вони відіграли або повинні були відіграти при нападі. Отже, можна зробити висновок про функціональне навантаження підозрюваного чи організації злочинної групи, підготовці та вчиненні злочинів.

4. Особливості планування та проведення наступних оперативно-розшукових заходів

Якщо в результаті проведених першочергових ОРЗ і невідкладних слідчих дій установити злочинців не вдалося й розбійний напад на квартиру залишився нерозкритим, то складається розгорнутий план ОРЗ за відповідно заведеною ОРС, організовується цілеспрямована, більш ґрунтовна оперативна робота, розрахована на негласне виявлення злочинців і одержання інформації про джерела доказів, за допомогою яких можна їх викрити.

Документування є засобом пізнання істини, складає інформаційну основу ОРД, забезпечує досягнення її завдань.

Відповідно до Закону „Про оперативно-розшукову діяльність” (ст. 10) під документуванням розуміється процес збору та систематизації відомостей, що здійснюється по ОРС, а також прийняття на їх підставі відповідних рішень ОП.

В теорії ОРД під документуванням розуміють: процес пізнання, тобто збору (виявлення), вивчення (перевірки), оцінки та фіксації в документах фактичних даних про обставини вчиненого злочину;

діяльність, що забезпечує використання отриманих оперативним шляхом даних (матеріалів) у кримінальному судочинстві.

Під ОРС слід розуміти спеціальні накопичувачі інформації (папки) для збору (накопичення) та систематизації документів, що містять у собі дані про осіб та факти, які представляють оперативний інтерес, відомості (матеріали), що відображають підстави, умови, плани, організацію, тактику та результати проведення ОРЗ з метою вирішення завдань ОРД.

За допомогою ОРС створюються умови для якісного і ефективного документування й інформаційного забезпечення законності в їх діяльності, а відповідно і прав громадян.

Завдяки ОРС створюються передумови до вирішення завдань ОРД, забезпеченню контролю за діяльністю ОП, обґрунтованістю ОРЗ, що здійснюються ними.

Питання організації роботи по оперативно-розшуковим справам мають важливе значення, бо, як свідчить практичний досвід, якщо особу злочинця не встановили в результаті проведення заходів за гарячими слідами, то в більшості випадків розбійний напад на квартиру залишається нерозкритим і в подальшому.

Із цією метою працівники карного розшуку збирають, вивчають і аналізують фактичний матеріал, зібраний під час здійснення невідкладних слідчих дій і початкових ОРЗ, ураховують дані, отримані в ході допитів потерпілих, свідків, дані огляду місця події й обстеження місцевості, результати застосування

службово-розшукової собаки, відомості, отримані в результаті застосування ОРЗ і методів. Потім працівники карного розшуку, виходячи з існуючих у їхньому розпорядженні вихідних фактичних даних (відомостей про прикмети й прізвиська злочинців, сліди і предмети, залишені на місці події, способі вчинення розбійного нападу тощо), *висувають версії щодо осіб, які вчинили розбійний напад на квартиру.*

Процес розкриття абсолютної більшості розбійних нападів на квартири громадян по оперативно-розшуковим справам характеризується, *по-перше*, суттєвим недоліком корисної інформації, що робить важким прийняття оптимального рішення по справі, і, *по-друге* – наявністю відносно великої кількості зайвої інформації, яка не має відношення до розкриття розбійного нападу на квартиру. Все це об'єктивно призводить до висунення великої кількості версій та здійсненню пов'язаного з їх перевіркою великого об'єму роботи. Тому складання плану ОРЗ по оперативно-розшуковій справі вимагає від оперативного працівника творчого підходу та повинно ґрунтуватися на особливостях конкретного розбійного нападу на квартиру (тобто оцінці зібраних фактичних даних про обставини злочину та осіб, можливо причетних до його вчинення) з урахуванням можливостей, якими володіє даний міськрайорган внутрішніх справ для його розкриття. Планування вимагає від кожного оперативного працівника професійної підготовки, наявності значного досвіду практичної роботи, вміння розбиратися в складних ситуаціях тощо, і звичайно, добросовісного ставлення до своїх службових обов'язків.

Процес планування на цьому етапі розкриття розбійного нападу на квартиру здійснюється з урахуванням даних, отриманих в результаті повної або

часткової реалізації раніше складеного плану і тому тісно пов'язаний з дослідженням та оцінкою всієї сукупності зібраних по справі доказів. У першу чергу вивчаються всі плани проведення невідкладних слідчих дій та початкових ОРЗ, матеріали кримінальної справи, вказівки **вищестоячих** органів МВС та прокуратури по справі (якщо вони є). Крім того, *повинні бути вивчені:*

нова оперативна інформація, отримана в результаті вжиття ОРЗ, різні сигнали громадськості про причетність до вчинення злочину тих чи інших осіб;

відомості про інші злочини, вчинені однорідним способом;

орієнтування, повідомлення та окремі вимоги інших ОВС про розбійні напади та грабежі, вчинені на їх території;

заяви та повідомлення осіб, зацікавлених в розкритті розбійного нападу на квартиру, в тому числі їх скарги на недоліки початкового розслідування.

Загальним правилом для оперативних працівників повинно бути висування максимальної кількості обґрунтованих версій і їх одночасна й активна перевірка. Перевірка версій здійснюється за допомогою слідчих дій і ОРЗ щодо заздалегідь розробленого плану. У плані, поряд із заходами перевірки висунутих версій, необхідно передбачити:

перевірку осіб, підозрюваних у вчиненні розбійних нападів, якщо при здійсненні початкових ОРЗ така перевірка не була закінчена;

проведення ОЗ у місцях можливої появи злочинців і місцях збуту викраденого майна;

взаємодія з іншими службами міліції (у тому числі зовнішньої), слідчими ізоляторами й виправно-трудовами установами;

спільні заходи із працівниками інших служб міліції,

громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону й іншими силами громадськості;

активне використання з метою виявлення злочинців оперативно-розшукових і криміналістичних обліків ОВС;

додаткове інформування відповідних територіальних і транспортних органів міліції про характер обставин вчиненого нападу й даних про особистість злочинців і викраденого майна.

Зміст ОРЗ і напрями пошуку злочинців визначаються відповідно до висунутих версій. Наприклад, при розкритті зазначеного виду розбійних нападів, негайно проводиться оперативна перевірка за обліками раніше засуджених за розбійні напади, грабежі, крадіжки та схильних до їх вчинення, не зайнятих суспільно корисною працею, а також осіб, відносно яких є оперативні дані про злочинні наміри, які займаються вимаганням, шахрайством.

Специфічною особливістю версій, що виникають при проведенні ОРЗ і слідчих дій у процесі розшуку злочинців, що зникли, є їх розвідувальний характер. Головне призначення таких версій полягає у визначенні напрямку пошуку злочинця, який зник, забезпеченні його виявлення й затримання в найкоротший термін. Побудова їх має важливе значення для налагодження взаємодії між органами й підрозділами, які беруть участь у цьому процесі, і найбільш доцільного використання наявних у їхньому розпорядженні сил і засобів.

Як підстава для висування пошукових версій використовуються факти й обставини, що перебувають у причинному зв'язку зі злочином, а також фактичний матеріал, не пов'язаний з подією злочину, але той, що має велике значення для розшуку. Під час планування та

здійснення розшуку, важливу роль відіграють дані, з використанням яких можна впізнати розшукуваного або провести його ідентифікацію. До них належать: *ознаки зовнішності злочинця, що зник, у вигляді опису за схемою словесного портрета (методом словесного портрета), або відображені на фотознімках; основні установчі (анкетні) дані; дактилоскопічна карта; зразки почерку.*

Розбійні напади на квартири громадян, як правило, вчиняють добре організовані злочинні групи, озброєні, обладнані сучасними видами стільникового та мобільного зв'язку, першокласним транспортом. У таких групах, як правило існує чіткий розподіл ролей, висока дисципліна. Забороняється пити, курити наркотики, з'являтися в окремих місцях у конкретний час.

Такі злочини вчиняють, як правило, особи об'єднані в організовані групи. *Головними ознаками цих груп є: старанний відбір учасників; визначення об'єкта нападу в залежності від вартості матеріальних цінностей, що намічені для викрадення; підготовка кожного злочину, що планується; вміння конспірувати свої дії; поінформованість про методи роботи ОВС.*

У літературі є ряд визначень злочинної групи. Так, деякі автори розглядають її як малу неформальну групу, яка поєднує на підставі здійснення суспільно небезпечних, протиправних дій людей, які прагнуть досягти загальної мети, організованих певним чином і складають єдиний суб'єкт діяльності. На думку інших, людей у такій групі поєднують „приятельські відносини”, що не належать до злочинних груп високого рівня розвитку, наприклад, організованим, де міжособистісні відносини не відіграють великої ролі, а в деяких випадках можуть бути відсутні, „тому що в процесі спільної злочинної діяльності вони трансформуються й перероджуються в ділові”, тобто, це

антигромадське об'єднання людей на основі спільної злочинної діяльності, що представляє собою малу неформальну групу, певним чином організовану, яка виступає як єдиний особливий суб'єкт діяльності.

Використовуючи запропонований у літературі критерій класифікації злочинних груп - ступінь їхньої організованості, необхідно виділити наступні криміналістичні типи груп: *випадкові; типу компанії; організовані; злочинні організації.*

Вивчення організованих груп, які вчиняють крадіжки, грабежі або розбійні напади з метою заволодіння чужим майном, надало змогу визначити їх неоднорідність, що може слугувати підставою розподілу цих злочинних угруповань на два види.

Перший - це ті, які були спеціально створені для одного, декількох або невизначеної кількості злочинів, до вчинення першого із них у значній мірі інтегровані (психологічно поєднані в одне ціле) і згуртовані.

Другий - групи, що утворилися з осіб, які вступили в змову для вчинення одного злочину, який не вимагає складної підготовки злочину, тобто, до другого виду належать групи, які поступово переростали в організовані.

Аналіз окремих слідів на місці події, змін в обстановці під час вчинення зазначеного виду злочинів дозволяє висунути версії про вчинення розбійного нападу на квартиру групою осіб (або організованою групою). Про груповий характер розбійного нападу на квартиру свідчить кількість, характер, локалізація слідів на місці події. Всі виявлені сліди, предмети, зміни обстановки місця події повинні бути оперативно оцінені під кутом зору їх відносно розслідуваної події, у плані версії вчинення розбійного нападу на квартиру групою. Навіть при відсутності ознак групових дій груповий

злочин в принципі не виключається, оскільки не всі члени злочинної групи можуть безпосередньо брати участь у його вчиненні або „не кожний зі співучасників залишив сліди перебування на ньому”.

Починаючи з кінця 70-х років у криміналістиці та ОРД велика увага приділяється вивченню проблеми тактичних операцій. І хоча цей термін набув найбільш широкого розповсюдження, сьогодні для визначення цього поняття використовують поняття „складна тактична комбінація” та „тактичний комплекс”. Аналіз цих визначень тактичних операцій дозволяє сформулювати таке узагальнене поняття такої криміналістичної категорії.

Тактична операція - це комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на досягнення конкретної мети під час розслідування злочинів.

На відміну від тактичної комбінації як комплексу тактичних прийомів у рамках однієї слідчої дії, тактична операція може охопити кілька взаємопов'язаних слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів.

Безумовно, до всіх елементів тактичної операції пред'являються ті ж критерії допустимості, що і до кожного з них окремо. Головним при цьому є критерій дотримання законності, науковості, економічності тощо.

Тактика боротьби з організованою злочинністю використовує багаторічний досвід оперативних підрозділів, їхніх успішних операцій, стратегічних і тактичних розрахунків, зберігає всі традиційні елементи, враховує комплекс факторів, що спричиняють стабільність, живучість, пристосовність і видозміни організованої злочинності. Тактичні операції при розслідуванні розбійних нападів на квартири громадян, вчинених організованими групами й злочинними

організаціями, відрізняються за своїми видами та характеризуються особливостями.

Необхідною умовою розгляду тактичної операції як єдиного цілого комплексу є виявлення внутрішньосистемних зв'язків цього утворення.

Тактична операція складається виключно зі слідчих дій і повинна *включати в себе такі елементи*: слідчі дії; ОРЗ; дії по перевірці відповідно до ст. 97 КПК України; організаційно-технічні засоби; документальна ревізія; заходи щодо використання засобів масової інформації та допомога громадськості; заходи виховного впливу слідчого на осіб, залучених у коло кримінального судочинства, передбачені нормативними актами МВС України; заходи щодо охорони громадського порядку, проведені у зв'язку з іншими заходами тактичної операції.

Способи вчинення розбійних нападів на квартири громадян відрізняються жорстокістю, крім цього, як уже зазначалося, у багатьох випадках поєднані з нанесенням тяжких тілесних ушкоджень, психічним насильством, убивством особи.

При розбійних нападах на квартири громадян вчинено вбивство потерпілого

Розкриття вбивств, вчинених при розбійних нападах на квартири громадян мають свої особливості.

Плануючи напад з метою заволодіння цінностями, злочинці зазвичай об'єднуються в групи, з'ясовують, де і в який час будуть знаходитися цінності, як і коли вони будуть перевезені, заздалегідь розподіляють ролі, готують транспорт, щоб швидко переховатися з викраденим. Вбивства у зв'язку з розбоями вчиняються і в тих випадках, коли злочинцям невідомо про цінності, що можуть знаходитися у потерпілих. Ступінь підготовленості нападу, місце, час та інші обставини

вчинення злочину зумовлюють особливості планування і вибір тактичних прийомів при розкритті цієї категорії злочинів. За обстановкою місця пригоди можна сказати, чи знали убивці заздалегідь, де знаходяться цінності. На це можуть вказувати сліди тривалих пошуків, побой, опіки. Особливо болісні пошкодження, виявлені на трупі, є результатами тортур потерпілого.

Якщо при вбивствах з розбійними нападами є інші поранені, очевидці, випадкові свідки, то вони повинні бути негайно допитані з використанням звукозаписної апаратури, якщо цьому не перешкоджають медичні показання. У допитуваних з'ясується:

коли був вчинений напад; коли і в зв'язку з чим допитуваний опинився на місці пригоди;

хто ще і в зв'язку з чим знаходився там безпосередньо перед нападом або на його початку;

скільки людей брало участь у нападі;

кого з нападників знає допитуваний;

які зовнішні ознаки і прикмети, особливості мови, тембр голосу, ходьби, одягу, взуття кожного з них;

якими іменами, прізвиськами вони називали один одного;

хто з нападників був озброєний, які ознаки зброї або предметів;

в чому полягали дії кожного з нападників, хто вчинив вбивство і що робили інші;

які засоби транспорту (марка, вигляд, колір, державний номер) використали злочинці для прибуття на місце злочину і для від'їзду звідти:

хто вчинив нападникам опір і в чому він полягав;

як поведив себе сам допитуваний під час нападу;

завдяки чому допитуваний залишився живим;

що викрадено злочинцями;

коли злочинці залишили місце пригоди;

що і ким було вжито для оповіщення міліції про напад і для переслідування злочинців.

Організація розшуку починається зі складання переліку викрадених предметів і опису загальних та індивідуальних ознак кожного з них. Перелік складається на підставі показів членів сім'ї, родичів, знайомих, сусідів убитого, які добре знають його речі; працівників крамниці, складу тощо, та порівнювальної відомості, що фіксує найменування, артикули, кількість і ціни відсутніх товарів. Водночас вилучаються на місці частини викрадених речей, зразки тканин тих самих артикулів і розфарбувань, що залишилися. Аналогічні речі фотографуються, а викрадене ставиться на спеціальний облік. На ринках, в ломбардах, скуповувальних пунктах, камерах зберігання ручного багажу проводиться спеціальна перевірка для з'ясування, чи не надходили туди викрадені речі. В означених місцях встановлюється спостереження, відпрацьовуються скупники викраденого, перевіряються місця можливого приховання викраденого.

Насамперед перевіряються особи, що раніше вчиняли подібні або менш небезпечні насильницькі чи корисливі посягання аналогічним способом.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.96. - К.: Преса України, 1997.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Канон, А.С.К., 2001. – 1104 с.

3. Науково-практичний коментар Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність” (станом на 1 лютого 2002 року) / За ред. канд. юр. наук проф. Я.Ю. Кондратьєва. - 2-е вид. - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 312 с.

4. Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості: Наказ МВС України від 30.04.2004 №458.

5. Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992 р. № 12 - Електронний ресурс. – Режим доступу: [<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0012700-92>].

6. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: Наказ МВС України від 28.07.1994 № 404.

7. Бажанов М.І. Кримінальне право України (особлива частина) / М.І. Бажанов. – К.: Юрінком Інтер, 2002. - С. 392-398.

8. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина 1: підручник / О.М. Бандурка. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

9. Барко В.І. Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності в органах внутрішніх

справ. навчальний посібник / В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Т.Р. Морозова, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк. - К.: КНТ, 2007. – 96 с. (Серія: Бібліотека оперативного працівника).

10. Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. Криміналістика: підручник / За ред. П.Д. Біленчука. – 2 - ге вид., випр. і доп. - К.: Атіка, 2001. – С. 371-393.

11. Біленчук П.Д., Головач В.В., Салтевський М.В. Криміналістика: підручник для вищих навчальних закладів. - К., 1991. – 256 с.

12. Гончаров І.Д. Кримінально-процесуальне право України. Досудове слідство: навчальний посібник / І.Д. Гончаров. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 248 с.

13. Захожай В.Б., Федорченко В.С. Правова статистика: навч. посіб. / В.Б. Захожай, В.С. Федорченко. - К.: МАУП, 2003. – 233 с.

14. Зелінський А.Ф., Коржанський М.Й. Корислива злочинна діяльність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. - К.: Генеза, 1998. – 144 с.

15. Злочинність в Україні: Стат. Збірник. / Державний комітет статистики України, 2005. – 28 с.

16. Клименко Н.И. Некоторые вопросы организации расследования грабежей и разбойных нападений // Криминалистика и судебная экспертиза. - К., 1985. – вып. 31. – С. 37-40.

17. Кривошеин П.К. Расследование разбойных нападений: пособие / П.К. Кривошеин. – К., 1990. - 124 с.

18. Криминалистика: учебник / под ред. Р.С. Белкина. - М.: Юрид. лит., 1986. – 544 с.

19. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман,

О.В. Лисодєд / За ред. проф. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 2003. – 352 с.

20. Грачев В.И. Два вида организованных преступных групп // Криминологические проблемы борьбы с преступностью / Сборник научных трудов. - К., КВШ МВД СССР, 1985 - С. 81.

21. Кузнецов В.В. Кримінальна відповідальність за крадіжки: монографія / В.В. Кузнецов. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – С. 6.

22. Ліпкан В.А. Боротьба з тероризмом / В.А. Ліпкан, Д.Й. Никифорчук, М.М. Руденко. – К.: Знання України, 2002. – С. 133-152, 155-190.

23. Лукашов В.А., Спиров М.М., Тихоненко В.И. Предотвращение и раскрытие разбоев и грабежей. Учебное пособие / под редакцией профессора В.А. Лукашова. – Москва. - 1975. – 54 с.

24. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – 216 с.

25. Лекарь А.Г. Профилактика преступлений / А.Г. Лекарь. – М.: Юрид. лит., 1972. – 104 с.

26. Настільна книга слідчого. [Науково – практичне видання для слідчих і дізнавачів] / Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003. – 720 с.: 49 іл.

27. Основы оперативно-розыскной деятельности: учебник для юридических вузов / под ред. В.Б. Рушайло. 4-е изд., стер. – СПб.: Издательство „Лань”, 2002. – С. 471-472.

28. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / За ред. Н.І. Клименко. - К.: Юрінком Інтер, 2005. – 216 с.

29. Пічугін Ю.В. Проведення окремих слідчих дій під час розслідування кримінальних справ про розбої та

грабежі // Слідча практика: Збірник / Уклад. В.І. Захаров. – К.: РВВ МВС України, 2003. – С. 48-51.

30. Режим доступу: <http://www.magnoliya.tv.ua>.

31. Ронин Р. Своя разведка: способы вербовки агентуры, методы проникновения в психику, форсированное воздействие на личность, технические средства скрытого наблюдения и съема информации: Практическое пособие. - М.: АСТ, Мн.: Харвест, 2002. - С. 307-311.

32. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник / М.В. Салтевський. - К.: Кондор, 2005. - С. 430-434, 475-483.

33. Сиченко О.М. Загальна характеристика поліцейської діяльності та місце в ній підрозділів кримінальної поліції // Південноукраїнський правничий часопис: Науковий журнал – Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2006. - № 2. – С. 88-90.

34. Снігерьев О.П. Умисні вбивства. Попередження та розкриття: практичний посібник / О.П. Снігерьев, В.В. Матвійчук, Д.Й. Никифорчук. – К.: КНТ, 2005. – 100 с.

35. Стан злочинності в області у 2005 році. Економічна доповідь. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Кіровоградській області. – Кіровоград, 2006. – С. 3-4.

36. Статистика МВС України за 12 місяців 2006 та 2007 років: МВС України, Департамент інформ. Технологій. – Електронний ресурс. – Режим доступу: [www.mvs.gov.ua/2006/08/05/4218.html].

37. Статистичний бюлетень за січень-липень 2005р. – К.: Державний комітет статистики. – 2005 р. - № 2. - С. 144.

38. Телійчук В.Г. Деякі тактичні особливості оперативно-розшукових заходів щодо виявлення осіб, які

скоюють розбійні напади на квартири громадян // Основні напрямки реформування ОВС в умовах розбудови демократичної держави (Одеса, 14-15 жовтня 2004 р.): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За заг. ред. д-ра юрид. наук, професора О.Ф. Долженкова. – Частина 2. – Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2004. – С. 209-211.

39.Телійчук В.Г. Порівняння криміналістичної та оперативно-розшукової характеристики розбійних нападів на квартири громадян // Сучасні проблеми розвитку державності та протидії злочинності: матеріали III звітної науково-практичної конференції, (17-18 травня 2005 року) / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.П. Петкова. – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ, ділянка оперативного друку, 2005. – С. 129.

40.Телійчук В.Г. Аналіз стану оперативної обстановки як спосіб виявлення злочинних груп, які вчиняють розбійні напади // Методологічні проблеми попередження та розкриття корисливо-насильницьких злочинів у сучасних умовах: матеріали регіональної науково-практичної конференції / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.П. Петкова. – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ, ділянка оперативного друку, 2005. – С. 44-48.

41.Телійчук В.Г. Взаємодія підрозділів карного розшуку зі слідчими // Правова держава: Наукове видання. – Одеса ОНУ, 2005. - № 8. – С. 209-214.

42.Телійчук В.Г. Особливості проведення тактичних операцій з розкриття та розслідування розбійних нападів, вчинених організованими групами // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості (Львів, 8-9 квітня 2005 р.):

матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.Л. Оргинського. – Частина 2. – Львів: Вид-во ЛІОІ МВС України, 2005. – С. 58-66.

43. Телійчук В.Г. Особливості проведення огляду місця події при розбійних нападах на квартири громадян // Теоретичні основи і практична діяльність правоохоронних органів у протидії злочинності в умовах розвитку демократії в Україні: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ, ділянка оперативного друку, 2005. – С. 46-48.

44. Телійчук В.Г. Оперативно-профілактичні заходи щодо попередження розбійних нападів, вчинюваних неповнолітніми // Проблеми протидії злочинності неповнолітніх: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (20-21 квітня 2006 року) / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.П. Петкова, к.ю.н. Цимбалюка М.М. – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ, ділянка оперативного друку, 2006. – С. 125-127.

45. Телійчук В.Г., Никифорчук Д.Й. Особливості огляду місця події при розслідуванні розбійних нападах на квартири громадян // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. /ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС; Редкол.: Є.М. Моїсеєв (голов. ред.) та ін. – К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2007. – № 1. – С. 97-103.

46. Теория оперативно-розыскной деятельности: учебник / Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. – М.: ИНФРА-М, 2006. – X., 832 с.

47. Юнін О.С., Сиченко О.М. Діяльність поліцейських органів провідних країн Європейського Союзу: навчальний посібник. – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2007. – 72 с.

ВИТЯГ
ЗАКОН УКРАЇНИ
Про міліцію
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Міліція в Україні

Міліція в Україні – державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Стаття 2. Основні завдання міліції

Основними завданнями міліції є:

- забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;
- запобігання правопорушенням та їх припинення;
- охорона і забезпечення громадського порядку;
- виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- захист власності від злочинних посягань;
- виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень;

участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Стаття 3. Принципи діяльності міліції

Діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням.

Діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

У підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. При виконанні службових обов'язків працівники міліції незалежні від впливу будь-яких політичних, громадських об'єднань.

(Частина третя статті 3 в редакції Закону № 2484-12 від 19.06.92)

Стаття 4. Правова основа діяльності міліції

Правовою основою діяльності міліції є: Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти Міністерства внутрішніх справ України, Загальна декларація прав людини, міжнародні правові норми, ратифіковані у встановленому порядку.

(Стаття 4 в редакції Закону № 2484-12 від 19.06.92)

Стаття 5. Діяльність міліції та права громадян

Міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності з законом. Ніякі виняткові обставини або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції. Для забезпечення громадського порядку працівники міліції зобов'язані вживати заходів незалежно від свого підпорядкування.

Міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань. При звертанні до громадянина працівник міліції зобов'язаний назвати своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення. У взаємовідносинах з громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і такт.

Міліція не розголошує відомостей, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, якщо виконання обов'язків не вимагає іншого.

Міліція тимчасово, в межах чинного законодавства, обмежує права і свободи громадян, якщо без цього не можуть бути виконані покладені на неї обов'язки, й зобов'язана дати їм пояснення з цього приводу.

Міліція:

забезпечує затриманим та заарештованим (взятим під варту) особам з моменту затримання або арешту (взяття під варту) право захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника, реалізацію інших прав затриманих і заарештованих (взятих під варту) осіб;

негайно, але не пізніше як через дві години після

затримання або арешту (взяття під варту) осіб повідомляє про їх місцеперебування родичам та у разі заявлення усної або письмової вимоги - захиснику, а також адміністрації за місцем роботи чи навчання;

забезпечує харчування затриманих осіб три рази на добу за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів України;

у разі необхідності вживає заходів щодо негайного надання медичної та іншої допомоги затриманим та заарештованим (взятим під варту) особам.

(Частина п'ята статті 5 в редакції Закону № 2322-IV від 12.01.2005)

У разі заявлення затриманими або заарештованими (взятими під варту) особами усної або письмової вимоги про залучення захисника працівники міліції не мають права вимагати від них надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника.

(Статтю 5 доповнено частиною шостою згідно із Законом № 2322-IV від 12.01.2005)

Про заявлення вимоги про залучення захисника або про відмову у залученні захисника у протоколі затримання або постанові про арешт (взяття під варту) робиться відповідний запис, який скріплюється підписом затриманої або заарештованої (взятої під варту) особи.

(Статтю 5 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 2322-IV від 12.01.2005)

Особам при затриманні або арешті (взятті під варту) працівниками міліції:

повідомляються підстави та мотиви такого затримання або арешту (взяття під варту), роз'яснюється право оскаржувати їх у суді;

надаються усно роз'яснення частини першої статті 63 Конституції України, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника

та одночасно в друкованому вигляді – роз'яснення статей 28, 29, 55, 56, 59, 62 і 63 Конституції України та прав осіб, затриманих або заарештованих (взятих під варту), встановлених законами, у тому числі права здійснювати захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або арешту (взяття під варту) особи, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника;

забезпечується можливість з моменту затримання або арешту (взяття під варту) захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

(Статтю 5 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 2322-IV від 12.01.2005)

У разі невиконання працівниками міліції вимог, встановлених цією статтею, особа, права якої були порушені, та/або її представники (родичі, захисник) можуть звернутися до суду із заявою про відшкодування шкоди у встановленому законом порядку. При цьому такі особи звільняються від сплати державного мита.

(Статтю 5 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом № 2322-IV від 12.01.2005)

Відшкодуванню підлягають у повному обсязі:

1) заробіток та інші грошові доходи, які особа втратила внаслідок незаконних дій або бездіяльності працівників міліції;

2) майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), вартість вилученого майна, якщо його повернення в натурі та в тому ж стані стало неможливим;

3) суми, сплачені громадянином у зв'язку з

поданням йому юридичної допомоги;

4) моральна шкода.

(Статтю 5 доповнено частиною десятою згідно із Законом № 2322-IV від 12.01.2005)

Відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії або бездіяльність працівників міліції завдали моральної втрати громадянинові, моральних страждань, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

(Статтю 5 доповнено частиною одинадцятою згідно із Законом № 2322-IV від 12.01.2005)

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру.

(Статтю 5 доповнено частиною дванадцятою згідно із Законом № 2322-IV від 12.01.2005)

Працівники органів міліції несуть матеріальну відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями або бездіяльністю в межах, встановлених законом.

(Статтю 5 доповнено частиною тринадцятою згідно із Законом № 2322-IV від 12.01.2005)

У приміщеннях і на виділених територіях, де знаходяться органи і підрозділи міліції, забороняється організація діяльності суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та виду господарської діяльності.

(Статтю 5 доповнено частиною чотирнадцятою згідно із Законом № 586-VI (586-17) від 24.09.2008)

Стаття 12. Умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї

Міліція має право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених цим Законом.

Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Без попередження фізична сила, спеціальні засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції.

Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи збройного опору.

У разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків і має зводитись до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. При завданні шкоди міліція забезпечує подання необхідної допомоги потерпілим в найкоротший строк.

Про застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, а також про будь-які ушкодження або смерть, які спричинені особою внаслідок застосування працівником міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, працівник міліції негайно та письмово доводить до відома безпосереднього начальника для сповіщення

прокуророві.

(Частина статті 12 в редакції Закону № 2322-IV від 12.01.2005)

Перевищення повноважень по застосуванню сили, в тому числі спеціальних засобів і зброї, тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

(Дію статті 12 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

Стаття 13. Застосування засобів впливу

Працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам міліції, яка здійснюється із застосуванням сили щодо працівників міліції або інших осіб, якщо інші способи були застосовані та не забезпечили виконання покладених на міліцію обов'язків.

Міліція може направляти спеціальні підрозділи міліції для забезпечення проведення контролюючими органами перевірок суб'єктів господарської діяльності лише за рішенням судді або суду.

Дозвіл на направлення спеціального підрозділу міліції надається лише у випадках, коли перевірка проводиться в рамках розслідування кримінальних справ.

Органам міліції забороняється використовувати фізичний та психологічний вплив для забезпечення проведення контролюючими органами планових та позапланових перевірок суб'єктів господарської діяльності, у тому числі шляхом демонстрації зброї, спеціальних засобів, погроз їх застосування.

(Стаття 13 в редакції Закону № 2322-IV від 12.01.2005) (Дію статті 13 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської

Стаття 14. Застосування спеціальних засобів

Працівники міліції мають право застосовувати наручники, гумові кийки, засоби зв'язування, сльозоточиві речовини, світлозвукові пристрої відволікаючої дії, пристрої для відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту, водомети, бронемашини та інші спеціальні і транспортні засоби, а також використовувати службових собак у таких випадках:

1) для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;

(Дію пункту 1 частини першої статті 14 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

2) для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку;

3) для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їх належності, або їх звільнення у разі захоплення;

(Дію пункту 3 частини першої статті 14 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

4) для затримання і доставки в міліцію або інше службове приміщення осіб, які вчинили правопорушення, а також для конвоювання і тримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі;

5) для припинення масового захоплення землі та

інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльності населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;

б) для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки по охороні громадського порядку і боротьбі із злочинністю;

7) для звільнення заручників.

Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення і особи правопорушника.

(Дію частини другої статті 14 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

Повний перелік спеціальних засобів, а також правила їх застосування встановлюються Кабінетом Міністрів України за висновком Міністерства охорони здоров'я України і Генеральної прокуратури України і публікуються в засобах масової інформації.

(Частина третя статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2484-12 від 19.06.92) (Дію частини третьої статті 14 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

Стаття 15. Застосування вогнепальної зброї

Працівники міліції як крайній захід мають право застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках:

1) для захисту громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також звільнення заручників;

2) для відбиття нападу на працівника міліції або

членів його сім'ї, якщо їх життя або здоров'ю загрожує небезпека;

(Пункт другий частини першої статті 15 в редакції Закону № 101/95-ВР від 14.03.95) (Дію пункту 2 частини першої статті 15 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

3) для відбиття нападу на охоронювані об'єкти, конвої, жилі приміщення громадян, приміщення державних і громадських підприємств, установ і організацій, а також звільнення їх у разі захоплення;

(Дію пункту 3 частини першої статті 15 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

4) для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину і яка намагається втекти;

5) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю працівника міліції;

(Дію пункту 5 частини першої статті 15 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

б) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю громадян або працівника міліції.

Забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.

(Дію частини другої статті 15 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

Працівники міліції мають право використовувати

зброю для подання сигналу тривоги або виклику допомоги, для знешкодження тварини, яка загрожує життю і здоров'ю громадян або працівника міліції.

(Дію частини третьої статті 15 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99) (Частина четверту статті 15 виключено на підставі Закону № 101/95-ВР від 14.03.95)

Стаття 15-1. Гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції

Працівник міліції має право оголосити вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, яка склалася, можуть виникнути підстави для її застосування. При затриманні злочинців чи правопорушників або осіб, яких працівник міліції запідозрив у скоєнні злочинів чи правопорушень, а також при перевірці документів у підозрілих осіб, працівник міліції може привести у готовність вогнепальну зброю, що є попередженням про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує працівник міліції із вогнепальною зброєю в руках, наблизитись до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутись до зброї, дають працівникові міліції право застосувати вогнепальну зброю.

(Закон доповнено статтею 15-1 згідно з Законом № 101/95-ВР від 14.03.95) (Дію статті 15-1 поширено на особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України згідно із Законом № 834-XIV від 06.07.99)

Додаток 2

ВИТЯГ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про оперативно-розшукову діяльність

**Стаття 5. Підрозділи, які здійснюють
оперативно-розшукову діяльність**

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

Міністерства внутрішніх справ України - кримінальною, транспортною та спеціальною міліцією, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, судовою міліцією;

(Абзац другий частини першої статті 5 в редакції Закону № 3784-12 від 23.12.93, із змінами, внесеними згідно із Законом № 312-XIV (312-14) від 11.12.98, в редакції Закону № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001, із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003 - щодо набуття чинності див. «Прикінцеві положення» Закону)

Служби безпеки України - контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

(Абзац третій частини першої статті 5 в редакції Закону № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

Служби зовнішньої розвідки України - агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;

(Частина першу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

Державної прикордонної служби України - розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними;

(Абзац частини першої статті 5 в редакції Законів № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 - набуває чинності з 01.08.2003 року; із змінами, внесеними згідно із Законами № 2600-IV (2600-15) від 31.05.2005, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

управління державної охорони - підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;

(Абзац частини першої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

органів державної податкової служби – оперативними підрозділами податкової міліції;

(Частина першу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом N 85/98-ВР від 05.02.98)

органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;

(Частина першу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 312-XIV (312-14) від 11.12.98; в редакції Закону № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009)

розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки.

(Частина першу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002)

(Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2932-12 від 26.01.93)

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

(Частина друга статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

Стаття 6. Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності

Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

(Абзац перший пункту 1 частини першої статті 6 в редакції Закону № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами;

осіб, які готують або вчинили злочин;
осіб, які переховуються від органів розслідування,
суду або ухиляються від відбування кримінального
покарання;

*(Абзац четвертий пункту 1 частини першої статті 6 із змінами,
внесеними згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)*

осіб безвісно відсутніх;

*(Абзац п'ятий пункту 1 частини першої статті 6 із змінами,
внесеними згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)*

розвідувально-підривну діяльність спецслужб
іноземних держав, організацій та окремих осіб проти
України;

реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну
працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх
службовою діяльністю, а також особам, які беруть участь
у кримінальному судочинстві, членам їх сімей та
близьким родичам, з метою створення необхідних умов
для належного відправлення правосуддя; співробітників
розвідувальних органів України у зв'язку із службовою
діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб,
які конфіденційно співробітничать або співробітничали
з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з
метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

*(Пункт 1 статті 6 доповнено абзацом згідно із Законом № 1381-
XIV (1381-14) від 13.01.2000, в редакції Закону № 3111-III (3111-14)
від 07.03.2002)*

2) запити повноважних державних органів, установ
та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском
до державної таємниці і до роботи з ядерними
матеріалами та на ядерних установках;

*(Пункт 2 частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із
Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)*

3) потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах суду в кримінальних справах, що знаходяться в його провадженні, матеріалах органів дізнання, інших правоохоронних органів, у запитах оперативних підрозділів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

(Частина друга статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій статті.

Стаття 7. Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані:

1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення і розкриття злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень;

(Статтю 7 доповнено пунктом 1 згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

3) виконувати запити відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів інших держав на підставі договорів і угод;

4) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

(Пункт 4 статті 7 в редакції Закону № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного розкриття злочинів та викриття винних;

(Пункт 5 статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 965-IV (965-15) від 19.06.2003)

б) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

(Пункт статті 7 в редакції Закону № 1381-XIV (1381-14) від 13.01.2000)

7) брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт.
(Статтю 7 доповнено пунктом 7 згідно із Законом № 747-IV (747-15) від 15.05.2003)

Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право:

1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;

2) проводити контрольну та оперативну закупівлю та постачання товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Порядок проведення оперативної закупівлі та контрольованого постачання визначається нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

(Пункт 2 частини першої статті 8 в редакції Закону № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та осіб, які

займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;

(Пункт 3 частини першої статті 8 в редакції Закону № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, за вимогою керівників підприємств, установ та організацій - виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу суду - витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення у встановленому порядку;

(Пункт 4 частини першої статті 8 в редакції Закону № 2322-IV (2322-15) від 12.01.2005)

5) проводити операції по захопленню злочинців, припиненню злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

(Пункт 5 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

б) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин вчиненого або такого, що готується, злочину, а також

збирати відомості про протиправну діяльність підозрюваних або осіб, щодо яких провадиться перевірка;

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки;

(Пункт 7 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами № 965-IV (965-15) від 19.06.2003, № 1130-IV (1130-15) від 11.07.2003)

8) здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості.

Про необхідність такого проникнення виноситься постанова, яка затверджується начальником відповідного органу;

(Пункт 8 частини першої статті 8 в редакції Закону № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

9) знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації;

10) контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштові відправлення;

11) здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів;

12) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

(Пункт 12 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

13) встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності;

14) отримувати від юридичних та фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, які готуються або вчинені, та загрозу безпеці суспільства і держави;

15) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

16) створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів;

17) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

18) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про міліцію, Службу безпеки, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб.

(Пункт 18 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 - набуває чинності з 01.08.2003 року)

Негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування

інших технічних засобів одержання інформації проводяться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника. Про отримання такого дозволу суду або про відмову в ньому зазначені особи повідомляють прокурору протягом доби. Застосування цих заходів проводиться виключно з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. За результатами здійснення зазначених оперативно-розшукових заходів складається протокол з відповідними додатками, який підлягає використанню як джерело доказів у кримінальному судочинстві.

(Частина друга статті 8 в редакції Законів № 2549-12 від 07.07.92, № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

Виключно з метою отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України, запобігання і припинення терористичних актів, розвідувально-підбивних посягань спеціальних служб іноземних держав та іноземних організацій зазначені заходи можуть здійснюватись в порядку, узгодженому з Генеральним прокурором України та Головою Верховного Суду України.

(Частина третя статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001, № 965-IV (965-15) від 19.06.2003)

Для виконання окремих доручень в ході проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатись працівники інших підрозділів.

При виконанні завдань оперативно-розшукової діяльності, пов'язаних з припиненням правопорушень у сфері податкового законодавства, права, передбачені цією статтею, надаються виключно органам податкової міліції у межах їх компетенції.

(Статтю 8 доповнено частиною згідно із Законом № 2181-III (2181-14) від 21.12.2000 – набирає чинності з 1 квітня 2001 року)

Координацію дій щодо реалізації прав підрозділів, які проводять оперативно-розшукову діяльність з метою боротьби з тероризмом, здійснює Служба безпеки України.

(Статтю 8 доповнено частиною шостою згідно із Законом № 965-IV (965-15) від 19.06.2003)

Розвідувальним органам України надаються права, передбачені частиною першою цієї статті, крім пунктів 2, 3, 5, 6, а також пункту 7 в частині негласного виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину.

(Статтю 8 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

Стаття 9. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальником органу внутрішніх справ, служби безпеки, Державної прикордонної служби України, охорони вищих посадових осіб, Служби зовнішньої розвідки України, оперативного підрозділу податкової міліції, органу, установи виконання покарань чи слідчого ізолятора, розвідувального органу Міністерства оборони України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону або його уповноваженим заступником.

(Частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами № 85/98-ВР від 05.02.98, № 312-XIV (312-14) від 11.12.98, № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001, № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009)

Контроль за оперативно-розшуковою діяльністю здійснюється Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Службою зовнішньої розвідки України, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управлінням державної охорони України, Державною податковою адміністрацією України, центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань, розвідувальним органом Міністерства оборони України.

(Частина друга статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами № 85/98-ВР від 05.02.98, № 312-XIV (312-14) від 11.12.98, № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009)

На особу, яка підозрюється в підготовці або вчиненні злочину, переховується від органів розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів, крім випадку, передбаченого частиною четвертою цієї статті, забороняється. Про заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу внутрішніх справ, служби безпеки, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України,

оперативного підрозділу податкової міліції, органу або установи виконання покарань чи слідчого ізолятора. У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення оперативно-розшукової справи.

(Частина третя статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001, № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009)

При перевірці осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, а також до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках оперативно-розшукова справа не заводиться. Така перевірка повинна тривати не більш як один місяць.

(Частина четверта статті 9 в редакції Закону № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням суду щодо особи, в діях якої є ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.

(Частина п'ята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001, № 965-IV (965-15) від 19.06.2003, № 1130-IV (1130-15) від 11.07.2003)

При наявності достатніх підстав дозвіл на проведення оперативно-розшукової діяльності дає керівник відповідного оперативного підрозділу, який несе відповідальність за законність здійснюваних заходів відповідно до чинного законодавства.

При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрозі інтересам суспільства і держави.

У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управління державної охорони України, Державна податкова адміністрація України, центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань або розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Служба зовнішньої розвідки України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі.

(Частина восьма статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами № 85/98-ВР від 05.02.98, № 312-XIV (312-14) від 11.12.98, № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001, № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009)

Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії.

Забороняється передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, нерозкриті злочини або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України.

(Частина десята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1381-XIV (1381-14) від 13.01.200)

Підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запит органів розслідування, прокуратури, суду. В місцях зберігання інформації повинна бути гарантована її достовірність та надійність охорони.

Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберігання не підлягають і повинні бути знищені. Відомості, одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності, щодо підготовки до терористичних актів чи їх вчинення окремими особами та групами, зберігаються до 5 років.

(Частина дванадцята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 965-IV (965-15) від 19.06.2003)

Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які відповідно до законодавства України становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення

інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

(Частина тринадцята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України. У разі оперативної необхідності невідкладного здійснення цих заходів оперативно-розшукові підрозділи зобов'язані протягом 24 годин повідомити суд або прокурора про застосування та підстави для їх проведення.

(Частина чотирнадцята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1381-XIV (1381-14) від 13.01.2000, № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001, № 965-IV (965-15) від 19.06.2003, № 1130-IV (1130-15) від 11.07.2003)

Візуальне спостереження може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується або вчинено тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, а також для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб.

(Частина п'ятнадцята статті 9 в редакції Закону № 1381-XIV (1381-14) від 13.01.2000)

Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Стаття 9-1. Строки ведення оперативно-розшукових справ

Ведення оперативно-розшукових справ здійснюється:

1) щодо нестановлених осіб, які готують або вчинили злочин, а також осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, - до їх встановлення або розшуку, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строків давності виконання обвинувального вироку;

2) щодо осіб у зв'язку з розслідуванням стосовно них кримінальної справи - до набрання законної сили винесеним щодо них вироком, до винесення постанови суду про закриття справи, ухвали (постанови) суду про застосування заходів медичного чи виховного характеру або до закриття кримінальної справи судом, прокурором, слідчим, органом дізнання;

3) щодо осіб безвісно відсутніх - до їх розшуку або до набрання законної сили рішенням суду про визнання їх безвісно відсутніми або про оголошення їх померлими;

4) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці або вчиненні злочину, - до шести місяців;

5) щодо здійснення розвідувальних заходів в інтересах безпеки суспільства і держави - до завершення

розвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;

(Частина першу статті 9-1 доповнено пунктом 5 згідно із Законом № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002)

б) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь або причетність до терористичної діяльності, терористичної групи чи терористичної організації, а так само до матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації, - до 5 років.

(Частина першу статті 9-1 доповнено пунктом 6 згідно із Законом № 965-IV (965-15) від 19.06.2003)

За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці або вчиненні тяжкого та особливо тяжкого злочину строк ведення справи може бути продовжений до 12 місяців начальниками головних, самостійних управлінь Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України, головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України та податкової міліції Державної податкової адміністрації України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, керівником

розвідувального органу Міністерства оборони України або їх заступниками.

(Частина друга статті 9-1 із змінами, внесеними згідно із Законами № 965-IV (965-15) від 19.06.2003, № 2600-IV (2600-15) від 31.05.2005, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

Подальше продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, але не більш як до 18 місяців, може бути здійснено Міністром внутрішніх справ України, Головою Служби безпеки України, першим заступником Голови Державної податкової адміністрації України - начальником податкової міліції, а також Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України та начальником Управління державної охорони України.

(Частина третя статті 9-1 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2600-IV (2600-15) від 31.05.2005, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

Продовження строків ведення оперативно-розшукових справ щодо іноземців та осіб без громадянства, які підозрюються у розвідувально-підривній діяльності проти України, підготовці або вчиненні терористичного акту, понад 18 місяців здійснює Голова Служби безпеки України, Голова Служби зовнішньої розвідки України, Голова Державної прикордонної служби України, керівник розвідувального органу Міністерства оборони України за погодженням з Генеральним прокурором України.

(Частина четверта статті 9-1 із змінами, внесеними згідно із Законами № 965-IV (965-15) від 19.06.2003, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

Обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи починається з дня затвердження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення справи та закінчується в день затвердження постанови про закриття оперативно-розшукової справи.

Обчислення строку може припинятися, якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України або тяжко захворіла і можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

Про припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи виноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу або його заступником.

(Закон доповнено статтею 9-1 згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

Стаття 9-2. Закриття оперативно-розшукових справ

Оперативно-розшукова справа повинна бути закрита у разі:

1) розшуку особи, яка переховувалася від органів розслідування, суду, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно відсутня;

2) набрання законної сили вироком, постановою або ухвалою суду;

3) закриття кримінальної справи судом, прокурором, слідчим або органом дізнання;

4) завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;

5) спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи;

б) виїзду особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї оперативно-розшукових заходів;

7) невстановлення у передбачені цим Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи;

8) виявлення прокурором незаконно заведеної справи у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів;

9) смерті особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу.

Про закриття оперативно-розшукової справи складається мотивована постанова, яку затверджує посадова або службова особа, якій згідно зі статтею 9 цього Закону надане право затверджувати постанову про заведення відповідної оперативно-розшукової справи. Якщо у такій справі здійснювались оперативно-розшукові заходи за рішенням суду, повідомлення про її закриття надсилається до суду в тридобовий строк.

(Частина друга статті 9-2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

Строки зберігання закритих оперативно-розшукових справ встановлюються відповідно до законодавства України.

(Закон доповнено статтею 9-2 згідно із Законом № 2246-III (2246-14) від 18.01.2001)

Стаття 10. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності

Матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються:

1) як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій;

2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі;

3) для попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли;

4) для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;

(Статтю 10 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 1381-XIV (1381-14) від 13.01.2000, в редакції Закону № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002)

5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;

6) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

ВИТЯГ
Н А К А З

30.04.2004 № 458

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
2 липня 2004 р. за № 814/9413

**Про затвердження Положення про основи організації
розкриття органами внутрішніх справ України
злочинів загальнокримінальної спрямованості**
*(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства внутрішніх
справ № 1256 (0044-07) від 27.12.2006)*

ПОЛОЖЕННЯ
**про основи організації розкриття органами
внутрішніх справ України злочинів загально
кримінальної спрямованості**

1. Загальні положення

1.1. Розкриття злочинів, розшук та викриття осіб, які їх учинили, є основним завданням діяльності міліції щодо захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань.

При віднесенні злочинів до категорії загальнокримінальної спрямованості слід керуватися нормативно-правовими актами, що регламентують питання обліку злочинів.

1.2. Розкриття злочинів – це визначена законодавством і нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС) комплексна діяльність оперативних підрозділів, органів

дізнання, досудового слідства, інших підрозділів органів внутрішніх справ, спрямована на встановлення наявності або відсутності суспільно небезпечного винного діяння, збирання доказів вини особи, яка його вчинила, з метою притягнення її до кримінальної відповідальності та відшкодування збитків, завданих злочинною діяльністю, а також установлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

1.3. Розкриття злочинів передбачає встановлення у ході проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі: події злочину; вини особи, яка його вчинила; мотивів злочину; фактичних даних, що впливають на ступінь і характер відповідальності, характеризують таку особу; характеру й розміру шкоди, завданої злочинцем; інших обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінальної справи.

1.4. Правову основу діяльності органів внутрішніх справ з розкриття злочинів становлять Конституція України (254к/96-ВР), Кримінальний (2341-14) і Кримінально-процесуальний кодекси України (1001-05, 1002-05) (далі – КК та КПК України), Закони України „Про міліцію” (565-12), „Про прокуратуру” (1789-12), „Про оперативно-розшукову діяльність”, „Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” (3341-12), інші законодавчі акти України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України, міжнародні правові акти, ратифіковані в установленому порядку.

1.5. Діяльність органів внутрішніх справ (далі – ОВС) під час виконання завдань з розкриття злочинів ґрунтується на конституційних принципах дотримання законності, захисту прав і свобод людини, права на

повагу, свободу і недоторканність особи, житла, охорони власності громадян, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, презумпції невинуватості. Працівники ОВС повинні поважати гідність особи, виявляти гуманне ставлення до неї, захищати права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого становища, расової і національної належності, громадянства, віку, статі, мови і освіти, ставлення до релігії, політичних та інших переконань тощо.

1.6. Основні обов'язки щодо розкриття злочинів та відповідальність за кінцеві результати цієї роботи покладаються, у межах компетенції, визначеної чинним законодавством і нормативно-правовими актами МВС України, на підрозділи кримінальної міліції, боротьби з організованою злочинністю, органи досудового слідства і дізнання. Разом з ними обов'язки та відповідальність за розкриття злочинів несуть і всі інші підрозділи ОВС у межах їх компетенції.

1.7. Розкриття злочинів ОВС здійснюється в максимально короткий строк, у поєднанні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, швидко і повно, із встановленням і викриттям усіх учасників злочинів та виявленням епізодів їх злочинної діяльності. Для цього ОВС уживають передбачених законом заходів щодо своєчасного реагування на заяви і повідомлення про злочини, комплексного використання в розкритті злочинів можливостей всіх підрозділів, активного застосування гласних та негласних пошукових і розвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, учинення процесуальних дій, передбачених кримінально-процесуальним законодавством, накопичення й раціонального використання позитивного

досвіду, наукових рекомендацій, підвищення професійного рівня працівників, зміцнення взаємодії з іншими правоохоронними органами і громадськістю.

1.8. Для розкриття тяжких і особливо тяжких, а за рішенням керівництва ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів – також інших злочинів, наказом або розпорядженням начальника органу створюються слідчо-оперативні групи (далі – СОГ). Керівником СОГ є слідчий або керівник слідчого підрозділу, у провадженні якого перебуває кримінальна справа.

1.9. Для розкриття і розслідування міжрегіональних злочинів, які вчинені на території декількох областей або залізниць, наказами керівництва МВС створюються міжрегіональні СОГ. Контроль за їх роботою може бути покладено на керівництво ГУМВС, УМВС, УМВСТ, на території обслуговування якого вчинено найбільшу кількість злочинів.

1.10. З метою забезпечення постійної взаємодії слідчих, працівників оперативних, інших підрозділів та швидкого і повного розкриття і розслідування окремих або визначених видів злочинів

наказами начальників ГУМВС, УМВС, УМВСТ за узгодженням з начальниками слідчих управлінь (відділів) створюються постійно діючі СОГ.

1.11. Для розкриття злочинів загально кримінальної спрямованості, досудове слідство у яких відповідно до статті 112 КПК (1002-05) України проводять слідчі прокуратури та органів безпеки за спільним рішенням керівників цих правоохоронних органів та ОВС, можуть створюватися міжвідомчі СОГ.

1.12. При розкритті злочинів взаємодія слідчих з працівниками оперативних, інших підрозділів, у тому числі в роботі СОГ, будується за принципом керівної ролі та відповідальності слідчого за повне, всебічне й

об'єктивне розслідування кримінальної справи, його процесуальної самостійності у прийнятті рішень, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, та самостійності оперативних служб у виборі засобів і методів оперативно-розшукової діяльності, тактичних прийомів їх застосування у межах чинного законодавства, спрямованих на встановлення осіб, які вчинили злочини.

1.13. Комплексне використання сил і засобів усіх підрозділів ОВС під час розкриття злочинів організують начальники ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів на засадах централізації управління ними, координації заходів і взаємодії.

2. Організаційні основи діяльності ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів щодо розкриття злочинів

2.1. Ефективність оперативно-службової діяльності ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів з розкриття злочинів забезпечується готовністю особового складу до виконання завдань у сфері боротьби зі злочинністю та до дій в умовах ускладненої оперативної обстановки, комплексним використанням наявних сил і засобів, належним рівнем організації оперативно-розшукової і слідчої роботи, застосуванням сучасної тактики розкриття злочинів, високим професіоналізмом працівників структурних підрозділів ОВС.

Складовими такої діяльності є:

2.1.1. Вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки на території обслуговування, на об'єктах та за лініями роботи.

2.1.2. Планування оперативно-розшукової діяльності або прийняття іншого управлінського рішення, виходячи з оцінки оперативної обстановки.

2.1.3. Розміщення сил і засобів згідно з потребами боротьби зі злочинністю та оперативно-тактичними характеристиками.

2.1.4. Налагодження взаємодії оперативних та інших підрозділів ОВС, правоохоронних органів, державних установ та громадських організацій, які залучаються до боротьби зі злочинністю.

2.1.5. Контроль та перевірка виконання прийнятих рішень.

2.2. Начальники ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів несуть особисту відповідальність за організацію розкриття і розслідування злочинів, розшук осіб, які їх учинили.

2.3. Для виконання завдань з розкриття злочинів начальники ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів організують комплексне використання наявних сил і засобів на всіх етапах їх розкриття і з цією метою забезпечують:

2.3.1. Негайне кваліфіковане реагування на заяви і повідомлення про злочини та їх розкриття в максимально короткий термін.

2.3.2. Своєчасний виїзд СОГ у повному складі на місце події з метою виявлення, фіксації та кваліфікованого вилучення слідів злочину, речових доказів, з'ясування обстановки злочину, встановлення свідків, а також інших обставин, які мають значення для швидкого і повного його розкриття, встановлення та затримання особи чи групи осіб, що вчинили суспільно небезпечне діяння.

2.3.5. Перекриття, у тому числі шляхом раціонального розставлення джерел оперативної

інформації, місць концентрації криміногенного елемента, осіб, які можуть або, за наявною інформацією, вчиняють злочини, а також місць переховування і збуту майна, здобутого злочинним шляхом.

2.3.6. Навчання особового складу прийомів і методів роботи з виявлення і розкриття злочинів, його тренування з відпрацюванням дій відповідно до оперативного плану спеціальних заходів на випадок розшуку і затримання озброєних злочинців та інших осіб, які становлять суспільну небезпеку, а також для захоплення або знешкодження озброєних злочинців, коли встановлено їх місцезнаходження.

2.3.7. Організація роботи щодо своєчасного отримання від населення, органів державної влади, підприємств, установ і організацій, громадських об'єднань інформації про злочини, вдосконалення телефонного зв'язку спецлінії „02” та використання засобів масової інформації з метою встановлення і затримання злочинців.

2.3.8. Упровадження в діяльність служб і підрозділів ОВС необхідних технічних засобів, підтримання їх у стані постійної готовності для використання в роботі.

2.5. З метою розкриття злочинів, що становлять підвищену громадську небезпеку (посягання на життя державного чи громадського діяча; умисне вбивство двох або більше осіб; працівника правоохоронних органів у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків або судді, що пов'язане із здійсненням правосуддя; умисне вбивство, учинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб; захоплення заручників; умисне знищення або пошкодження майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, що спричинило загибель

людей; терористичний акт; порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, якщо вони спричинили загибель кількох осіб; масові заворушення, якщо вони призвели до загибелі людей), за спільним рішенням керівників МВС, ГУМВС, УМВС, УМВСТ, органів прокуратури, Служби безпеки України та її регіональних підрозділів можуть створюватися посилені СОГ (міжвідомчі СОГ), до складу яких залучаються: слідчий (прокуратури, органів безпеки, ОВС), два-три найбільш підготовлених працівники від підрозділів карного розшуку (далі – КР), боротьби з організованою злочинністю (далі – БОЗ) при відпрацюванні версії щодо причетності до вчиненого злочину членів організованих груп і злочинних організацій), Державної служби боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ), кримінальної міліції у справах неповнолітніх (далі – КМСН), боротьби з незаконним обігом наркотиків (далі – БНОН), територіального підрозділу НЦБ Інтерполу в Україні, Державної автомобільної інспекції (далі – ДАІ), розвідувально-пошукової діяльності і оперативно-технічних заходів (для дотримання конспірації в роботі залучаються лише керівники останніх двох підрозділів), служби дільничних інспекторів міліції та придані сили.

2.6. Організація використання всього комплексу оперативно-розшукових заходів з розкриття таких злочинів, керування членами СОГ, за винятком слідчого, покладається, як правило, на заступника начальника-начальника кримінальної міліції ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, ліноргану.

2.6.1. Начальник кримінальної міліції ставить завдання керівникам оперативних служб ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів щодо

проведення окремих оперативно-розшукових заходів для забезпечення безперервної роботи з розкриття злочинів. Визначає основні та найбільш перспективні напрямки з комплексу питань, пов'язаних із розкриттям злочинів.

2.7. Основні завдання СОГ:

2.7.1. Вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою розкриття злочинів, встановлення, затримання і викриття всіх осіб, причетних до їх учинення, відшкодування завданих злочинами збитків. Встановлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття заходів щодо їх усунення.

2.7.2. Якісне, повне, об'єктивне, всебічне та у встановлені законом строки розслідування кримінальних справ про злочини в межах компетенції.

2.7.3. Забезпечення комплексного використання сил і засобів, вибір найбільш оптимального їх розставлення з метою розкриття злочинів у найкоротші терміни.

2.7.4. Координація діяльності працівників, які включені до складу оперативної групи, та приданих сил у проведенні оперативно-розшукових заходів і слідчих дій.

2.7.5. Збирання, аналіз, узагальнення інформації та її використання в інтересах розкриття злочинів.

2.7.6. Забезпечення взаємодії в проведенні оперативно-розшукових заходів і слідчих дій щодо розкриття злочинів з органами прокуратури, суду, юстиції, підрозділами Служби безпеки України, прикордонних військ, державної податкової адміністрації, органів і установ Державного департаменту України з питань виконання покарань тощо.

2.7.7. Організація ефективної системи контролю за роботою підрозділів і окремих працівників, залучених до розкриття злочинів

3.10. Основні напрямки виявлення осіб, які вчинили злочин:

- за показами свідків і очевидців;
- за прикметами зовнішності злочинця;
- за слідами і предметами, залишеними на місці події;
- за слідами на одязі й тілі злочинців;
- за способом та засобами вчинення;
- за ознаками викраденого;
- за іншими даними, що мають значення для встановлення злочинця.

4. Дії працівників підрозділів ОВС під час огляду місця події та роботи над розкриттям злочину

4.1. Начальники ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів:

4.1.1. На місці події оцінюють обстановку, аналізують початкову інформацію, приймають рішення про залучення до розкриття злочину додаткових сил, налагоджують взаємодію між підрозділами, а також територіальними та транспортними ОВС, на території яких можуть з'явитися злочинці.

4.1.2. Забезпечують взаємодію ОВС у розкритті злочинів із судами, прокуратурою, підрозділами Служби безпеки України, командирами військових частин Збройних Сил України, Адміністрацією Державної прикордонної служби, Управлінням державної охорони, органами державної податкової адміністрації, органами і установами Державного департаменту України з питань виконання покарань, Державною митною службою, експертними установами та громадськістю, використовують в інтересах встановлення й затримання злочинців засоби масової інформації.

4.1.3. Спільно з керівниками органів досудового слідства заслуховують звіти членів СОГ про результати огляду місця події, проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; вивчають зібрані ними матеріали; забезпечують залучення всіх підрозділів ОВС до розкриття злочинів; координують їх роботу; здійснюють повсякденний контроль за діяльністю підлеглих, і передусім стосовно розкриття особливо тяжких та резонансних злочинів.

4.2. Чергові ОВС:

у своїй роботі безпосередньо керуються вимогами Інструкції з організації реагування ОВС на повідомлення про злочини, затвердженої наказом МВС України від 04.10.2003 № 1155 (z0259-04), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 01.03.2004 за № 259/8858 та Інструкції про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються, затвердженої наказом МВС України від 14.04.2004 № 400 (z0571-04), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України від 06.05.2004 за № 571/9170;

організують прийом та перевірку заяви чи повідомлення про злочин;

про вчинений злочин доповідають керівництву міськ- рай-, ліноргану, інформують чергову частину ГУМВС, УМВС, УМВСТ та організують терміновий виїзд на місце події СОГ у повному складі;

організують невідкладні дії з розкриття злочину, затримання осіб, причетних до його вчинення;

підтримують постійний зв'язок з членами груп, залучають до розкриття злочину інші сили і засоби та здійснюють оперативне управління ними;

негайно орієнтують про вчинений злочин пости і маршрути, розташовані на території обслуговування, а також суміжні ОВС, а в разі потреби – населення, засоби масової інформації, державні установи, автотранспортні підприємства, медичні заклади тощо.

4.3. Слідчі ОВС:

організують роботу СОГ на місці події та керують діями її членів;

згідно з процесуальними повноваженнями разом з працівником експертної служби, іншими учасниками СОГ здійснюють огляд місця події, у ході якого вилучають слідову інформацію та матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, та своєчасно направляють їх на експертне дослідження, перевірку за колекціями криміналістичного обліку експертної служби, здійснюють інші невідкладні слідчі дії (за наявності ознак злочину порушують кримінальну справу, проводять допити, обшуки, виїмки тощо);

інформують оперативних працівників, інших членів СОГ та чергову частину ОВС про виявлення під час роботи на місці події обставин, що мають значення для розшуку й затримання злочинців, дають доручення стосовно вжиття невідкладних оперативно-розшукових заходів для розкриття злочину;

у разі потреби приймають рішення та вносять пропозиції керівникові ОВС про додаткове залучення до розкриття злочину сил і засобів, запрошують необхідних спеціалістів;

оформляють результати огляду місця події, дають завдання органу дізнання щодо перевірки підозрюваних і затриманих осіб, а також вилучених номерних речей, зброї, автотранспорту за автоматизованими та оперативно-розшуковими обліками ОВС;

разом з оперативним працівником висувають версії, розробляють і складають узгоджені плани комплексного проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів з розкриття злочинів;

дають органам дізнання доручення і вказівки за справами, що розслідуються ними, щодо провадження розшукових та слідчих дій і вимагають від цих органів допомоги при провадженні окремих слідчих дій. Такі доручення і вказівки слідчого є для органів дізнання обов'язковими.

4.4. Працівники штатних підрозділів дізнання:

у взаємодії з працівниками інших підрозділів ОВС оперативно реагують на заяви і повідомлення про вчинені злочини, вживають ефективних заходів до встановлення осіб, які їх учинили, збирають і закріплюють докази їх вини, всебічно й об'єктивно здійснюють дізнання та оформляють матеріали протокольних проваджень;

у разі виїзду для огляду місця події старшим СОГ діють відповідно до пункту 4.3 Положення.

4.5. Працівники КР:

вживають оперативно-розшукових заходів для розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів, встановлення та розшуку осіб, які їх учинили;

разом з учасниками СОГ беруть участь в огляді місця події, узгоджують зі слідчим основні напрямки оперативно-розшукових заходів для з'ясування відомостей про осіб, які можуть підозрюватися в учиненні злочину, та фактичних даних, що мають значення для його розкриття;

з'ясовують ситуацію у громадян, які були на місці події, або у працівників міліції, що прибули до місця вчинення злочину раніше;

установлюють час, місце і обставини вчинення злочину, кількість злочинців, їх прикмети, наявність озброєння, транспортних засобів та напрямок, в якому вони зникли, які сліди ними залишені на місці події, які сліди через опір потерпілих, у разі подолання перешкод могли залишитися на одязі або тілі злочинця, які речі викрадено, їх прикмети та ознаки тощо;

ознайомившись з обставинами вчинення злочину, організують і безпосередньо беруть участь у проведенні розвідувальних опитувань громадян, які проживають або перебувають в районі місця події, у разі потреби разом з іншими членами СОГ або із залученням додаткових сил здійснюють поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків злочину, збирання відомостей, що можуть бути використані для його розкриття;

приймають рішення про обстеження прилеглої до місця події території для виявлення слідів та матеріальних об'єктів, придатних для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, загублених або викинутих злочинцем знарядь злочину, предметів із числа ним викрадених, інших речей, які мають значення для розкриття злочину;

визначаються щодо можливості використання розшукового собаки з метою встановлення напрямку руху злочинця;

отримавши дані про ймовірний напрямок руху злочинця або місце його перебування, вживають заходів для організації його переслідування;

з метою встановлення та затримання злочинців, які могли використовувати для переміщення залізничний транспорт, проводять цільову перевірку придбаних квитків за прізвищами в базі даних білетних кас;

забезпечують виконання доручень і вказівок, що належать до компетенції карного розшуку, керівника слідчої групи, слідчого;

координують діяльність оперативних працівників, що виїхали на місце події у складі СОГ;

визначаються щодо оперативних можливостей в районі місця події, наявності джерел оперативної інформації, з яким організуються позачергові зустрічі, позаштатних працівників міліції з місцевих жителів, пенсіонерів ОВС, інших правоохоронних органів для з'ясування обставин, що передували злочину, виявлення осіб, причетних до нього, установлення свідків, очевидців та інших осіб, які володіють інформацією про злочин;

постійно інформують слідчого й чергову частину ОВС стосовно одержаних про злочинців відомостей для використання цієї інформації в їх розшуку та затриманні.

4.6. Працівники експертних підрозділів:

здійснюють судово-експертне та техніко-криміналістичне забезпечення діяльності ОВС з розкриття, розслідування та попередження злочинів;

як спеціалісти беруть участь в огляді місця події з метою виявлення, фіксації, кваліфікованого вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які можуть бути засобами для розкриття злочину і виявлення винних, проводять їх попереднє дослідження (без надання письмового висновку), з використанням спеціальних знань та навичок звертають увагу слідчого на обставини і фактичні дані, що мають значення для розслідування кримінальної справи;

консультують слідчого (працівника карного розшуку, підрозділу боротьби з організованою злочинністю тощо) з питань щодо можливості дослідження виявлених на місці злочину об'єктів,

доцільності поставлення на вирішення експертизи тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього експертів певної спеціалізації;

проводять судову експертизу та дослідження;

встановлюють з використанням колекцій криміналістичного обліку осіб, що вчинили злочини, відомості про об'єкти за їх ідентифікаційними ознаками для використання облікових даних з метою розкриття та попередження злочинів і застосовують для цього інші науково-технічні засоби та криміналістичні методи;

виявляють транспортні засоби зі сфальсифікованими ідентифікаційними позначеннями та підробленими документами під час їх реєстрації в реєстраційно-екзаменаційних підрозділах ДАІ;

проводять профілактичні огляди з питань вибухонебезпеки.

4.7. Дільничні інспектори міліції:

самостійно здійснюють перевірки заяв та повідомлень про злочини невеликої та середньої тяжкості, якщо на момент реєстрації особи, які їх учинили, відомі;

надають допомогу працівникам карного розшуку в розкритті особливо тяжких, тяжких злочинів і злочинів середньої тяжкості, учинених на території адміністративних ділянок, що ними обслуговуються;

у взаємодії з працівниками оперативних підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, проводять на ділянках систематичну роботу з виявлення осіб та фактів, які становлять оперативний інтерес, використовуючи з цією метою позаштатних працівників міліції, представників громадськості;

до прибуття СОГ забезпечують охорону місця події, збереження слідів злочинців, організують надання невідкладної допомоги потерпілим особам;

з'ясовують обставини вчинення злочину, встановлюють його свідків, можливих учасників, прикмети злочинців, про що негайно доповідають керівникам СОГ, ОВС або черговим чергової частини;

за допомогою членів СОГ, міліціонерів ППС, працівників інших підрозділів, позаштатних працівників міліції здійснюють обхід дворів, квартир, проводять бесіди з громадянами, які на момент вчинення злочину могли перебувати в районі місця події;

визначають коло осіб з числа громадян, які мешкають на території обслуговування і які підлягають перевірці на можливу причетність до вчиненого злочину, забезпечують збирання інформації про них, беруть участь у їх перевірці;

організують та особисто вживають заходів для переслідування і затримання осіб, які вчинили злочин;

виконують вказівки керівника СОГ;

керуються у своїй діяльності вимогами Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС України від 20.10.2003 № 1212 (з1031-03), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.11.2003 за № 1031/8352.

4.8. Працівники КМСН:

вживають заходів щодо розкриття злочинів, учинених неповнолітніми, викривають дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність;

залучаються до складу СОГ для відпрацювання висунутих версій про причетність неповнолітніх до вчинення конкретних злочинів. Беруть участь у розкритті всіх злочинів, пов'язаних із неповнолітніми;

орієнтують педагогічні колективи навчальних закладів про вчинені злочини з метою встановлення

очевидців, свідків, учасників, з'ясування інших обставин, які мають значення для розкриття злочину;

здійснюють перевірку неповнолітніх, які перебувають на профілактичних обліках в ОВС;

виявляють неповнолітніх, які у ймовірний час вчинення конкретного злочину були відсутні без поважних причин на заняттях у навчальних закладах, на роботі чи вдома;

перевіряють на причетність до вчинення злочину неповнолітніх осіб, які утримуються в приймальниках-розподільниках для неповнолітніх ОВС та притулках служби у справах неповнолітніх, проводять з ними розвідувальні бесіди;

відпрацьовують криміногенні місця концентрації або скупчення неповнолітніх та молоді, квартири-нічліжки, горища, підвали, можливі місця збуту викрадених речей тощо;

здійснюють взаємний обмін оперативною інформацією про осіб та факти, що становлять інтерес, з підрозділами карного розшуку.

4.9. Працівники кінологічних центрів:

на місці події визначають шляхи підходу та відходу злочинців, з дозволу керівника СОГ забезпечують застосування розшукового собаки для розшуку та затримання злочинців, виявлення втрачених або загублених ними речей, предметів чи залишених слідів;

згідно із вказівкою керівника оперативної групи беруть участь у проведенні інших розшукових заходів.

4.10. Працівники ДАІ:

вийжджають у складі СОГ на місця дорожньо-транспортних пригод, злочинів, учинених у процесі дорожнього руху (незаконних заволодінь транспортними засобами, розбійних нападів на водія або пасажирів, їх

пограбування, крадіжок вантажу) і беруть участь в огляді цих місць;

у разі вчинення вищезазначених злочинів до прибуття СОГ забезпечують охорону місця події, збереження слідів злочинів, подають невідкладну допомогу потерпілим особам або організують їх доставлення до лікувальної установи;

з'ясовують обставини вчинення злочину, установлюють свідків, прикмети злочинців та транспортних засобів, які ними використовувалися, ймовірні шляхи їх зникнення, про що доповідають керівникам СОГ, черговим частинам ОВС і вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи злочинці, або тих, що використовувалися при вчиненні злочину;

надсилають запити до наявних баз даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем для перевірки транспортних засобів, які можуть бути пов'язані із вчиненим злочином;

спільно з працівниками КР, інших підрозділів ОВС виявляють під час нагляду за дорожнім рухом на маршрутах і постах, виставлених згідно із затвердженими дислокаціями, транспортні засоби, незаконно заволоділи злочинці, або ті, що використовувалися при вчиненні злочинів у процесі дорожнього руху, беруть участь у розшуку і затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих злочинів.

4.11. Працівники ДСБЕЗ з використанням наявних можливостей, у тому числі оперативних, вживають заходів щодо отримання інформації стосовно осіб, причетних до вчинення злочинів загально кримінальної спрямованості, яку надсилають до підрозділів КР для перевірки.

4.12. Працівники БОЗ організують розкриття злочинів, учинених стосовно народних депутатів України, державних службовців I-III категорії (умисні вбивства або замах на них), а також стосовно лідерів, учасників організованих груп і злочинних організацій, злочинна діяльність яких викривалася зазначеним підрозділом у ході роботи за відповідними ОРС. На вищезазначені нерозкриті злочини заводять і беруть до провадження відповідні ОРС.

4.13. Працівники підрозділів БНОН з використанням оперативних можливостей вживають заходів до перевірки осіб, у тому числі затриманих за незаконні операції з наркотиками, на їх причетність до вчинення злочинів загальнокримінальної спрямованості.

При отриманні інформації про вчинення такими особами конкретних злочинів, не пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, інформують про це підрозділи КР або безпосередньо вживають заходів для її перевірки.

4.14. Працівники підрозділів розвідувально-пошукової діяльності:

виконують завдання інших оперативних підрозділів ОВС з метою попередження та розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів, розшуку небезпечних злочинців, а в невідкладних випадках затримують осіб, які вчинили такі злочини;

за запитами інших оперативних підрозділів та за власною ініціативою надають інформацію, що має значення для розкриття злочину;

ініціюють пошук, виявлення та оперативне документування фактів злочинної діяльності окремих осіб, злочинних груп та організацій;

вивчають причини і умови, що ускладнюють оперативну обстановку та сприяють учиненню злочинів.

4.15. Працівники підрозділів оперативно-технічних заходів безпосередньо виконують завдання оперативних підрозділів ОВС щодо проведення оперативно-розшукових заходів з негласним застосуванням спеціальних технічних засобів з метою пошуку, фіксації і документування фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп у ході оперативних розробок і розслідування кримінальних справ.

4.16. Працівники ППС:

вживають заходів щодо затримання осіб, які вчинили злочини в місцях несення служби нарядами міліції;

виявляють на маршрутах патрулювання та на об'єктах, розміщених поблизу від них, розшукуваних злочинців та місця зберігання викрадених ними речей і предметів;

підтримують постійний зв'язок із черговою частиною, іншими патрульно-постовими нарядами з метою своєчасного передавання їм інформації про вчинені злочини, прикмети розшукуваних злочинців та викраденого майна для розкриття злочинів;

при виявленні та прибутті на місце вчинення злочину раніше, ніж СОГ, здійснюють невідкладні дії щодо охорони місця події, надання допомоги потерпілим, виявлення очевидців, переслідування та затримання підозрюваних;

безпосередньо керуються у своїй діяльності вимогами Статуту патрульно-постової служби міліції України, затвердженого наказом МВС України від 28.07.1994 № 404 (з0213-94), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України від 06.09.1994 за № 213/423.

4.17. Працівники підрозділів Державної служби охорони при МВС України (далі - ДСО):

запобігають правопорушенням та злочинним проявам і припиняють їх у місцях несення служби;

перебуваючи на варті та маршрутах патрулювання, за прикметами та іншими ознаками встановлюють і затримують осіб, які вчинили крадіжки з об'єктів, що охороняються,

виїжджають на спрацювання охоронної сигналізації, якою обладнані об'єкти охорони, у тому числі квартири громадян, і у разі вчинення злочинів на даних об'єктах вживають заходів щодо їх розкриття та переслідування злочинців.

4.18. Працівники спеціальних приймальників, приймальників-розподільників перевіряють оперативним і гласним шляхом доставлених у ці заклади осіб на їх можливу причетність до нерозкритих злочинів, а також предмети, виявлені при них, за обліками викрадених номерних речей і цінностей.

4.19. Працівники органів і підрозділів у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб:

у ході спілкування з громадянами виявляють осіб, схильних до вчинення злочинів, та місця збирання і перебування правопорушників;

встановлюють розшукуваних злочинців, які ухиляються від сплати аліментів;

у випадках, передбачених законодавством, тимчасово припиняють видачу паспортних документів або вилучають їх з ознаками підробки.

4.20. Працівники підрозділів інформаційних технологій:

здійснюють інформаційне забезпечення роботи з розкриття злочинів з використанням наявних інформаційних ресурсів, сучасних комп'ютерних технологій та передових методів аналізу для встановлення з їх використанням осіб, які вчинили злочини, що залишаються нерозкритими;

цілодобово забезпечують авторизований доступ працівників оперативних підрозділів до інформаційних банків даних: стосовно осіб, які схильні до вчинення злочинів, розшуковуються чи пропали безвісти; про нерозкриті злочини, учинені аналогічним способом; розшукувані або вилучені предмети, за допомогою яких учинено злочинні посягання; про викрадений автотранспорт; про ідентифікацію

за дактилоскопічними обліками трупів невпізнаних громадян та осіб, затриманих за бродяжництво.

4.21. Працівники НЦБ Інтерполу в Україні:

безпосередньо виконують завдання, доручення та запити, що надходять від оперативних підрозділів ОВС, органів досудового слідства, спрямовані на отримання необхідної інформації про фізичних та юридичних осіб, кримінальне минуле осіб, їх зв'язки, номерні речі, події, використовуючи можливості Генерального секретаріату Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, НЦБ Інтерполу держав-членів цієї Міжнародної організації, а також дипломатичних установ України, що розташовані за її межами, з дотриманням встановлених відповідно до стандартів Інтерполу термінів;

у межах своєї компетенції здійснюють міжнародний розшук осіб для встановлення їх місцезнаходження, а при затриманні – організовують процедуру екстрадиції до України;

здійснюють перевірку інформації, що міститься в завданнях, дорученнях та запитах ОВС за наявними в НЦБ Інтерполу в Україні інтегрованими банками даних, а також інформаційними банками даних Генерального секретаріату Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол;

на підставі отримуваної інформації здійснюють постійну актуалізацію наявних у НЦБ Інтерполу інтегрованих банків даних щодо осіб, стосовно яких здійснювалася перевірка правоохоронними органами України та зарубіжних держав.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ МВС України

від 07.09.2005 № 777

**Інструкція
з організації взаємодії органів досудового слідства з
оперативними підрозділами органів внутрішніх справ
України на стадіях документування злочинних дій,
реалізації оперативних матеріалів, розслідування
кримінальної справи та її розгляді в суді**

1. Загальні положення

Головним завданням взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами (карного розшуку, боротьби з організованою злочинністю, боротьби з незаконним обігом наркотиків, кримінальної міліції у справах неповнолітніх) є своєчасне виявлення, якісне документування злочинів, забезпечення їх повного, усебічного та об'єктивного розслідування, установлення винних осіб, відшкодування заподіяної злочинами шкоди, відновлення порушених прав громадян.

Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами повинна базуватися на принципах відповідальності слідчого за повне, усебічне й об'єктивне дослідження обставин у кримінальній справі, його процесуальної незалежності в прийнятті рішень, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, та самостійності оперативних служб у виборі засобів і методів оперативно-розшукової діяльності, тактичних прийомів їх застосування в межах чинного законодавства, спрямованих на встановлення осіб, які вчинили злочин.

Відповідальність за належну організацію взаємодії слідчих та оперативних служб органів внутрішніх справ у виявленні та розслідуванні злочинів несе начальник органу внутрішніх справ.

На етапах виявлення, документування, розслідування та судового розгляду взаємодія повинна включати в себе наступне:

2. Організація взаємодії слідчих і працівників оперативних служб на стадії надходження заяв і повідомлень про вчинення злочину чи його виявлення

2.1. При надходженні до органу внутрішніх справ заяви або повідомлення про злочин, що вчинений або готується, керівник органу внутрішніх справ чи оперативний черговий негайно направляє на місце події слідчо-оперативну групу (далі – СОГ) або оперативну групу та вживає всіх можливих заходів щодо розкриття цього злочину в максимально короткий строк.

Члени СОГ з'ясовують обставини вчинення злочину, установлюють свідків, прикмети злочинців та транспортних засобів, які ними використовувалися, ймовірні шляхи їх зникнення. Уживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи злочинці, або тих, що використовувалися при вчиненні злочину. Спільно з працівниками карного розшуку, інших підрозділів органів внутрішніх справ (далі – ОВС) виявляють під час нагляду за дорожнім рухом на маршрутах і постах, виставлених згідно із затвердженими дислокаціями, транспортні засоби, якими незаконно заволоділи злочинці, або ті, що використовувалися при вчиненні злочинів. Беруть участь

у розшуку і затриманні осіб, які підозрюються в учиненні цих злочинів.

2.2. Слідчо-оперативна група виконує роботу на місці події з метою виявлення, фіксації та кваліфікованого вилучення слідів злочину, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин його вчинення, що мають значення для швидкого розкриття та затримання осіб, які його скоїли.

2.3. Слідчий (старший слідчо-оперативної групи) керує діями членів СОГ. Відповідно до своїх процесуальних повноважень разом з членами групи, залученими спеціалістами проводить огляд місця події, у ході якого вилучаються носії доказової інформації, у тому числі матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, своєчасно направляє їх на експертне дослідження для перевірки за криміналістичними обліками, здійснює інші невідкладні слідчі дії.

2.4. Під час проведення огляду місця події слідчий інформує оперативних працівників, інших членів СОГ та чергову частину ОВС про виявлення обставин, що мають значення для розшуку й затримання злочинців. Дає доручення стосовно вжиття невідкладних оперативно-розшукових заходів для розкриття злочину. У разі потреби приймає рішення та вносить пропозиції керівникові ОВС про додаткове залучення до розкриття злочину сил і засобів, запрошує необхідних спеціалістів. Вивчає наявну оперативну інформацію, складає схеми подальшого пошуку, спрямованого на документування конкретних дій у вчинених злочинах.

2.5. Працівники підрозділів карного розшуку (далі – КР):

2.5.1. Після узгодження зі слідчим основних напрямків оперативно-розшукових заходів для

з'ясування відомостей про осіб, які можуть підозрюватися в учиненні злочину, та фактичних даних, що мають значення для його розкриття, опитують громадян, які були на місці події, працівників міліції, що першими прибули до місця вчинення злочину. У разі потреби разом з іншими членами СОГ або із залученням додаткових сил здійснюють поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків злочину, збирання відомостей, що можуть бути використані для його розкриття. Установлюють час, місце і обставини вчинення злочину, кількість злочинців, їх прикмети, наявність озброєння, транспортних засобів та напрямок, в якому вони зникли, які сліди ними залишені на місці події, які сліди через опір потерпілих або в разі подолання перешкод могли залишитися на одязі чи тілі злочинця, які речі викрадено, їх прикмети та індивідуальні ознаки тощо.

2.5.2. Забезпечують якісне виконання доручень і вказівок керівника ОВС та слідчого, що належать до компетенції карного розшуку. Інформують керівництво ОВС та слідчого про одержану стосовно злочинців інформацію для її використання в їх розшуку та затриманні, установлення речових доказів, майна та цінностей, здобутих злочинним шляхом.

2.5.3. Складають мотивований рапорт про проведені на місці події заходи, який протягом доби надають начальникові органу внутрішніх справ.

2.6. Працівники експертних підрозділів з метою виявлення, фіксації, кваліфікованого вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які можуть бути засобами для розкриття злочину і виявлення винних, з використанням спеціальних знань та навичок проводять їх попереднє дослідження (без надання письмового висновку), звертають увагу слідчого на фактичні дані,

що мають значення для розслідування обставин учинення злочину. Консультують слідчого (працівника карного розшуку, підрозділу боротьби з організованою злочинністю тощо) щодо можливості дослідження виявлених на місці злочину слідів, доцільності поставлення на вирішення експертизи тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього експертів певної спеціалізації.

2.7. Начальник органу внутрішніх справ:

2.7.1. Заслуховує звіти членів СОГ про результати огляду місця події, проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів;

вивчає зібрані ними матеріали;

за необхідності забезпечує залучення всіх підрозділів ОВС до розкриття злочинів і координує їх роботу;

здійснює повсякденний контроль за діяльністю підлеглих, і передусім стосовно розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, що викликають суспільний резонанс. За результатами заслуховувань дає принципову оцінку роботи, виконаної працівниками кожної служби.

2.7.2. У разі наявності складу злочину негайно передає зібрані матеріали до слідчого підрозділу (підрозділу штатного дізнання) для прийняття рішення про порушення кримінальної справи.

2.7.3. Направляє в оперативні служби для доопрацювання матеріали огляду місця події лише за погодженням з керівником слідчого підрозділу, який письмово зазначає додаткові заходи, необхідні для з'ясування ознак складу злочину в діянні та приймає рішення згідно із законодавством.

2.8. Начальник органу досудового слідства після проведення огляду місця події та аналізу

проведених заходів, спрямованих на розкриття злочину, приймає одне з рішень, а саме:

за наявності приводу і підстав, що вказують на ознаки тяжкого та особливо тяжкого злочину, негайно дає письмові вказівки про порушення кримінальної справи і контролює рішення щодо правильної кваліфікації злочинних дій;

за необхідності ініціює проведення повторного або додаткового огляду місця події;

у разі надходження неякісно зібраних матеріалів невідкладно направляє їх начальникові органу дізнання для доопрацювання, причому обов'язково зазначає причини рішення, а також перелік обставин, які необхідно встановити для прийняття обґрунтованого рішення, з конкретним строком їх виконання, але не більше встановленого законом терміну.

2.9. При направленні до слідчих підрозділів матеріалів дослідних перевірок, за якими огляд місця події не проводився (про економічні, службові злочини, виявлення латентних злочинів, за якими заводили оперативно-розшукові справи (далі – ОРС) тощо), для прийняття в них рішень про порушення кримінальних справ в обов'язковому порядку одночасно надаються довідки про проведену оперативними службами роботу щодо забезпечення відшкодування завданих злочинами збитків, у тому числі про вжиті заходи з розшуку майна і коштів, на які може бути накладено арешт, та про їх місцезнаходження.

2.10. Після вивчення таких матеріалів керівництвом оперативної служби та слідства проводиться планування подальших заходів, визначається момент реалізації зібраних оперативних матеріалів.

2.11. На цьому ж етапі слідчі та оперативні працівники спільно аналізують інформацію щодо

причетності до злочину інших осіб, факти документування їх протиправної діяльності; вивчають матеріали кримінальних справ (як закінчених розслідуванням, так і таких, досудове слідство в яких триває); визначають коло осіб, які підлягають першочерговій перевірці на причетність до вчинення злочинів, у тому числі з використанням методів оперативно-розшукової діяльності.

2.12. У випадках установлення складу злочину та причетності конкретних осіб за даними ОРС начальник слідчого підрозділу закріплює слідчого, який вивчає належним чином зібрані матеріали та бере участь у подальшому плануванні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

2.13. Керівники оперативних служб особисто вивчають матеріали дослідчих перевірок перед їх направленням до слідчих підрозділів. У разі встановлення невідповідності зазначених матеріалів вимогам цієї Інструкції надають письмові вказівки та організують їх доопрацювання.

2.14. Керівниками оперативних підрозділів матеріали, повернуті на доопрацювання, після усунення недоліків мають бути повторно надані керівникові слідчого підрозділу для вивчення та прийняття рішення по суті. У разі винесення постанови про відмову в порушенні кримінальної справи про це письмово повідомляється керівник слідчого підрозділу.

2.15. На стадії реалізації оперативних матеріалів для визначення узгоджених дій з виявлення або закріплення доказів забезпечується обов'язкова участь слідчого. Слідчим спільно з оперативними працівниками складається план слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, який затверджується керівниками відповідних служб. У спільному плані передбачаються:

місце і час проведення операції;
здіяння сил і засобів для розкриття злочину;
розподіл дій працівників, які будуть задіяні в реалізації ОРС;
послідовність затримання осіб та проведення обшуків;
обставини і тактика проведення обшуків, накладення арешту на майно та цінності;
заходи щодо встановлення осіб, які знаходилися на місці події;
відшукання речових доказів, які можуть свідчити про інші злочини;
з урахуванням специфіки вчинення злочину також інші послідовні заходи.

2.16.3 метою отримання необхідної інформації оперативні працівники повинні:

2.16.1. Вивчати кримінальні справи, раніше закриті провадженням, відносно підозрюваних осіб, а також справи про нерозкриті злочини (у тому числі й про ті, які знаходяться в провадженні прокуратури), матеріали ОРС, у т.ч. архівні.

2.16.2. Проводити перевірку законності отримання та придбання зброї, автотранспортних засобів, документів, земельних ділянок, нерухомості тощо, виявляти корупційні зв'язки.

2.17. У випадках особливо тяжких та тяжких злочинів до реалізації оперативних матеріалів підрозділів ГУМВС, УМВС, ЛІУ на залізницях УМВСТ залучати досвідчених працівників слідчих управлінь (відділів).

2.18. Працівники підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків (далі – БНОН):

2.18.1. З використанням оперативних можливостей уживають заходів до перевірки осіб, у тому числі

затриманих за незаконні операції з наркотиками, на їх причетність до вчинення злочинів загальнокримінальної спрямованості. При отриманні інформації про вчинення такими особами конкретних злочинів, не пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, повідомляють керівників КР або за дорученням начальника ОВС безпосередньо вживають заходів для її перевірки.

2.18.2. З метою ефективного проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів погоджують відповідні матеріали з начальниками органів досудового слідства для закріплення конкретного слідчого за вирішенням зазначених матеріалів та своєчасного порушення кримінальних справ.

2.18.3. При отриманні оперативної інформації про канали перевезення та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів керівник БНОН інформує начальника слідчого підрозділу з метою залучення слідчого для надання практичної та методичної допомоги при документуванні протиправних діянь.

2.19. При відпрацюванні висунутих версій про причетність неповнолітніх до вчинення конкретних злочинів до складу СОГ залучаються працівники кримінальної міліції у справах неповнолітніх, які беруть участь у розкритті всіх злочинів, пов'язаних з неповнолітніми, а також здійснюють взаємний обмін оперативною інформацією про осіб та факти, що становлять інтерес, з підрозділами карного розшуку.

3. Організація взаємодії слідчих підрозділів з оперативними службами на стадії порушення справ і організації досудового слідства

3.1. Після оформлення результатів огляду місця події та порушення кримінальної справи слідчий та оперативні працівники висувують версії, розробляють і складають узгоджені плани комплексного проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів для розкриття злочину.

3.2. Для розкриття та розслідування злочину наказом начальника ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськрайліноргану створюється слідчо-оперативна група, до складу якої, як правило, включаються працівники, що брали участь в огляді місця події. У разі потреби залучаються інші працівники оперативних підрозділів, а також служби дільничних інспекторів міліції, НЦБ Інтерполу України та інші. Їх робота здійснюється за узгодженими планами. Забезпечується оперативне супроводження слідства в кримінальних справах з моменту їх порушення і до завершення розгляду в судах.

3.3. Для організації розслідування і розкриття тяжких, особливо тяжких злочинів, що викликають суспільний резонанс (кримінальних вибухів, пожеж, злочинів, учинених стосовно представників засобів масової інформації, неповнолітніми та за їх участю, дорожньо-транспортних пригод тощо) начальниками ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськрайлінорганів створюються спеціалізовані постійно діючі СОГ. На початковому етапі їх розслідування щотижнево проводяться оперативні наради, де заслуховуються результати роботи СОГ та ставляться, з урахуванням проведеної роботи, додаткові завдання.

3.4. Для розкриття і розслідування злочинів, які вчинені на території декількох областей або залізниць, наказами керівництва МВС створюються міжрегіональні СОГ. Контроль за їх роботою може бути покладено на керівництво ГУМВС, УМВС, ЛУ на залізницях УМВСТ,

на території обслуговування якого вчинено найбільшу кількість злочинів, або на керівників служб МВС за напрямками діяльності.

3.5. Забороняється здійснювати заміну оперативних працівників, що включені до складу СОГ, без узгодження зі слідчим – керівником групи.

3.6. Діяльність створених слідчо-оперативних груп здійснюється на підставі узгоджених планів слідчих дій та оперативних заходів, в яких відображаються конкретні виконавці та точні терміни виконання. Стан виконання планів не рідше одного разу на місяць розглядається на нарадах керівництвом міськрайліноргану.

3.7. Дії слідчого з розкриття злочину контролює керівник слідчого підрозділу, а оперативних працівників – керівник органу дізнання.

3.8. Оперативні працівники повинні щотижня звітувати перед слідчим – керівником слідчо-оперативної групи про стан виконання доручень та запланованих заходів, надавати на його вимогу документи, що підтверджують обсяги проведеної роботи.

У разі необхідності на вимогу слідчого, погоджену з керівниками слідчого та оперативного підрозділів, йому з дотриманням вимог режиму секретності надається можливість ознайомитися з матеріалами ОРС.

3.9. Якщо в результаті проведення першочергових оперативно-розшукових заходів і невідкладних слідчих дій особу, яка вчинила особливо тяжкий або тяжкий злочин, не було встановлено, керівники за напрямками своєї роботи координують діяльність СОГ з розкриття злочинів даної категорії, організують взаємодію між структурними підрозділами органів внутрішніх справ і, у межах своєї компетенції, з іншими правоохоронними органами.

3.10. У поєднанні з невідкладними слідчими діями проводиться комплекс першочергових оперативно-розшукових заходів (виявлення матеріальних слідів, які несуть інформацію про подію злочину, особу злочинця та інші обставини, що мають значення для справи; установлення потерпілих, очевидців, свідків і термінове одержання від них відомостей, які можуть сприяти розкриттю злочину, затриманню злочинців; активне використання отриманої інформації для планування заходів щодо розкриття злочину, розроблення версій, одержання нових доказів, а також для встановлення і затримання причетних до злочину осіб; одержання відомостей про злочини, що готуються, попередження можливого настання негативних наслідків).

3.11. У ході розслідування кримінальної справи слідчий надає органам дізнання, іншим членам СОГ конкретні доручення і вказівки щодо проведення розшукових і слідчих дій, які повинні включати короткий зміст обставин справи, зміст слідчих чи оперативних дій, що мають бути виконані, а також усі інші обставини, з якими повинен бути ознайомлений орган дізнання для виконання цих дій.

3.12. При виявленні під час проведення оперативно-розшукових заходів інформації у справі про злочини, що розслідуються слідчим, або про інші факти злочинної діяльності підозрюваних (обвинувачених) у цій самій кримінальній справі працівники оперативних підрозділів негайно ознайомлюють з нею слідчого та вживають заходів до виключення розшифрування джерел і засобів одержання інформації. Отримавши таку інформацію, слідчий організовує її перевірку та забезпечує прийняття в кримінальній справі рішення згідно із законодавством.

3.13. Матеріали ОРС, що подаються для підготовки і здійснення слідчих дій, повинні містити

відомості про можливі джерела доказів, осіб, яким відомі обставини і факти, що мають значення для кримінальної справи, про місцезнаходження знярядь і засобів учинення злочинів, грошей і цінностей, нажитих злочинним шляхом, предметів і документів, пов'язаних з обставинами предмета доказування, та про інші факти і обставини, які дозволяють визначити обсяг і послідовність проведення слідчих дій, вибрати найбільш ефективну тактику їх здійснення.

3.14. Інформація ОРС, що подається для використання в доказуванні в кримінальних справах, повинна забезпечити формування доказів, що відповідають вимогам кримінально-процесуального законодавства в цілому та відповідно до видів доказів, містити відомості, які мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі, а також вказівку на джерело отримання майбутніх доказів і предметів, які можуть стати доказами.

3.15. З метою забезпечення результативності проведення оперативно-розшукових заходів при супроводженні розслідування кримінальної справи за погодженням зі слідчим оперативні працівники ознайомлюються з окремими її матеріалами. За розголошення матеріалів та порушення таємниці слідства члени групи несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

3.16. Слідчі повинні обов'язково інформувати оперативного працівника про напрямки розслідування для того, щоб своїми діями не розшифрувати негласні джерела і способи отримання оперативних матеріалів, не зірвати запланованих оперативних заходів.

3.17. За наявності достовірної інформації про наміри особи, причетної до вчинення злочину, або

підозрюваного щодо переховування від слідства чи суду, у разі здійснення тиску на учасників кримінального процесу, а також знищення доказової бази оперативний працівник повинен підготувати відповідний мотивований рапорт, до якого долучити документи, які підтверджують зазначені обставини. Рапорт подається начальникові органу внутрішніх справ або керівникові слідчо-оперативної групи (слідчому), який повинен вирішити питання про доцільність затримання зазначеної особи в ІТТ або обрання стосовно неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

3.18. Слідчий, приймаючи рішення про звільнення підозрюваної (обвинуваченої) особи з ІТТ, в обов'язковому порядку інформує керівника оперативної служби, який здійснює оперативний супровід розслідування справи, для вжиття необхідних заходів щодо упередження переховування підозрюваного від слідства та суду, попередження вчинення ним нових злочинів.

3.19. У разі виявлення оперативним працівником обставин, які свідчать про необхідність проведення обшуків за місцем реєстрації, проживання осіб, причетних до вчинення злочину, а також у нежилых приміщеннях різних форм власності, з метою встановлення знарядь учинення злочину, предметів та документів, що можуть містити сліди вчинення злочину, грошей, коштовностей та предметів, здобутих злочинним шляхом, а також вилучених з обігу, складається відповідний мотивований рапорт. До рапорту долучаються матеріали, що містять інформацію про осіб, за місцем проживання, реєстрації яких повинен проводитись обшук, форми власності такого приміщення.

3.19.1. Слідчий спільно з оперативними працівниками, ураховуючи інформацію про можливе знаходження в місці проведення обшуку осіб, які причетні до вчинення злочину, особливо небезпечних та вилучених з обігу предметів і речовин, а також фактори, які можуть перешкодити проведенню обшуку, ініціює залучення до проведення обшуку спеціалістів відповідних категорій та працівників ОВС.

3.19.2. У кримінальних справах, порушених за фактами учинення тяжких та особливо тяжких злочинів, участь слідчого в проведенні обшуку обов'язкова.

3.20. Якщо в результаті проведених першочергових оперативно-розшукових заходів і невідкладних слідчих дій особу, яка вчинила особливо тяжкий або тяжкий злочин, не встановлено або вона переховується від правоохоронних органів, слідчим складається відповідний план проведення необхідних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, який погоджується з керівником органу дізнання. Виконання зазначеного плану контролюється керівниками служб за напрямками роботи.

3.21. Слідчим направляються змістовні доручення органу дізнання, в яких конкретизується інформація щодо проведення оперативних заходів, спрямованих на встановлення осіб, які вчинили злочини, перевірку тих чи інших обставин оперативним шляхом.

3.22. При винесенні слідчим постанови про оголошення обвинуваченого в розшук того ж дня підготовлені належним чином матеріали направляються до оперативних підрозділів для організації розшуку.

Організація розшукової роботи покладається на керівників підрозділів карного розшуку, боротьби з організованою злочинністю, боротьби з незаконним

обігом наркотиків та кримінальної міліції у справах неповнолітніх.

3.23. У кримінальних справах про особливо тяжкі та тяжкі злочини, в яких обвинувачених оголошено в розшук, слідчим в обов'язковому порядку направляється подання в суд про їх затримання та доставку до суду для вирішення питання про обрання запобіжного заходу – взяття під варту.

3.24. Працівник оперативного підрозділу при надходженні вищезазначених матеріалів:

координує роботу зі слідчим, звертається до нього за одержанням даних, які можуть сприяти розшуку;

надає інформацію, одержану в процесі оперативно-розшукової діяльності, для проведення слідчих дій і використання їх з метою проведення оперативних комбінацій;

забезпечує інформування особового складу ОВС про розшук особи;

направляє орієнтування до ОВС, на території обслуговування яких вірогідна поява розшукуваного.

3.25. У разі отримання оперативним працівником інформації про те, що розшукуваний спілкується каналами зв'язку або надсилає кореспонденцію особам (одержує її від них), щодо яких ОРС не заведено, працівник ОВС повинен надати таку інформацію слідчому для прийняття рішення щодо звернення до суду з поданням у порядку ст. 187 КПК України.

3.26. У разі зупинення досудового слідства у справах слідчим заповнюються статистичні картки форм 1.1 та 3, які після погодження з прокурором відразу ставляться на облік Департаменту інформаційних технологій (далі – ДІТ) незалежно від заведення оперативно-розшукової справи.

3.27. Начальник ОВС:

3.27.1. Щомісячно проводить звірки своєчасності заведення розшукових справ відповідно до матеріалів про оголошення обвинувачених у розшук, оперативно-розшукових справ про нерозкриті тяжкі й особливо тяжкі злочини та їх обліку в базі даних ДІТ.

3.27.2. Проводить наради з питань організації розшуку обвинувачених та дає принципову оцінку роботі служб на зазначеному напрямку.

3.28. У разі зупинення кримінальних справ про особливо тяжкі та тяжкі злочини такі справи в обов'язковому порядку в 10-денний термін вивчаються керівником слідчого підрозділу з метою з'ясування підстав та обґрунтованості прийнятого рішення. При необхідності надаються вказівки в порядку ст. 114¹ КПК України. У той же строк керівником органу дізнання вивчається оперативно-розшукова справа для встановлення повного, якісного виконання доручень органу досудового слідства та проведення комплексу оперативно-розшукових і технічних заходів.

3.29. Після зупинення кримінальної справи орган дізнання щомісячно інформує слідчого про хід розшуку обвинувачених та встановлення осіб, причетних до вчинення злочинів. За необхідності заступникові начальника ГУМВС, УМВС, ЛУ на залізницях УМВСТ, міськрайліноргану – начальникові слідчого управління (відділу) надається можливість ознайомлення з матеріалами розшукової справи.

3.30. Стан розслідування кримінальних справ про тяжкі та особливо тяжкі злочини, а так само робота слідчо-оперативних груп не рідше одного разу на місяць розглядається начальником міськрайліноргану на спільних із зацікавленими службами оперативних нарадах. Особлива увага приділяється стану взаємодії між слідчими та працівниками оперативних служб,

включеними до складу СОГ. У разі необхідності оперативно вживаються заходи щодо поновлення або посилення складу СОГ.

3.31. При зупиненні досудового слідства у кримінальній справі у зв'язку із захворюванням обвинуваченого довідка про тяжке захворювання з медичного закладу поновлюється не рідше одного разу на місяць.

3.32. Щомісячно керівниками слідчих підрозділів складаються графіки закінчення кримінальних справ (у тому числі зупинених) з урахуванням обсягу слідчої і оперативної роботи. Ці графіки погоджуються з керівниками оперативних служб і затверджуються начальником органу, який контролює завершення розслідування.

4. Особливості організації взаємодії слідчих підрозділів з оперативними службами на стадіях розкриття та розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями

4.1. Керівники оперативних підрозділів по лінії боротьби з організованою злочинністю стосовно кожної організованої злочинної групи за наявності достатніх підстав заводять справи оперативного обліку, розробляють детальні плани оперативно-розшукових заходів документування її злочинної діяльності, включаючи заходи, спрямовані на ліквідацію економічної основи існування злочинних груп. Основна увага зосереджується на збиранні доказів для подальшого притягнення лідерів і членів організованої злочинної групи (далі – ОЗГ) до кримінальної відповідальності із застосуванням як кваліфікуючих ознак пунктів 3, 4 ст. 28 (учинення злочину організованою групою або злочинною

організацією) та п. 2 ст. 67 (обставини, які обтяжують покарання) КК України.

4.2. Керівники слідчих та оперативних підрозділів по лінії боротьби з організованою злочинністю:

4.2.1. Запроваджують дієву систему контролю, яка дозволяла б оцінити об'єктивність обліку ОЗГ, відслідковувати хід роботи щодо кожної такої нововиявленої групи з часу отримання первинної інформації і заведення облікової справи до моменту направлення кримінальної справи в суд та винесення в ній вироку.

4.2.2. З метою надання оперативним працівникам практичної допомоги в документуванні протиправної діяльності ОЗГ керівником слідчого підрозділу забезпечується закріплення кваліфікованих слідчих за справами оперативних обліків, які перебувають у провадженні, їх участь у реалізації матеріалів оперативних розробок, дослідчих перевірок аж до порушення кримінальних справ.

4.2.3. Щоквартально аналізують ефективність результатів роботи, спрямованої на виявлення, документування та запобігання діяльності організованих злочинних груп, і перш за все у сфері економіки, ліквідацію їх економічної основи, виявлення корупційних зв'язків лідерів і членів ОЗГ.

4.2.4. У кожній кримінальній справі стосовно організованих злочинних груп, особливо по лінії економіки, вживають заходів до відшкодування матеріальних збитків, у тому числі організовують виявлення оперативним шляхом місцезнаходження майна, цінностей, здобутих злочинним шляхом, проведення обшуків та накладення арештів на майно підозрюваних, обвинувачених.

4.2.5. Не рідше одного разу на квартал аналізують наявні відмовні матеріали, а також закриті за різних підстав кримінальні справи стосовно лідерів та членів ОЗГ, їх корупційних зв'язків, структур, які надають їм економічну підтримку. У разі наявності відповідних підстав ініціюють скасування раніше прийнятих рішень. Контролюють доопрацювання матеріалів та справ, прийняття в них законних рішень.

4.2.6. Передача до органів досудового слідства матеріалів дослідчої перевірки для вирішення питання про порушення кримінальних справ здійснюється тільки з детальними довідками-меморандумами, в яких висвітлюються обставини вчинення злочинів і відомості про причетних до них осіб, кваліфікація злочинних дій, наявність та місцезнаходження доказів (у т.ч. речових), особливо бухгалтерських документів, викрадених або здобутих злочинним шляхом коштів, майна та інших цінностей.

4.3. Реалізація матеріалів оперативних розробок і дослідчих перевірок відносно організованих злочинних груп здійснюється тільки на основі затверджених керівництвом ГУМВС, УМВС та ЛУ на залізницях УМВСТ планів слідчих і оперативно-розшукових заходів.

4.4. Керівники територіальних ОВС щомісячно до 30 числа повинні надавати до підрозділів ГУБОЗ МВС України та керівництву слідчих управлінь (відділів) ГУМВС, УМВС, ЛУ на залізницях УМВСТ дані у справах з ознаками ОЗГ із зазначенням їх номерів, установчих даних підозрюваних осіб та короткої фабули справи за своїм підписом. Вони несуть відповідальність за своєчасність і достовірність указаної інформації та відповідно до зазначених відомостей складають списки кримінальних справ вказаної категорії, що плануються

до закінчення в цьому місяці та знаходяться в залишку. Стосовно керівників, що не надали своєчасно вказані відомості, проводити службові перевірки і вживати заходів дисциплінарного впливу.

4.5. Начальник слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС, ЛУ на залізницях УМВСТ:

4.5.1. Бере на особливий контроль здійснення розробок та розслідування кримінальних справ відносно ОЗГ, які діють у сфері економіки, передусім на її пріоритетних напрямках. Згідно з графіком забезпечує систематичне заслуховування відповідних керівників і виконавців про хід та результати роботи.

4.5.2. Під час розгляду матеріалів дослідчих перевірок у разі встановлення фактів неякісного їх проведення дає конкретні письмові вказівки керівникам оперативних та інших структурних підрозділів органу внутрішніх справ, які здійснювали збір матеріалів дослідчої перевірки, про їх доопрацювання перед направленням до слідчого підрозділу.

4.5.3. Забезпечує узагальнення отриманої інформації про стан розслідування кримінальних справ про ОЗГ, перспективу їх закінчення та результати розгляду в судах. Щомісяця до 10 числа доповідає про стан роботи керівництву ГСУ МВС України, вносить пропозиції щодо вдосконалення вказаної діяльності та заходів впливу до винних посадових осіб, які допустили невиконання вказівок МВС, Генеральної прокуратури України.

4.5.4. Щомісячно вивчає кримінальні справи, провадження в яких зупинено на підставі п. 1 ст. 206 КПК України. За необхідності надає письмові вказівки щодо організації роботи, які долучаються до справи. Відповідно до графіка заслуховує слідчо-оперативні групи про хід досудового слідства у зазначених

кримінальних справах та вжиті заходи оперативно-розшукового характеру щодо встановлення осіб, яких оголошено в розшук.

4.5.5. Установлює жорсткий контроль за обранням запобіжного заходу членам організованих злочинних угруповань. Під час розгляду в суді питання щодо обрання у вигляді запобіжного заходу взяття під варту забезпечує присутність разом зі слідчим начальника слідчої частини та начальника відділу або оперативного працівника, який проводив оперативне розроблення зазначеної групи.

4.5.6. У разі непідтвердження судами кваліфікуючих ознак або обтяжуючих вину обставин скоєння злочину в складі ОЗГ проводить за вказаними фактами службові розслідування, висновки яких надає керівництву ГУМВС, УМВС, ЛУ на залізницях УМВСТ щомісячно до 30 числа та ГСУ МВС України до 5 числа наступного місяця.

4.5.7. Щоквартально аналізує тактику і методику розслідування кримінальних справ відносно організованих злочинних груп, причини непідтвердження кваліфікуючих ознак у суді і направляє узагальнені у вигляді аналізу матеріали до ГСУ МВС України до 10 числа наступного за звітним періодом місяця.

4.5.8. Організовує отримання вироків суддів у справах про організовані злочинні угруповання, які набули законної сили, і забезпечує щоквартальний аналіз судової практики у справах стосовно організованих злочинних угруповань та про тяжкі злочини і прийняття дійових заходів з усунення виявлених недоліків.

4.6. Для розслідування кримінальних справ відносно організованих злочинних угруповань начальниками ГУМВС, УМВС, УМВСТ створюються

слідчо-оперативні групи з числа найбільш кваліфікованих слідчих і оперативних працівників. Склад слідчо-оперативних груп повинен періодично переглядатися та за необхідності доповнюватися чи поновлюватися.

5. Організація взаємодії слідчих підрозділів з оперативними службами на стадії супроводження кримінальної справи при судовому розгляді

5.1. При надходженні до ОВС постанов суду або доручень суддів начальники цих органів чи підрозділів організують їх негайне виконання. За необхідності проведення значного обсягу роботи виконання доручень проводиться в термін не більше 10 діб з моменту надходження.

5.2. Оперативний підрозділ, який здійснював оперативний супровід розслідування кримінальної справи, забезпечує проведення оперативних заходів аж до винесення судом вироку.

Для цього виконуються такі заходи:

з нейтралізації активної протидії передбаченому законом порядку судового розгляду справ;

зі встановлення та усунення фактів тиску на свідків, потерпілих, спеціалістів та інших учасників процесу;

спрямовані на з'ясування причин зміни учасниками процесу показань, організація протидії таким проявам.

5.3. Слідчий постійно отримує інформацію про судовий розгляд справи. При цьому він:

аналізує судові рішення у кримінальній справі;

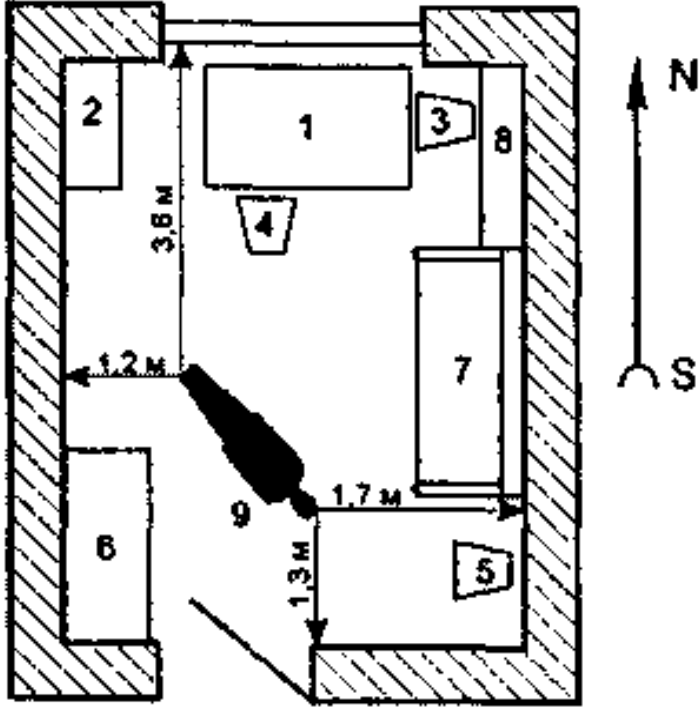
ініціює через начальника слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС, ЛУ на залізницях УМВСТ підготовку необхідних матеріалів для внесення прокурором протестів в апеляційні інстанції на рішення

суду про повернення кримінальних справ на додаткове розслідування, стосовно занадто м'яких вироків тощо;
спільно з оперативними працівниками організовує явку до суду на підставі постанов про привід учасників процесу (потерпілих, свідків);
підтримує контакти з оперативними працівниками, що супроводжують розгляд справи в суді.

Заступник Міністра

П.В. Коляда

Схематичний площинний план кімнати

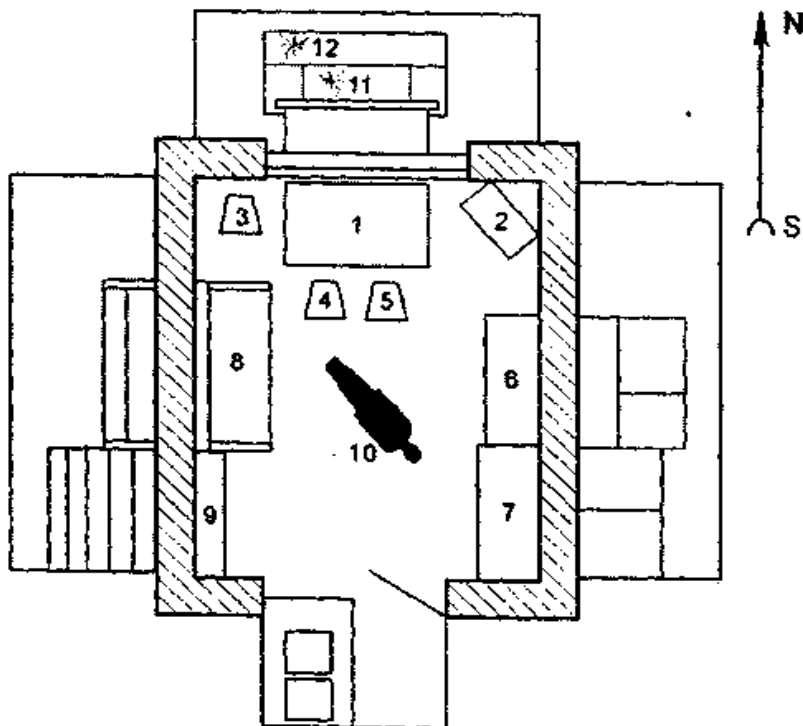

- 1. – письмовий стіл; 2 – тумбочка;
- 3, 4, 5 – крісла;
- 6. – шафа для одягу; 7. – диван;
- 8. – книжкові стелажі; 9. – труп.

Слідчий
Поняті

(підпис)
(підписи)

Додаток №6
Розгорнутий масштабний план кімнати

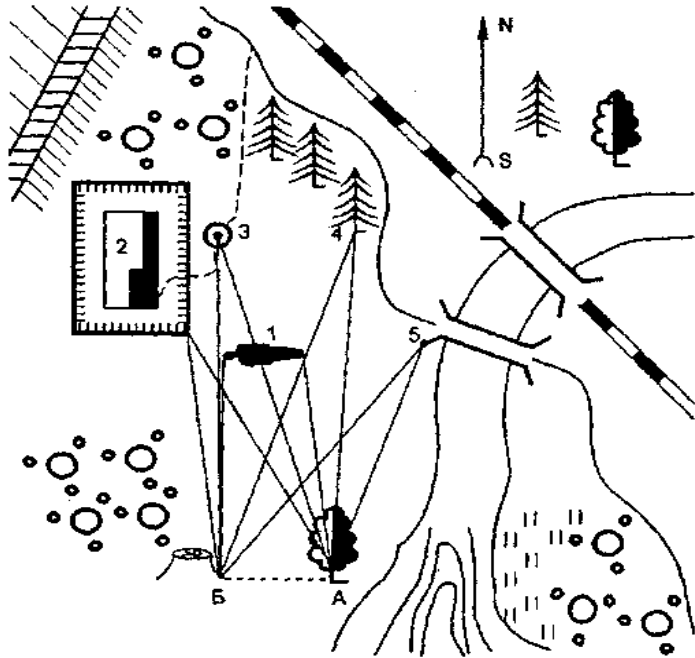
100 см 0 1 м 2 м

- 1. – письмовий стіл; 2 – телевизор;
- 3, 4, 5 – стільці; 6. – сервант;
- 7. – шафа; 8. – диван; 9. – книжкові полиці;
- 10. – труп; 11, 12 – кульові пробоїни у вікні

Слідчий
Поняті

(підпис)
(підписи)

Схема викреслювання плану місцевості за способом
подвійних засічок

100 см 0 1 м 2 м

Слідчий
Поняті

(підпис)
(підписи)

А — вихідна точка; Б — перший з об'єктів, що наноситься на план; 1, 2, 3, 4, 5 — об'єкти, на які провадилося візування з точок А і Б

(Витяг з наказу Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 1994 р. № 404 „Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України”)

Дислокація пунктів керування

України.

Міністерство внутрішніх України, Служба безпеки

Головне управління МВС України в області (місті),
Управління СБУ.

України

Міський відділ УМВС України в області.
Районне управління (відділ) ГУМВС УМВС

в області (місті).

Відділ дорожньо-патрульної служби ДАІ.
Воєнізована спеціальна воєнізована пожежна
частина (ВПЧ СВПЧ) Лінійний відділ на станції
УМВС України на залізниці

Відділення міліції, селищне відділення міліції.

Дільничний пункт міліції.

Продовження Додатку 8

Лінійний пункт міліції.

Лінійний пост міліції.

Громадський пункт охорони порядку

Медичний витверезник

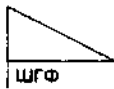
Ізолятор тимчасового тримання

Спеціальний приймальник для тримання осіб, заарештованих за дрібне хуліганство

Приймальник-розподільник

Штаб громадських формувань

Знаки нанесення оперативних обставин

 $\frac{3/2}{14-10\ 00}$ Розбійний (Р) напад (В - вбивство Х - хуліганство, СЗ - статевий злочин, КД - крадіжка державного майна, Квк - квартирна крадіжка Кшк - кишенькова крадіжка, Ш - шахрайство; у чисельнику - кількість злочинців, у знаменнику - кількість осіб, що постраждали, унизу дата та час здійснення злочину)

Припинений злочин

$\frac{B/1\ П-2}{10\ 3-10\ 00}$

Аварія на транспорті (В/1 - одного вбито, П -2 - двох поранено)

$\frac{1-MBC}{10\ 3-10\ 00}$

Вбитий - співробітник МВС, СБ, військовослужбовець, дружинник (1 кількість вбитих)

$\frac{2-10.3.10.00}{10\ 3-10\ 00}$

Вбитий - Цивільна особа

$\frac{Г}{10\ 3-10\ 00}$

Вбитий - злочинець (Г- гвалтівник)

$\frac{B}{10\ 3-10\ 00}$

Затриманий злочинець (В - вбивця)

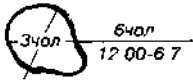
Окремий злочинець (З злодій, В- вбивця, Г - гвалтівник, Ш - шахрай та інші)

$\frac{Сидоров}{10\ 3-10\ 00}$

Людина яка веде підозрілий спосіб життя

Продовження Додатку 8

Ліквідована група злочинців

Примітки:

1. Знаки пунктів керування, розмежувальних ліній території районів (дільниць) наносяться червоним кольором, написи – чорним.

2. Маршрути (пости) підрозділів ППСМ, громадських формувань позначаються червоним кольором, Державної служби охорони – коричневим, ДАІ – зеленим, меддвигверзники – чорним кольором.

3. Знаки злочинів (їх види), злочинці, місця перебування або дій злочинців та осіб, що ведуть підозрілий спосіб життя, наносяться синім кольором, написи – чорним.